

T.C.
YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MISIR'DA MÜSLÜMAN KARDEŞLER CEMİYETİ
DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Hazırlayan

AHMET YAMAÇ

Tez Danışmanı

PROF. DR. YAŞAR HACİSALİHOĞLU

İstanbul - 2015

T.C.
YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MISIR'DA MÜSLÜMAN KARDEŞLER CEMİYETİ
DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Hazırlayan

AHMET YAMAÇ

Tez Danışmanı

PROF. DR. YAŞAR HACİSALİHOĞLU

İstanbul - 2015

TEZ ONAY SAYFASI

**T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**MISIR'DA MÜSÜLMÜMAN KARDEŞLER CEMİYETİ
DÜNÜ BUGÜNÜ VE YARINI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ahmet YAMAÇ**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih.....
Tezin Savunulduğu Tarih.....
Tez Oy Birliği/ Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.**

Unvan ve Adı Soyadı

İmza

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yaşar HACISALİHOĞLU

Jüri Üyeleri: Yrd. Doç. Dr. Tülay YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI

İSTANBUL 2015

MISIR'DA MÜSLÜMAN KARDEŞLER CEMİYETİ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Ahmet YAMAÇ

ÖZ

Bu çalışmada, Arap dünyasının en etkili hareketi olarak kabul edilen Müslüman Kardeşler Cemiyeti (İhvan-ı Müslimin) ele alınmaktadır. 1928 yılında Hasan el-Benna tarafından kurulan cemiyet kısa süre içinde Mısır'da büyük kitlelere ulaşmış ve hayatın her alanında etkin bir konuma kavuşmuştur. Arap Baharı ile birlikte de Müslüman Kardeşler Hareketi, Mısır'da iktidara sahip olmuş, ancak bir yıllık iktidarın ardından demokratik olmayan yöntemlerle bu güç elinden alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Mısır'da kurulan bu hareketin ortaya çıkış süreci ile bu sürece etki eden faktörler, kurucu el-Benna'nın rolü, siyasi, ekonomik ve sosyal hayata etkileri ve kuruluş ideolojisi irdelenmiştir. Bununla birlikte kuruluşundan itibaren hareketin Mısır siyasi hayatındaki yeri ve geçirdiği evreler anlatılmıştır.

Günümüzde Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin incelendiği ikinci bölümde ise, Arap Baharı sürecinde hareketin iktidara gelişi, yaptıkları ve neden darbe ile iktidardan indirildiği anlatılarak Mısır ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin yakın tarihine ışık tutmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma içerisinde darbe sonrası Mısır'da yer bulmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise Arap Dünyasının en yüksek entelektüel birikiminin bulunduğu Mısır ve cemiyetin geleceği, jeopolitik konum, doğal kaynaklar ve gençlerin geleceğe bakışı konu başlıklarında anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Mısır, Müslüman Kardeşler, İhvan, Arap Baharı, Ortadoğu, Demokrasi, Muhammed Mursi, Sisi*

THE PAST, PRESENT, AND FUTURE OF MUSLIM BROTHERHOOD

Ahmet YAMAÇ

ABSTRACT

In this thesis, Muslim Brotherhood, which is considered as the most effective movement in Arab world, is studied. The organisation, which was founded in 1928 by Hassan al-Banna, was able to reach large masses and gained an effective position in every field of life. With the Arab Spring, Muslim Brotherhood Movement came into power, but in a year it was deprived of the government by undemocratic methods.

In the first chapter of the study, the rising process of this movement which was founded in Egypt and the factors that effected the process, the role of the founder al-Banna, its effects on politics and social life and its foundation ideology are examined. Moreover, the place of the Movement in Egypt's political life and its development process since its foundation are examined.

In the second chapter where Muslim Brotherhood today is studied, the Movement's coming into power in Arab Spring era, its practices, and the reason why it was overthrowhn are examined to clarify its recent history. In addition, the chapter includes Egypt after the coup.

In the last chapter of the study, the future of Egypt, holding the richest intellectual accumulation of Arab world, and the future of the organisation are studied under the titles, geopolitical position, naturel recources, and the way youth look future.

Key Words : Egypt, Muslim Brotherhood, İkhwan, Arab Spring, Middle East, Democracy, Mohamed Morsi, Sisi

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, belli bir dönemini yaşayarak takip ettiğim Müslüman kardeşler cemiyeti'nin Mısır'daki durumu ve geleceği ortaya koymayı planlamıştır. Bu plan çerçevesinde, Mısır'da başlayan ve İslam Dünya'sında söz sahibi bir konuma ulaşan Müslüman Kardeşler Cemiyeti ele alınarak, geçmişi, bugünü incelenmiş ve bu bağlamda yarınına ışık tutmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmam süresince her türlü yardımı sağlayan, bilgi, tecrübe ve güler yüzü ile çalışmama ışık tutan, ayrıca kendimi geliştirmeme yönelik önerilerde bulunan, çalışmalarımı yakından takip ederek koybolduğum zamanlarda yol gösteren ve motive eden Sayın Hocam Prof. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek lisans yapmak için bana telkinlerde ve teşviklerde bulunan ve maddi-manevi katkılar sağlayan Ekrem Çalkılıç ve Fevzi Yalçın'a, sonsuz şükranlarımı sunarım. Tezimin hazırlanması sırasında beni cesaretlendiren ve motive eden ve bol bol dinleyen Cem Küçükali'ye ve Serhat İbrahimoglu'na ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1.MISIR'IN SİYASİ TARİHİNDE MÜSLÜMAN KARDEŞLER HAREKETİ.....	2
1.1.Müslüman Kardeşler Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Arka Planı.....	2
1.1.1.Müslüman Kardeşler Hareketinin Doğuşu.....	3
1.1.1.1. Dış Faktörler	6
1.1.2.MK Hareketinin Doğuşunda Liderliğin Rolü	10
1.1.2.1. Hasan el Benna'nın Hayatı ve Mücadelesi	10
1.1.3. Müslüman Kardeşler'in Doğuşunda Yapılanan Kuruluş İdeolojisi	15
1.2.Mısır'ın Siyasal Yaşamında Müslüman Kardeşler'in Tarihsel Gelişimi	21
1.2.1.Hasan el Benna Döneminde Müslüman Kardeşler	21
1.2.2.Hasan el Benna sonrası Müslüman Kardeşler.....	26
1.2.2.1.Nasr Dönemi Müslüman Kardeşler.....	26
1.2.2.2.Enver Sedat Dönemi Müslüman Kardeşler.....	31
1.2.2.3.Hüsnü Mübarek Dönemi Müslüman Kardeşler	34
2.GÜNÜMÜZDE MISIR'DA MÜSLÜMAN KARDEŞLER HAREKETİ.....	40
2.1.Arap Baharı Sürecinde Müslüman Kardeşler	42
2.1.1. Arap Baharı Sürecinin Başlaması ve Tunus'da Yaşananlar	44
2.1.2. Arap Baharı Sürecinde Libya'da Yaşananlar.....	46
2.1.3. Arap Baharı Sürecinde Mısır'da Yaşananlar	47

2.1.4.Arap Baharını Mısır’da Hazırlayan Süreç.....	49
2.1.5.Mısır’daki Arap Baharında Müslüman Kardeşlerin Rolü.....	51
2.2.Mısır’da Müslüman Kardeşler İktidarı.....	52
2.2.1.Mısır’da Seçim Süreci ve Hürriyet ve Adalet Partisi’nin Konumu (HAP)	58
2.2.2. Eylül 2011 Milletvekili Seçimleri.....	60
Tablo 1. Mısır 2011 Parlamento Seçim Sonuçları	61
2.2.3.2012 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri.....	64
2.2.4.Mısır’da Muhammed Mursi Dönemi	70
2.2.4.1.Referandum süreci	72
2.2.4.2.Müslüman Kardeşler Anayasası.....	73
2.3. 3 Temmuz Darbesi ve Sisi Dönemi	78
2.3.1.Darbeyi Hazırlayan Faktörler.....	78
2.3.2.Cemiyet, Ordu, Muhalefet, Yargı, Aydınlar ve Demokrasi Kültürü	80
2.3.3. 3 Temmuz Darbesinde Selefilere Rolü.....	84
2.3.4. Darbenin Siyasal İslam ve Ekonomi Boyutu	85
2.3.5. 3 Temmuz Darbesi ve Uluslar Arası Toplumun Darbeye Yönelik Yaklaşımları	88
2.3.6. 2014 Seçimleri ve Sisi Dönemi.....	92
2.3.7.Müslüman Kardeşler’in Yargılanma Süreci.....	96
3.MISIR’DA MÜSLÜMAN KARDEŞLERİN GELECEĞİ.....	99
3.1. Mısır’ın Jeopolitik Konumu Açısından MK’nin Geleceği	99
3.2.Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz’in Kaynakları Açısından Mısır’ın ve Müslüman Kardeşler’ir Geleceği	103
3.3.Doğu Akdeniz Zemininde Mısır’ın Güney Kıbrıs Yönetimi, İsrail ve Türkiye İlişkileri	105

3.4.Yargılanma Sonuçları Açısından Müslüman Kardeşlerin Geleceği	113
3.5.Yeni Kuşağın Mısır'daki Rolü ve Müslüman Kardeşlere Bakışı Açısından Geleceği.....	116
SONUÇ	120
KAYNAKLAR	128

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Mısır 2011 Parlamento Seçim Sonuçları	61
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
Dr.	: Doktor
FIS	: İslami Selamet Cephesi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAP	: Hürriyet ve Adalet Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MK	: Müslüman Kardeşler
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SEATO	: Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü

GİRİŞ

Arap dünyasının en eski, en etkili ve en büyük İslami hareketi olan Müslüman kardeşler, Mısır'da 1928 yılında Hasan el-Benna tarafından kurulmuştur. Aynı zamanda Arap dünyasının en geniş siyasi örgütü ve toplumsal hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar Arap dünyasında gelişen siyasi olaylarda etkili olan Müslüman kardeşler, 2010 yılında başlayan Arap baharı olarak adlandırılan Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden dolayı ortaya çıkan protesto, miting ve gösterilerinde etkin rol almıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Mısır'ın Siyasi Tarihinde Müslüman Kardeşler Hareketi başlığı altında Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ortaya çıkışı, tarihsel arka planı ve gelişimine değinilmiş, ikinci bölümde Günümüzde Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketi başlığı altında Arap Baharında nasıl bir rol oynadığından, iktidara gelişiden ve Temmuz Darbesinden bahsedilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise Mısır'da Müslüman Kardeşlerin Geleceği başlığı altında Mısır'ın konumu, diğer ülkelerle ilişkileri gibi etkenler göz önünde bulundurularak gelecekte Müslüman Kardeşler örgütünün nasıl bir süreçten geçebileceğine değinilmiştir.

1.MISIR'IN SİYASİ TARİHİNDE MÜSLÜMAN KARDEŞLER HAREKETİ

1.1.Müslüman Kardeşler Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Arka Planı

Müslüman Kardeşler Örgütü (İhvan-ı Müslimin), Mısır'da, Hasan el-Benna tarafından kurulmuştur. Demokratik ve laik Wafd Partisi'nin yolunu engellemek için İngiltere ile monarşi tarafından desteklenen örgüt 1927 yılında Mısırlı Gençler Cemaati olarak kurulmuş, 1928 yılında Müslüman Kardeşler ismini almıştır. 1928–1938 yılları arasında daha çok tebliğ ile uğraşan örgüt bu tarihten sonra şiddet eylemlerine yönelen bir hareket oluşturmuştur. Hiyerarşisi 1935'te şekillenen ve politik niteliği ise 1939'daki 5.kongresinde kabul edilen örgüt ile birlikte ülkedeki diğer siyasi partilerin tümü batıl ilan edilmiştir. İzcî ve spor birimleri oluşturulan örgüt içerisinde siyasi, sosyal, eğitimsel ve dini alanda yapılacak ıslahat projeleri belirlenmiştir (Bulut, 2009, s.49).

Pek çok okul, hastane, cami ve fabrika kuran Müslüman Kardeşler, aynı zamanda bir sosyal, siyasi ve dini birlik haline gelmişlerdir. Benna'nın vizyonunu gerçekleştirecek bir organizasyon yapısı oluşturarak adeta “devlet içinde devlet” olarak anılmaya başlayan örgütü Benna, mevcut ağlara, özellikle cami ve sosyal yardım kuruluşları ile mahalli gruplara dayandırmıştır (Esposito, 2003, s.71).

Amaçlarına ulaşmaya kadar Müslüman Kardeşler, İslami yönetimin gelmesi yönünde çalışmayan her lider, her parti başkanı veya kurul ile savaş halinde olacaklarını ve bu durumu bir daha barış kabul etmeyecek bir uzlaşmazlık olarak ilan edeceklerini belirtmişlerdir. Örgüt daha çok sivil toplum kuruluşu gibi çalışmaktadır. Aynı zamanda siyasetin dinin bir parçası olması ve İslamın, hem yönetilenleri hem de yönetenleri kapsamasından dolayı siyasete atıldıklarını belirten örgüt hedeflerinde herhangi bir değişiklik olmadığını da vurgulamıştır (Çağlayan, 2011, s.169).

1.1.1.Müslüman Kardeşler Hareketinin Doğuşu

Benna Mısır'ın siyasi geleceğinin İslam'da olacağından hareket ederek okul döneminde Ezher Üniversitesi'nden ve okuduğu Darul Ulum yüksekokulundan vaaz ve irşad için bir grup öğrenciyi organize etmiştir. Kahire'de aldıkları eğitimden sonra bu öğrenciler, görev aldıkları ülkenin çeşitli yerlerinde İslam mesajına çağrının yanında Müslüman Kardeşler cemaatinin düşüncesini yaymakla görevlendirilmişlerdi. Benna 1927 yılında okuldan mezun olup kanal bölgesinin İsmailiye kentindeki ilköğrenim okuluna Arapça öğretmeni olarak atanmıştır. İstifa ettiği 1946 yılına kadar bu görevini sürdüren Benna, 1928 yılında kanal şirketinde çalışan alt işçiyile beraber cemaatin temelini atmıştır (Mitchell, 1993, s.6).

Müslüman Kardeşlerin, kuruluşundan itibaren halk nezdinde giderek değer kazanmaya başlamasına bir takım etkenler hızlandırıcı rol oynamıştır. İngiliz işgalinin II. Dünya Savaşı boyunca halk tarafından hissedilmeye başlaması İngilizlere karşı ciddi tepki ve hoşnutsuzlukların oluşmasına yol açmıştı. Bunun yanında Hasan el Benna'nın liderlik yeteneği de etkili olmuştur. Halk üzerinde etki uyandıran; konuşmalarında ve yazılarında, Allah'a ve peygamberine derin iman ile bağlılık ve Allah'ın mütevazı bir kulu olmak için çalıştığını, bunun dışında herhangi bir servet veya başkanlık peşinde koşmadığını belirtmesi olmuştur (Osman, 1991,s.51).

Müslüman Kardeşler'in tek fikir babası Hasan el Benna değil daha tanınmış ve radikal düşüncelere sahip olan Seyyid Kutub olmuştur. Onun bu kadar popüler ve tanınmış olmasının sebebi Hasan el Benna'ya göre kitleleri aksiyona sürükleyen radikal fikirleri, herkesi derinden etkileyen kitapları ve hazin sonudur. Kutub, toplumun tamamını kapsayan kurucu lider Benna'nın benimsediği kuşatıcı bir metot ve ılımlı bir tavır yerine, daha radikal ve seçkinci (elitist) bir fikir ve metot benimsemiştir (Başer, 1999,s.234).

Mısır'da 1938'den sonra siyasi nitelik kazanmaya başlayan Müslüman Kardeşler 1940'ların sonunda Mısır'daki monarşi ve iktidardaki Wafd Partisi'ne karşı tehdit oluşturuyordu. 1952'deki Hür Subaylar Darbesi'nden sonra tüm partiler ile beraber kapatıldıktan sonra (Ocak 1954) yeraltına çekilen Müslüman Kardeşler, öğrenciler arasında huzursuzluk ve İngilizlerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle tekrar kapatıldı. Cemal Abdülnasır'a yönelik suikast girişiminden sonra, 1954'te altı lideri vatana ihanet suçundan idam edildip hareket şiddet yoluyla bastırıldı. Müslüman Kardeşler; El-Ezher Üniversitesi, özel camiler, hayır kuruluşları ve vakıfların devlet tarafından kontrol altına alınmasıyla çözülmeye başladı (Roy, 2005, s.55).

İhvan'ın 1970 yılında ölen Nasır'ın yerine Enver Sedat'ın geçmesiyle önü açıldı ve bu süre zarfında faaliyetlerini arttırıp genişlediler. 1970'li yıllarda Müslüman Kardeşler Seyyid Kutub'un düşüncelerinden esinlenerek daha radikal bir İslamcı yol izlemiştir (Osman, 1991,s.53).

Zamanla Ortadoğu'nun diğer ülkelerinde değişik adlarla etkinliğini gösteren Müslüman Kardeşler'in Şubat 1982'de Suriye'nin Hama kentinde giriştiği ayaklanmanın Hafız Esad yönetimince bastırılması sırasında binlerce kişi öldürüldü. Günümüzde aynı adla Ürdün'de yasal durumda olan örgütün Cezayir'de ve bazı ülkelerdeki farklı isimlerdeki kolları iktidara kadar yükselmiştir. Özellikle, 2011 yılında da Mısır ve Ürdün'de düzenlenen protesto gösterilerinde önemli rol oynamıştır (Çağlayan, 2011, s.187).

Müslüman Kardeşler Kur'an ve İslam'ın diğer nakli kaynaklarına sıkı sıkıya bağlanan İslam'ın Hanbelî mezhebinin düşüncesine yakındırlar. Ayrıca, öncelikli olarak Mısır üzerindeki yabancı hegemonyası, halkın yoksulluğu gibi hem devlet yönetiminde hem de bireysel yaşamda ahlaki değerlerin azalması gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Müslüman Kardeşler bu problemlerin çözümünün ise İslami öğreti ve anlayışının benimsenmesiyle mümkün olacağına inanmakta ve Mısır'ın ancak İslami çizgiyi kabul etmesiyle sömürgeci batı hegemonyasından kurtulacağını düşünmekte aynı zamanda büyük sorunlar ile halkın yaşam biçimi

arasında da bağlantı kurmaktadır. Müslüman Kardeşler halkın İslam'dan uzaklaşarak seküler yaşam biçimine daha fazla eğilim gösterdiğini, bunun da onları ahlaki çöküntüye götürmesinin yanı sıra onları yoksulluğa götürdüğünü ifade etmektedir. Devletin televizyon, radyo, basın gibi kitle iletişim araçları ve okullarda eğitim yoluyla bu sorunlara müdahale etmesi gerektiğini düşünen Müslüman Kardeşler devletin İslam tarihi araştırmaları, Arapçanın kullanımını, Kur'an'ın öğretilmesini teşvik ederek bu doğrultuda kamu görevlilerini kontrol etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanısıra alkol, zina, kumar ve dans gibi davranışların yasaklanmasını öngörmektedir (Munson, 2001, s.43)

Müslüman kardeşler; İslam ülkelerinin başlangıçta İslam'ın kendilerine emrettiği şekilde hareket etmiş olsalardı batının ekonomik sömürüsüne ve askeri işgaline maruz kalmayacağını ileri sürmekte ve İslam'ın öngördüğü şekilde yaşanması gerektiğini önermektedir (Osman, 1991,s.43).

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan İslami hareketler üzerinde de etkili olan örgütün çıkış noktası İslami değerleri ve çalışmaları yaygınlaştırmaktır. Ancak, Müslüman Kardeşler zaman içinde daha siyasal bir kimlik kazanmış, en ünlü sloganı olan "çözüm İslam'da!" hareketin temel ilkelerini açıkça ortaya koymaktadır. Müslüman Kardeşler toplumsal ve siyasal bir hareket olmasının yanında birçok batılı gözlemci tarafından faaliyetlerinin nihai amacının yalnızca iktidara gelmek isteyen köktenci ve siyasal oluşum olarak görülmekte ve bu konuda yanılığa düşmektedirler. 1979 İran Devriminin bıraktığı etki böyle düşünmelerine sevk eden temel sebebi oluşturur. Batılı devletler tüm İslam kökenli hareketlerin nihai hedefinin İslami devlet kurma isteği taşıdığına inanmaktadır (Çubukçu, 2012, s.151)

İslam Müslüman Kardeşlere göre; hem ideoloji hem iman, hem vatan hem millet, hem din hem devlet, hem düşünce hem eylem anlamı taşımaktadır. Bu düşüncelerden yola çıkan Müslüman Kardeşlerin siyasal düşüncesi bu şekilde kendini göstermiştir (Çağlayan, 2011, s.188).

Siyasi anlamda İkinci Dünya savaşından sonra büyüleyici bir gelişim gösteren Müslüman Kardeşler siyasi arenada boy göstermekten ziyade daha çok düşüncelerin toplumlara aksiyona sevk etmesi konusunda başarı sağlamıştır. Demokrasinin karakteristik özelliklerinden biri olan seçimlere pek çok kez katılmış olan Müslüman Kardeşler 1942 yılından 1990'lı yıllara kadar yapılan seçimlerde parlamentoda sandalye kazanmasına rağmen seçimlerde önemli başarı gösterebilmiş değildir. Özellikle kırsal alanlarda ve okuma yazma bilmeyenlerin bulunduğu yerlerde, Mısır'daki seçim kampanyaları, aile bağlarına ve maddi çıkarılara bağlı olmasının yanında ayrıca Mısırlı seçmen seçim zamanlarında genellikle hükümet baskısına maruz kalmaktadır. 1944 yılında İsmailiye'de ki seçimi kaybettiğinde hayal kırıklığına uğrayan El Benna, buna rağmen seçimlerden yana umudunu kaybetmemiştir. Müslüman Kardeşler'in 1954 yılında yasaklanması ve taraflarının çeşitli cezalara çarptırılmaları hareketi kendi içine yöneltip, toplumun geniş kesiminden soyutlanmasına sebep olmuştur. Yasadışı ilan edilen Müslüman Kardeşler'in, faaliyetlerini gizli olarak sürdürmek durumunda kalması bünyesinde gizli milislerin doğmasına yol açtığından hareketin radikalleşmesini önemli ölçüde etkilemiştir (Osman, 1991,s.177).

1.1.1.1. Dış Faktörler

1922 yılında İngiltere'den şekli bağımsızlık elde etmeden önce de Mısır'ın şahit olduğu bazı siyasi akımlar, Osmanlı Devleti ve Mısır arasındaki statü ilişkisini ele alan yerel ölçekli oluşumlardı. Bağımsızlığın elde edilmesiyle birlikte ise,, bu yerel hareketlerin yerini global hareketler almıştı. Nitekim o yıllarda, dünyada öne çıkan dört siyasi akım bulunmaktaydı ve bu akımlar; kapitalizm endeksli demokratik liberalizm, sosyalizme dayalı Marksizm, nationalizm (milliyetçilik) ve İslam modernizmi olarak adlandırılmaktaydı. Bu dönemde sayılan akımların hepsi Mısır'ı etkilemiş, siyasal mücadele alanında temsil edilmişti (Göze, 2007).

Yasama gücünü krala bahşeden yeni anayasa iki kamaralı bir meclis sistemini öngörüyordu. Kral, başbakanı seçme, kabineyi ve hatta meclisi feshetme hakkına

sahip, yani görüldüğü gibi Mısır'ın anayasası liberal teorilerde öngörülen anayasalardan oldukça farklıydı. Keza Mısır'da liberalizm içi boşaltılmış biçimde ve sadece görünürde mevcuttu (Çaha, 2011).

Mısır'ın bağımsız statüye kavuşması sırasında İngiltere'nin anlaşma metnine düştüğü "ileride çıkacak sorunlar İngiltere ve Mısır arasında karşılıklı anlaşmayla çözülür" şerhi esasen sayılan şartları özetliyordu. İngiltere'nin bu müdahaleci tutumu halk nezdinde ve siyasi arenada milliyetçi duyguları körüklüyor, böylece halkın Wafd Partisi'ne verdiği destek sürekli artıyor ve Mısır'da milliyetçi ideoloji yükselişe geçiyordu (Owen, 2004).

Milliyetçiliğin yükseldiği süreçte İngiltere ve Wafd kendisini tekrar ürettiyordu. Bunun sebebi İngiltere'nin tahakkümünün Wafd'a yaraması; Wafd'ın varlığının da İngiltere'nin tahakkümünün artmasını sağlamasıydı. Artan tahakküm de doğal olarak Wafd'ın palazlanmasını sağlıyordu. Bu durum kısır bir döngü halinde devam ediyordu. Var olan görüntünün kazan-kazan politikasını çağrıştırması nedeniyle bazı kaynaklarda Wafd ile İngiltere'nin aslında ortak hareket ettiğinden söz edilmektedir (Ganim, 2012).

1923 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle sıra seçimlere gelmişti. Seçime katılacak olan siyasi partiler siyaset terminolojisindeki anlamından çok uzaktaydı; var olan partiler, kişi odaklı işliyor ve herhangi bir parti programı olmaksızın çalışıyordu ve bunun yanı sıra partilere tekelcilik hâkimdi. Alt düzey parti mensupları parti üzerinde hiçbir etkileyici role sahip olmamakta, partilerin tüm eylem ve işlemleri parti başkanı ve küçük bir elit grup odağında gerçekleşmekteydi. Partilere tam anlamıyla 'oligarşinin tunç kanunu' hâkimdi, örnek olarak; Wafd'ın en büyük destekçileri tıpkı liderleri Zağlul gibi fellah olan Mısır toplumu fertleriydi. Ancak bu parti her ne kadar fellahlar arasında ilgi görse de onları siyasi sisteme entegre etmeyip daha üst ve elit bir kadrodan oluşuyordu. Çoğunluğun partisi olduğuna kesin gözüyle bakılan Wafd'de dahi çoğulculuktan eser yoktu (Michels, 2008).

Seçime katılacak olan partiler değerlendirildiğinde seçimin en güçlü adayı olan Wafd Partisi'nin seçim öncesinde en büyük rakiplerinden birisi zamanla Wafd'dan ayrılanların kurduğu ve İngiltere ile yakın ilişki içerisinde olan el-Ahrar el-Dusturiyyun (Liberal Anayasacılar) partisiydi (1922) ve bu partinin lideri olan Adli Yakan Paşa, 1922 yılında İngiltere tarafından Mısır Başbakanlığına getirilmişti. Ayrıca güçsüz olan bazı partilerden biri kapitalizm yanlısı büyük iş adamlarının kurup finanse ettiği Sendiye Heyeti Partisi idi. Husnu Urabi tarafından 1922'de kurulan el-Hizbu'sh-Şuyui'yyu'l-Mısri (Mısır Komünist Partisi) ve Şeyh Ali Yusuf'un kurmuş olduğu Hizbu'l-Islah (Islah Partisi) dönemin mevcut partilerindendi (Yıldırım ve Abdulcelil, 2011).

1924'te yapılan seçimler, 214 sandalyeden 181'ini alan Wafd'ın kesin zaferiyle sonuçlanmıştı. Görüldüğü üzere anılan dönem içerisinde siyasi arenada güç paylaşımı üçlü bir yapı arz etmekte ve bu yapıdan en zayıfı olan Wafd, halkı elinde tutmaktaydı. Kral, Wafd'ın mücadele alanı olan parlamentoya hâkim olup Wafd'ı, İngiltere ise çıkar çatışması yaşandığında hem Kral'ı hem de Wafd'ı saf dışı edebileceğinden, Mısır otoritesini elinde tutuyordu. Yaşanan siyasal krizler halkın partilere, liderlere ve idarecilere olan güvenini sarsmıştı. Liberalizm ekseninde yapılan girişimler İngiltere engeline takılıyordu, bu nedenle Mısır, otorite İngiltere'de oldukça tam bağımsız sayılmazdı (Abdalla, 2008).

Mısır ekonomisinin temeli olan tarımda yapmış olduğu reformlarla Mısır tarımını İngiltere'ye bağımlı hale getiren Cromer, çok yönlü tarımı yasaklamış monokültürü zorunlu kılmıştı. Fellahlar pamuk ihracı yasak olduğundan emeklerinin sömürülmesine çaresizce seyirci kalıyorlardı. Bu sömürü ortamı Cromer'den sonra da devam etmişti (Naylor, 2009).

Cromer sonrası Mısır sanayileşememe problemi yaşıyor, bilhassa yerli bir sanayi tesis etmekte zorlanmaktaydı çünkü otoritenin asıl sahibi olan İngiltere yerli sanayi kurmak isteyenlerle ithal mallarla üretim yapanlara aynı vergiyi koymaktaydı. Mısırlılar yerli sanayi konusunda teşvik görmeyince ithal sanayi ürünlerini

kullanmak zorunda kaldılar ancak bu ithal mallar zaten İngiltere'nin Mısır pazarı için ürettiği mallardı. Mısırlının engellendiği sanayi ve ticarete azınlıkların üstünlüğü söz konusuydu (Hershlag, 1980).

Mısır'da zengin ile fakir arasındaki gelir yelpazesi açılmış, orta ekonomik sınıfın varlığından söz etmek neredeyse mümkün değildi. 1922 yılında fellahların sadece dörtte biri mülk veya toprak sahibiyken, toprağın asıl sahipleri bir araya gelerek hükümetten, Kral'dan ya da İngiltere'den rant elde etmeye çalışan iş adamlarıydı. Bu elit kesim kendi çıkarlarını koruma adına baskı grupları bile oluşturmuşlardı (Naylor, 2009).

20.yüzyılın başlarında Mısır'da eğitim genel itibarıyla yabancıların elinde olup kurulan yabancı okullar adeta misyonerlerin yuvası haline gelmişti (Carter, 1970).

İngiltere eğitim bütçesini tamamen elinde bulunduruyordu ve devlet hazinesinden eğitime %1'lik bir pay ayırmıştı. Bu dönemde Mısır, devlete ait okul kurmakta sıkıntı çekmekteydi. Bu sebeple kendi öz değerleri ışığında eğitim yapamamakta ve milli değerlere sahip mezunlar vermekte yetersiz kalmaktaydı (Canbegi, 2013).

Aktüalitede ve basında da kendisini hissettiren İngiliz otoritesiyle Mısır ordusunda kilit görevlerde İngiliz subaylar istihdam edilip, Mısırlı subaylara ikinci sınıf muamele yapılmaktaydı (Bilgen, 2006).

Sonuçta İngiltere'nin, kolonyal felsefenin bir gereği olarak tesis edilen kısır bir döngü siyasi, ekonomik ve sosyal sömürünün birbirini beslemesi üzerine kuruluydu. Siyasi otorite parayı yönetiyor ve sosyal sömürü araçları tesis ediyordu. Ortaya çıkan ekonomik üretim gelir ya da hammadde olarak otoritenin kasasına gidiyor; sosyal çıktı olan İngiliz yanlısı veya batı hayranı öğrenci, idareci ve entellektüeller de ortaya koydukları işlerde Otorite'nin çıkarını gözetiyordu. Ortaya çıkan bu hastalıklı siyasi ve sosyolojik yapı, doğurduğu problemlere bir reçete olarak organize edilen Müs-

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ne zemin hazırlamıştı fakat Cemiyet'in tek çıkış noktası bu değildi (Sennett, 2011).

1.1.2.MK Hareketinin Doğuşunda Liderliğin Rolü

Çeşitli meslek birliklerindeki önderlik rolleri ile siyasi olarak ön plana çıkan Müslüman Kardeşler'in sivil toplum kuruluşu gibi hareket etmeleri, militan İslamcılardan kendilerini belirgin şekilde ayırmıştır. Müslüman Kardeşler hukuki ve yasal engeller nedeniyle kendi adıyla siyasi bir parti kuramadığından, Mısır'daki demokratikleşme sürecinde söz sahibi olabilmek için başka muhalif akımlarla ortaklaşa hareket etmiştir (Ferhad ve Wedel, 2007, s.85.).

Bu bölümde Müslüman Kardeşlerin doğuşunda kurucusu olan, rolü ve liderliği açısından da önemli olan Hasan el Benna'ya değinilecektir.

1.1.2.1. Hasan el Benna'nın Hayatı ve Mücadelesi

Dünyanın ilk uluslararası İslami yapılanması olan Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kurucusu Hasan el-Benna'dır. 1906 yılında Mısır'ın Raşid bölgesinde bulunan al-Buhayrah ilinin el-Mahmudiye kasabasında doğan Hasan el-Benna'nın babası Şeyh Ahmed Abdurrahman el-Benna es-Saati, imamlık ve saatçilik yapmaktaydı. Es-Saati'nin çalışmakta olduğu dükkân Afgani ve Abduh'un konuşulduğu, selefiliğin tartışıldığı bir merkezdi çünkü dükkânın sahibi Hacı Muhammed Sultan, Afgani'nin el-Urvet'ul-Vuska dergisi etrafında kurmuş olduğu cemiyete dâhildi. Böylece Ahmed el-Benna, İslam modernistlerinin sürekli gündemde bulunduğu ve teceddüt düşüncesinin temsilcilerinin uğrağı olan bir ortamda çalışıyordu (Dağ, 2011).

İslam modernizmi ekseninde öğrendiği bilgiler sayesinde mezhepsel ayrımlara karşı mesafe duyduğundan Es-Saati dört oğluna da farklı mezhepleri öğretmiş ve talim ettirmişti (Dudoignon vd., 2006).

İslam fikhı üzerine çalışmaları olan Es-Saati'nin yapmış olduğu çalışmalara bakıldığında bazı kaynakların onun için Ezher mezunu dediğini görmek mümkündür. En önemli eseri İmam Ahmed bin Hanbel'in aktardığı hadisleri derlediği 'Musned'ul Feth'ir-Rabbani'dir (Dağ, 2011).

İlk din eğitimi, babasından öğrendiği bilgilerden ve dükkânda şahit olduğu tartışma ve toplantılardan oluşan El-Benna ilkokulu bir nevi cami okulu olan er-Reşad Dini Bilgiler Okulu'nda okur. Bu okul ez-Zehran tarafından kurulmuştur. Ezher mezunu olanlara verilen 'el- Alimiyye' diplomasına sahip olmasa da ez-Zehran, halkın nezdinde önemli bir mevkidedir ve İslami hassasiyetleri konu alan 'el- İ's'ad' dergisini çıkarmaktadır (Sennett, 2011).

Ez-Zehran hocanın, er-Reşad'dan ayrılması üzerine el- Benna bir nevi ortaokul olan Hazırlık Okulu'na geçiş yapar. Saatçilik öğrenmek, okul dersleriyle meşgul olmak, Kur'an ezberlerine devam etmekle sürdürdüğü hazırlık okulunda matematik hocası Muhammed Abdul halik Efendi el-Benna ve arkadaşlarına toplumsal ahlakla ilgili bir çalışma yapmalarını söyler. Böylelikle el-Benna'nın katıldığı amatör de olsa ilk cemiyet olan 'Cem'iyyet'ul- Ahlaki'l- Edebiyye' yani 'Ahlak ve Edeb Cemiyeti' kurulur. Namazı vaktinde kılmayanlardan ve ahlaka mugayir davranışlar sergileyenlerden para cezası toplayıp, bu parayla hayır işlerinin yapılması bu cemiyetin misyonudur. Okulda zaten ön planda olan el-Benna bu cemiyetin başkanı seçilip böylece, küçük yaşta idareci olma ve liderlik yapma imkânı bulur (İslamoglu, 2011).

El-Benna'nın aksiyoner karakteri ortaokul döneminde kendisini hissettirmeye başlar. Nitekim bu dönemde, Mahmudiye'nin Nil kıyısına bakan bölgesine yavaşmış bir teknedeki çıplak heykelin kaldırılması için tekne sahibini karakol subayına şikâyete gider. Muhatabı olan karakol subayı hazırlık okulu müdürü Mahmud Rüşdi'ye giderek el- Benna'yı cesareti nedeniyle över. Toplumsal farkındalığın örneği olan bu olay sırasında yaşı henüz 13'tür (Canbegi, 2013).

Er-Reşad'da ve ortaokulda edindiği teorik bilgilerin Mahmudiye'de pratiğe yansımadağını görünce el-Benna, bir grup arkadaşıyla kurduğu 'Cem'iyyet'u Men'il-Muharemat' yani 'Haramların İşlenmesini Önleme Cemiyeti, halkta dini hayata dair gördüğü aksaklıkları isimsiz uyarı mektuplarıyla kişilere ulaştırmayı böylece bu aksaklıkların telafisini amaçlar. Görüldüğü üzere toplumda görülen sorunlara karşı duyarlı olmaya el- Benna küçük yaşlardan itibaren başlamıştır (Sennett, 2011).

Mısır siyasi hayatının dönüm noktası olan 1919 milli hareketi/devrimi Bu dönemde gerçekleşir. Bu sırada 13 yaşında bir ortaokul öğrencisi olan el-Benna devrimin altyapısını oluşturan gösteri ve yürüyüşlere katılır, broşürler basar. Hatıralarında "Vatan sevgisi imandandır, Allah bize sesleniyor. Bağımsızlık bizi birleştirmese de firdevste karşılaşırız elbet" sloganlarını halen hatırladığını söyler. Eylemleri şöyle izah eder: "Tasavvuf ve ibadetle uğraşmakta olmama rağmen, vatana hizmetin kaçılması mümkün olmayan farz kılınmış bir cihad olduğuna inanıyordum. Bu nedenle boykot ve mitinglerde ön saflarda bulundum." Milli hareketten ziyadesiyle etkilenen el-Benna, bu yıllarda vatani şiirleri bir araya getirerek bir divan oluşturur. Ancak bu çalışmayı sonradan yakar (Walter, 2000).

Ortaokulun bitmesi ile el-Benna ya İskenderiye'deki Din Enstitüsü'ne ya da Damanhur'daki Öğretmen Okulu'na gidecektir. Mezunlarına Ezherli olmanın yolunu açtığından Din Enstitüsü caziptir ancak Öğretmen Okulu'nun avantajı ise okul biter bitmez (3 yıl), mezunun öğretmen olarak göreve başlamasıdır. Bu nedenle el-Benna, hayata doğrudan atılmak ve sosyal hayatın içinde olmak gayesiyle Damanhur'daki Öğretmen Okulunu tercih eder (el-Benna, 2012).

Bu okulda el-Benna'nın bulunduğu çeşitli sosyal etkinliklerden en önemlisi Hassafiye Tarikatı'na ait meclis ve mescidlere devam etmesidir. El-Benna'nın kendi deyimiyle bu tarikat "bidatlerle, bozuk yorumlarla mücadele eden ve zararlı öğretilerden hep uzak kalan, marufu emredip münkerden alıkoyan" bir yapıdadır. Bu tarikatın zikirlerine katılan el-Benna, tarikatın şeyhine intisap eder ve tasavvuf

yolunda ilerlemeye çalışır. İleride kurulacak olan Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nde önemli görevler üstlenecek daimi yol arkadaşı Ahmed es-Sukkeri ile Hassafiye Tarikatı'nın zikirlerinde karşılaşır (Sennett, 2011).

Öğretmen Okulu yıllarında aynı tarikattan arkadaşı olan Ahmed es-Sukkeri Mahmudiye'de ikamet etmektedir. El-Benna ve es-Sukkeri, Mahmudiye'de var olan dini ve sosyal olumsuzlukları düzeltmek adına kurdukları 'Cemi'yyet-u el-Hassafiyye el-Hayriyye' yani 'Hassafiler Hayır Cemiyeti'nde es-Sukkeri başkan; el-Benna ise sekreter olmuştur. Cemiyetin iki ana amacından ilki insanları üstün ahlaka çağırmak, ikincisi ise çeşitli eğitim, sağlık ve sosyal organizasyonları aracılığıyla halka nüfuz etmeye çalışan böylelikle onları Hristiyanlaştırma adına gayret gösteren Mrs. Wieth ve üç kişilik bayan misyoner ekibiyle mücadele etmektedir. El-Benna, kurdukları bu cemiyetin Müslüman Kardeşler'in temeli olduğunu ifade eder (el-Benna, 2012).

14-17 yaşları arasında devam ettiği Damanhur Öğretmen Okulu'nun mescidinde vakit ezanlarını okuyan el-Benna, bu dönemde şunu sorgular: "İslami bir öğretim yapan okulda bulunmamıza rağmen neden dersler namaz vakitlerine göre ayarlanmıyor?" Okulda İslami kıyafet olarak adlandırdığı cübbe ve sarık kullanır. Kahire'de bulunan ve üniversite eşdeğerindeki Dar'ul-Ulûm'un sınavlarına girer ve kazanır, böylece 16 yaşında ilk kez Kahire'ye gidecektir (Karaman, 2012).

Dar'ul-Ulûm'da hocalardan Mahmud Mahmud'un başkanlığını yaptığı 'Mekarim'il-Ahlak'ıl-İslamiyye' yani 'Güzel İslam Ahlakı Cemiyeti'nin çalışmalarına katılır fakat bu yeterli değildir. Kahire'de halkın İslami yaşantıdan uzak olduğunu, devletin mescidlerde görevlendirdiği din yetkililerinin yetersiz kaldığını düşündüğünden bir İslam davetçileri grubu kurmak ister. Bu grup, halkın arasına girerek dini anlatacak ve toplumsal tabakalara nüfuz edecektir. El-Benna sohbetler vasıtasıyla gerçekleştirecekleri İslam tebliğine kahvehanelerden başlamayı teklif eder bunun üzerine Muhammed Medkur, Hamid Askeriyye ve Ahmed Abdulhamid isimli arkadaşlarıyla birlikte kahve sohbetlerine başlarlar ve kısa konuşmalarla halkı etkilerler (el-Benna, 2012).

Bu dönemde siyasi çalkantılar paralelinde bir dönüşüm yaşamakta olan Mısır'daki bu dönüşüm Dar'ul-Ulûm'u da etkilemekte çünkü bu okulda kılık kıyafete dair yeni bir eğilim vardır. Feslilerin sayısı artmakta ve sarıklıların sayısı azalmaktadır. Sonucunda ise okulda el-Benna ile birlikte yalnızca bir sarıklı öğrenci kalmıştır. Okul müdürünün ısrarları neticesinde el-Benna, cübbe ve sarık yerine ceket, pantolon ve fes giymeye başlar (Karaman, 2012).

El-Benna, Müslüman önderlerin zamanlarını nimetlere gömülerek geçirdiklerini, bu nedenle inisiyatif alınması gerektiğini düşündüğünden zaten bir atılım yapmak istemektedir. İnkara olarak adlandırdığı gazetelere karşı haftalık dergi çıkarılması konusunda Decevi'yi ikna ederek Reşid Rıza'nın da aralarında olduğu geniş kadrosuyla 'el-Feth' dergisi çıkarılır (el-Benna, 2012).

İsmailiyye'ye gittiğinde şahit olduğu şehirde hakim olan yabancılaşmaya kaldığı pansiyona bile yansımıştır. Önce 'Jimmy'nin Annesi Pansiyonu'nda, sonra da 'Madam Bibina'nın Pansiyonu'nda kaldığı İsmailiyye'yi el-Benna şöyle anlatır: "Avrupalılık etkisinin egemen olduğu bu şehir, batısı İngiliz askeri birlikleriyle kuşatılmış, doğusunda ise Süveyş Kanalı Ortaklığı İdaresi bulunan bir şehirdi. Halkın çoğu bu iki bölgede çalışmakta, Batı uygarlığı ile yakın temas kurmaktaydı. Şehirde güçlü bir İslami şuur bulunmakta ve halk alimlerin etrafında toplanmaktaydı." (Sennett, 2011).

Toplumun içinde bulunduğu bu durum hakkında el-Benna bir çözüm geliştirir. Mescidlerde halka anlatılanlar bazı mezhepsel veya fıkhî bölünmelere neden olduğundan eski tecrübesinden hareketle geleneksel olmayan yöntemlere başvurur ve tekrar kahvehanede sohbetler organize eder. Kahvedeki sohbetlerin verimli olmasıyla el-Benna'nın etrafında sosyal statüsü düşük ancak dini ve milli hassasiyeti olan bir grup teşekkül eder. Bir zaviyede toplanmaya ve bütünleşmeye başlayan bu grupla beraber olduğu süreçte el-Benna alimler arasında ihtilafın olduğu hususlara ilişkin gelen sorulara birleştirici yorumlar yapar ve ilk planda siyasi bir duruş sergilemez.

Daha çok Allah inancı, iman, Kur'an'ın önemi, abdest, namaz gibi dinin temel akideleri ve ibadet konularına yoğunlaşır (el-Benna, 2012).

O dönemde 'Yardımlaşma Cemiyeti', 'Çalışanlar Cemiyeti', 'Sarhoşluk Veren Maddeleri Men Etme Cemiyeti' gibi topluluklar bulunmaktadır ve bu arada da Kahire'de yayın yapan ve fikir önderi olduğu el-Feth dergisini İsmailiyye'de de yayar ve bu dergiye abone sağlar (Karaman, 2012).

1928'de İsmailiyye sohbetlerinden oluşturduğu gruba dahil olan altı kişi el-Benna'yı evinde ziyarete gelir. Kahve sohbetleri aracılığıyla meydana gelen gruba mensup, sosyal ve ekonomik statü açısından alt sınıfa ait kişilerden Hafız Abdulhamid, Ahmed el-Husari, Fuad İbrahim, Abdurrahman Hasebullah, İsmail İzz ve Zeki el-Mağribi milli ve dini duygularla serzenişte bulunarak ne yapılması gerektiğini sorarlar. Bunun üzerine el-Benna, İslam yolunda cihad etmek üzere biatleşerek Allah'a söz verip İslam'a hizmet yolunda kardeş olalım der. Kendilerine bir isim verilip verilmeyeceğini sorana ise şekilcilik ve resmiyetten vazgeçerek maneviyat ve çalışma temelinde bir araya gelmiş Müslüman Kardeşler (İhvan'il-Muslimin) oldukları cevabını verir. El-Benna "Allah'ın izniyle, Ezher'in ilmi gücü ile tarikatların ruhi gücü biraraya gelse, bunlara İslami toplulukların ameli gücü eklense, hiç şüphesiz ortaya görülmemiş bir ümmet çıkar" sözleriyle ifade ettiği İslami topluluğu oluşturma yolunda ilk adımı atmıştır. Böylelikle Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin çekirdeğini oluşturmuştur (el-Benna, 2012).

1.1.3. Müslüman Kardeşler'in Doğuşunda Yapılanan Kuruluş İdeolojisi

Cemiyet, "sizden her biriniz için ayrı bir yol ve üslup koyduk" ayetinden hareketle takip ettikleri nev-i şahsına münhasır ideolojik metoda literatürde 'Rabbani Metod' denir. Rabbani Metod İbn-i Abbas'tan rivayet edilen hadise atfen "ana metod Kur'an'ın koyduğu, üslup ise sünnetin getirdiği yoldur" şeklinde tanımlanmakta ancak Cemiyet'in ideolojisine eklenmiş olan, İslam'a muhalif olmayan her alternatif yoldan faydalanılabileceği düsturu, Batı kaynaklı yaklaşımlara tamamen

kapalı olunmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle İhvan ideolojisinin İslami esaslarla modern algıların harmanlandığı yeni bir İslam modernizmi/Neo-modernizm görüşü olduğunu söylemek mümkündür (Karaman, 2012).

Allah'ın kullarına Allah'ın kanunlarının hakim olması ve bu vesileyle beşeri kanunların kabul edilmeyip, İslam'ın salt bir din olarak anlaşılmasından öte toplumsal hayatın bütününe tatbik edilmesi İhvan ideolojisinin çıkış noktasıdır (Canbegi, 2013).

Cemiyet'in düşünsel programı çeşitli merhaleleri içerdiğinden devrimsel bir hamle yerine evrimsel bir süreç öngörülür bu nedenle de fevriyetten ziyade tedricilik esastır. Bu süreç el-Benna tarafından şöyle açıklanır: "Müslüman Kardeşler'in metodlarının kademeleri kesin ve açıktır. Biz ne istediğimizi ve hangi vasıta ile istediğimize ulaşacağımızı çok iyi biliyoruz." Buna göre İslam Devleti'ni oluşturmak el-Benna'nın ortaya koyduğu ve önceki kısımda açıklanan üç aşamalı modelin nihai hedefidir. El-Benna şöyle der: "İki amacımız vardır. İslam topraklarını yabancı güçlerden temizlemek ve özgür topraklarda İslam'ın hükümlerini toplumsal hayata uygulamak ve İslam Devleti'ni kurmaktır. Bu nedenle Cemiyet, İslami esaslara dayanmayan devlet nizamını tasvip etmez" (Sennett, 2011).

Hedeflenen İslam Devleti'nden kasıt, İslam'ın bütüncül ele alınarak devletin tüm kurum, kural ve eylemlerinde yegane belirleyici olması sebebiyle Cemiyet, İslam'ı sadece bir din olarak ele almanın indirgemeci bir yaklaşım olduğu düşüncesindedir ve İslam'ı dünyaya karıştırmayan ve onu sadece ahiret inancını düzenleyen bir dinmiş gibi tanıtan fikirleri eleştirir (Canbegi, 2013).

İslam Devleti tasavvurunu el-Benna 'İslam siyaseti' olarak özetlemektedir. Bu ideal için parolasını "Gayemiz Allah, önderimiz Resulullah, anayasamız Kur'an, yolumuz cihad, en büyük arzumuz Allah yolunda şehid olmaktır." şeklinde açıklar (el-Benna, 2012).

El-Benna İslam Devleti'ne ulařılabilmesi için sosyolojik yapının geçmesi gerektiđini dūřundūđu kademeleri řoyle açıklar: "Mūslūman bir fert istiyoruz, Mūslūman bir aile istiyoruz, Mūslūman bir toplum istiyoruz, İslami bir hūkūmet istiyoruz, İslam topraklarını kendimize katmak istiyoruz, Allah'ın sancađının dalgalanıp sallanmasını istiyoruz, davetimizi būtdūn dūnyaya ilan etmek istiyoruz." Anlařılacađı ūzere Cemiyet, ūncelikle bireyi, sonra aileyi ve toplumu ve nihayet Mısır'ı, İslam ūlkelerini ve dūnyayı İslam Devleti esasına gūre řekillendirmeyi amaçlar (Karaman, 2012).

El-Benna 'Cođrafya ūtesi/İslami vatan' kavramını řoyle açıklar: "Bir Mūslūmanın ū vatana vardır. Birincisi ūzerinde yařadıđı toprak, İkincesi İslam ūlkelerinin hepsi, ūcūnsū Allah'ın sancađını dalgalarından İlk İslam Devleti'dir." Bu açıdan Cemiyet ırk unsurunun din birlikteliđinin ūtesine geçmemesi gerektiđini savunur. İslam birliđi dođal olarak İslam hilafetini de beraberinde getireceđinden Cemiyet'in stratejisi halifelik makamının yeniden tesis edilmesini içerir bununla birlikte Cemiyet, İslam milleti/ūmmet eksenli bir yaklařım benimser (el-Benna, 2012).

El-Benna toprađını sevmek anlamındaki milliyetçiliđi sevgiye dayalı 'mūspet milliyetçilik' olarak deđerlendirir. Ūlkeyi iřgalcilerden kurtarıp bađımsızlık kazanma giriřimlerine 'ūzgūrlūku vatanseverlik' adını veren el-Benna 'Menfi vatanseverlik' ya da 'cahili milliyetçilik/ırkçılık' olarak adlandırdıđı kavramı ise bařkasını inkara dayalı olup gūcūnū bařkasını sūmūrerek ve parçalayarak kazanmak olarak tarif eder. Cemiyet ideolojisinde Mısır milliyetçiliđi, Arap milliyetçiliđi kadar dıřlanmaz (Karaman, 2012).

El-Benna her ne kadar ırkların ūstūnlūđunden bađımsız bir İslam Devleti yapısını ūvse de İslam birliđinin bozulma nedenlerini sıralarken kullandıđı 'halifeliliđin Arap olmayan İslami anlayıřı kavrayamamıř ve Kur'an'ı tam anlayamadıkları için Kur'an nuru ile kalpleri aydınlanmamıř kimselere geçmesi' ifadesi, Araplar dıřındaki Mūslūman milletler için bir dıřlayıcılık içermektedir. Ve bu da Cemiyet ideolojisinde bir çeliřki olduđunu ortaya koymaktadır. (el-Benna, 2012).

İdeolojik açıdan siyasetten bağımsız bir İslam anlayışı yerine el-Benna, bilfiil siyaset icra etmese bile siyaseti yönlendiren bir İslam anlayışına sahiptir (Canbegi, 2013).

El-Benna 'İslam siyaseti' izlemenin bir parti olmaktan farklı olduğu görüşünde olduğundan Cemiyet'in siyasal parti olarak lanse edilmesine karşı çıkar: "Ey Müslümanlar, ideolojimizi açıklıyorum: Siz bir yardım örgütü değilsiniz; ne siyasi parti ne de sınırlı hedeflere sahip bir derneksiniz. Siz yeni doğan bir ışık, yeni bir ruh, derin bir sessiniz." Ancak din ve siyasetin doğrudan ayrılmasını da eleştirir: "Din ile siyasetin ayrılması hanif din olan İslam'ın öğretilerinden değildir. İslam hem din hem davet hem zikir hem cihattır." "İslam prensiplerine dayalı bir siyasi mücadeleyi benimsiyor olsak da bizler siyasi bir parti değiliz." (el-Benna, 2012).

Cemiyet ideolojisinde Batılı/modern bazı kavramlar kısmen hayat bulmuştur. Ancak bu kavramların doğrudan iktibas edilmesi fikri destek görmediğinden Cemiyet, demokrasi ve siyasi parti kavramlarına mesafeli olsa da toptan reddetmez. Bu açıdan seçimlere iki kez katılan el-Benna esasen partizanlığa karşıdır. Zira el-Benna Beşinci Kongre Risalesi'nde: "İnsanımızı ve Mısır'ı partiler ve partililik değil, ancak vatanperver insanlardan oluşup, Kur'an-ı Kerim'in ahlakına göre ümmeti idare etmek isteyen ıslah edici bir devlet başarıya ulaştıracaktır." der (Karaman, 2012).

Cemiyet, Mısır'daki siyasi partilerin özel şartlar altında ortaya çıktığına ve maslahat icabı değil yalnızca şahsi menfaatler için kurulduklarına inandığından, el-Benna demokrasinin ve seçimle işbaşına gelmenin bir aracı olarak siyasi partilere değil Mısır'ın politik hayatına olumlu katkıda bulunamayan ve daha çok yabana güçlerin güdümüne giren Mısır partilerine karşıdır (el-Benna, 2012).

Anti-emperyalizm/Batı karşıtlığı Cemiyet ideolojisinde önemli bir yer tutmakta çünkü Cemiyet'e göre Batı bir kültür emperyalizmi sergilemekte ve Müslüman toplumlara kimliklerini unutturmakta olduğundan, Batılılaşmak en sonunda Hıristiyanlaşmak, İslam inanç ve değerlerinden sıyrılmak anlamına gelir. Bu açıdan el-Benna dört Batı tasvir eder: "Birincisi doğu ve İslam halklarını sömüren Batı;

İkincisi ilerlemiş sanayisiyle bir medeniyet olarak Batı; üçüncüsü hayatı şekillendiren değerleri olan Batı; dördüncüsü İslam'dan ve Müslümanlardan intikam almak isteyen haçlı ruhlu Batı." Bu Batı analizleri el-Benna'yı Avrupa medeniyeti tanımına götürür. Ona göre: "Avrupa medeniyeti Allah'ı inkar eden, her şeyi mübah gören, fertler arasında bencilliğin hâkim olduğu, faizin meşru kabul edildiği bozuk bir medeniyettir. " (Sennett, 2011).

Batı karşıtlığı Cemiyet açısından Batı'nın İslam'la çelişmediği düşünülen kavramlarından esinlenilmesine engel olmaz. Batının iyi yanlarının alınması olarak yansıyan bu düşünceyi el-Benna şöyle anlatır: "İslam bizleri her şeyin en güzelini almaya çağırır. Hikmetin mü'minin kayıp malı olduğunu, nerede olursa olsun onu almasını gerektiğini söyler. O halde İslam ümmeti için hayırlı olan şeylerin alınmasında hiçbir engel yoktur. " (el-Benna, 2012).

El- Benna/Cemiyet, İslam'a doğrudan aykırı olmayan ve pratikte olumlu sonuç verebilecek modern sistem ve kurumlara adapte olabilmekte ve bu adaptasyon paralelinde Cemiyet'in 'İslami yönetim modeli' olarak ortaya koyduğu sistemin liberal demokratik söyleme dair izler taşıdığını görmek mümkündür (Ortaylı, 2006).

Cemiyet demokrasi terimini doğrudan tercih etmese de işlevsel anlamda ona yakın bir kavram olan 'şura kültürüne' önem verir. Burada üye alınan karara katılmasa bile şura kararına itaatle yükümlüdür. Cemiyet'in ideolojik örgüsünde üstün yasama gücü ve kanun koyucu Allah'tır (el-Benna, 2012).

Kuvvet kullanma, paramiliter örgütlenme ve bu bağlamda 'gölge devlet' oluşturma Cemiyet'in ideolojik algısında önemli yer tutar. Bu kavramların anlam bulduğu 'cihad' kelime olarak 'cehd' kökünden türeyen ve gayret etmek, yorulmak, zorluk çekmek anlamına, terim olarak ise "Allah düşmanlarına karşı verilen maddi ve manevi gayret" olarak tanımlanır (Canbegi, 2013).

Önceden de belirtildiği üzere Cihad için doğru zamanlama taburların sayılarıyla ilintilidir. El-Benna şöyle der: "Sevgili kardeşlerim, sizlerden 300 tabur kendilerini ruhen, fikren ve bedenen yetiştirdiklerinde o zaman benden sizinle beraber denizlere dalmayı, göklere tırmanmayı ve inatçı zalimlerle savaşmayı isteyebilirsiniz. Allah'ın izniyle bütün bunları yapacağıma emin olabilirsiniz." Doğru zaman gelene kadar uyulması gereken prosedürü şöyle izah eder: "Pratik anlamda ne yapılabileceği konusuna gelince, Allah'ın takdir ettiği an gelinceye kadar halkımıza askeri bir eğitim vermeli ve onların her birini birer asker gibi yetiştirmeliyiz. " (Karaman, 2012).

Mahmud halkın asker olarak yetiştirilmesini, tıpkı bir 'gölge devlet' gibi tüm kurumlarda kadrolaşma olarak yorumlar. Ayrıca bu faaliyeti şöyle izah eder: "Yetiştirilen kadroların, devlet idaresini ele aldıkları zaman bocalamamaları için, şimdiden kendilerini yetiştirmeleri yani cemaat içerisinde gölge devlet sayılabilecek bir teşkilatın olması ve bilfiil devlet tecrübe ve hassasiyetinin kendi aralarında yürütülmesi ile olur." (Ayubi, 1993).

Sonuç olarak Hasan el-Benna tarafından şekillendirilen Müslüman Kardeşler İdeolojisi, özünde İslami prensipler etrafında şekillenmiş ancak bu ideoloji batılı/modern kavramlara da tamamen kapalı değildir. Her ne kadar ismen onaylanmasa da, bilhassa demokrasi kavramı çağrıştırdığı anlam itibarıyla çeşitli İslami terimlerle karşılanmaktadır. İdeolojinin özünü oluşturan cihad olgusu, el-Benna sonrasında yeni ideolog olarak kabullenilen Seyyid Kutub tarafından ön plana çıkarılacaktır. Böylece Nasır döneminde Cemiyet, Kutub ideolojisi ekseninde farklılaşacak, bu farklılaşma bazı ayrışmaları da beraberinde getirecektir (Canbegi, 2013).

1.2.Mısır'ın Siyasal Yaşamında Müslüman Kardeşler'in Tarihsel Gelişimi

1.2.1.Hasan el Benna Döneminde Müslüman Kardeşler

İsmailiyye'de Hasan el-Benna ve altı arkadaşıyla amatör biçimde kurulan Cemiyet, toplanma merkezi olarak bir büro kiralayarak burayı 'Medreset'ut-Tezhib' yani 'Ahlak Disiplini Okulu' olarak adlandırır. Bu okulda uygulanan İslami program Kur'an okuma, Hadis ezberleme, İslam genel ahlakını öğrenme, pratik biçimde ders ve konferans verebilme yeteneği kazanma gibi içeriğe sahiptir. Bu içerik bir nevi davetçi/propagandist yetiştirmeye yöneliktir. Ahlak Disiplini Okulu'na katılanların sayısı 1928 yılı sonunda 70'e ulaşmış olup ilk yılın sonunda oluşan bu kadro da tıpkı ilkler gibi orta kesimden insanlardan oluşmaktadır. Anılarında aralarında terzi, radyo tamircisi ve marangoz bulunan bu kişilerden el-Benna övgüyle bahseder (Sennett, 2011).

Cemiyet İsmailiyye'de gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu sebeple hem kabul edilecek üyelerin standartlarını ortaya koymak hem de Cemiyet'e fon oluşturabilmek için geliştirdiği çeşitli şartlar; niyeti halis kılmak, zorluğa sabır göstermek, gizliliğe riayet etmek ve aylık 50 cüneyhlik fona katkıda bulunmaktır. El-Benna, yaz aylarını memleketi Mahmudiye'de geçirirken burada bulunan Hassafiyye Topluluğu'nu Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ne dönüştürmeye başlar (Canbegi, 2013).

Şube sistemine ek olarak toplanma ve eğitim faaliyetlerini genişletmek amacıyla Cemiyet, bir mescid kurma kararı alır. Ezher Üniversitesi vaaz ve irşad bürosu başkanı olan el-Benna'nın yakın arkadaşı Hamid Askeriyye halkın tepkileri nedeniyle görevinden azledilerek Şubrahit'e atanır. Askeriyye'nin Şubrahit'e gidişi, İsmailiyye ve Mahmudiye dışında bir büronun daha açılmasına sebep olacaktır (Karaman, 2012).

Cemiyet'in ilk yıllarında halkta meydana gelen tepkiselliğin beraberinde getirdiği bazı siyasi eylemler neticesinde halktan bir grup el-Benna'nın komünist olduğunu,

Moskova ile bağlantı kurduğunu ve Ruslardan yardım aldığını içeren bir mektup yazıp imza toplayarak Başbakan Sıtkı Paşa'ya gönderir. Cemiyet'in Wafd Partisi'ni desteklediği, 1930 Anayasası'nı kabul etmediği ve Sıtkı Paşa Hükümeti'ni devirmeyi planladığı da bu iddialardan bazılarıdır (el-Benna, 2012).

El-Benna hakkında ortaya atılan iddialar neticesinde bir araştırma başlatılır. Maarif Bakanlığı'nın gönderdiği müfettiş hazırladığı raporu "hükümet bunu teşvik etmeli ve Cemiyet'in şubelerinin her yerde açılmasına yardımcı olmalıdır" şeklinde karara bağlayacaktır. Bu rapor müfettiş Ali Kilani Bey vasıtasıyla Maarif Bakanı Ali Mahir Paşa'ya ulaşır ve bu süreci Ali Kilani Bey'in Cemiyet'i ziyaret ederek üye olması izler. Cemiyet tüm bu söylentiler nedeniyle yasal bir zemine oturmak mecburiyetinde kalır (el-Benna, 2012).

İsmailiyye'de 1930 yılına gelindiğinde uzun çabalar sonrasında mescid açılır. Bu yıl içerisinde Sina bölgesine bir ziyarette bulunan Başbakan Sıtkı Paşa'yı karşılama konuşmasının el-Benna tarafından yapılması Emniyet Amiri'nce teklif edilse de el-Benna bunu reddeder. Zorlanması halinde ise istifa edeceğini bildirmesi ile Cemiyet'in ilk dönem stratejisi olan siyasilerle mesafeli olma ilkesini korumuş olur (Altıntaş, 1999).

Cemiyet'in, bu yıl içerisinde mescidin genişletilerek civarına bir okul kurulması için mali kaynak arayışında bulunması kamusal hizmetleri üstlenmiş olan Kanal Ortaklığı Şirketi Müdürü Baron de Bönova'dan bağış alınmasına sebep olacaktır. Okula 'Hira İslam Enstitüsü' adı verilir (Lia, 2012.).

Şubeler vasıtasıyla hareketin sürekli genişlemesini amaçlayan el-Benna, bu nedenle Ahmed Dusuki ve Şeyh Acrudi ile kurduğu temaslarla Ebu Savir şehrinde Müslüman Kardeşlerim bir şubesinin daha açılmasını sağlar. Şubeye İlkokul Müdürü Şeyh Abdullah Bedevi başkan; Ezherli Şeyh İd vaaz sorumlusu olarak görevlendirilir (Dağ, 2011).

İsmailiyye dışına taşan Cemiyet, Ahmed el-Mısri'nin arkadaşıyla toplanıp el-Benna'ya biat etmesiyle Port Said'de bir şube ayrıca el-Bahr es-Sağır bölgesindeki el-Menzile şehrinde Ezher mezunu Kahire Enstitüsü öğretim üyesi Şeyh Mustafa et-Tayr önderliğinde bir şube daha açılır. Bu sırada el-Benna civar şehirlerden konuşma yapmak üzere davetler almakta, yaptığı konuşmalar Cemiyet'in üye sayısını arttırmaktadır. Bu şehirlerarası konferans ağlarının açılmasına sebep olduğu yeni şubelerden biri de el-Arbain kentinde açılan Afifi eş-Şafii başkanlığındaki şubedir (Karaman, 2012).

Müslüman Kardeşler Cemiyeti Mısır'ın kıyı şehirlerinde şubeler vasıtasıyla genişlemektedir. Bununla birlikte, el-Benna'nın kardeşi Abdurrahman es-Saati ve arkadaşı Mahmud Sadi el-Hakim Kahire'de 'Cem'iyyet'ul Hadarat'il İslamiyye' yani 'İslam Medeniyeti Cemiyeti' adlı bir grup içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu vesileyle Müslüman Kardeşler başkent Kahire'ye açılma fırsatı bulur (Lia, 2012.).

El-Benna, dini, siyasi ve ekonomik alanlardaki krizin aşılmasının ancak eğitimle mümkün olduğunu düşündüğünden, eğitim reformunu daha önce planlamış olan Mustafa Kamil, Afgani ve Abduh'u yad ederek onlar için "Bunlar şartların ortaya çıkardığı önderler olduklarından, gerekli araçları ortaya koymadan sonuca erken ulaşmak istediler. Halkın dizginlerini elde tutmak ve siyasi tuzaklar kendilerini aldattığı için, gördükleri serabı su sandılar ve peşinden gittiler. Ancak yanına vardıklarında onun hiçbir şey olmadığını anladılar. Ama o zamana kadar büyük gayretler harcamış, zamanlarını feda etmiş, azıklarını tüketmişlerdi. Bunun için başladıkları noktaya dönmek zorunda kaldılar; gerilediler, ilerle- yemediler, zarar ettiler kar etmediler" der. Bu nedenle geçmiş deneyimlerden yola çıkan Cemiyet eğitim faaliyetlerinde daha kapsamlı ve reel adımlar atar (Sennett, 2011).

Cemiyet, eğitimi bütüncül olarak ele alarak, farklı yönleri bulunan kurumlar tesis eder. Erkekler için kurulan 'Hira İslam Enstitüsü'ne ek olarak bayan öğrenciler için 'Mü'minlerin Anneleri Okulu' kurularak Cemiyet'in içerisinde kadınların faaliyet

yapabileceği bir kısım oluşturulur. Bu süreçte Hz. Muhammed'in "Kim cihad etmeksizin ve cihada niyet etmeksizin ölürse cahiliye ölümü üzerine ölmüştür." hadisinden hareketle Cemiyet'in cihada bedeni hazırlık faaliyetlerinin yapılacağı bir izci ekibi oluşturma kararı alınmasıyla 'Müslüman Kardeşler İzci Grubu' kurulur. Bu grup ileride kurulacak olan 'Gezici Grupların' (Hicre Fillah) çekirdeğini oluşturacak ve bu bütüncül yaklaşım sayesinde Kur'an kurslarından, gaz ve hava saldırılarına karşı savunma kursuna kadar geniş bir eğitim yelpazesi oluşturulur (Lia, 2012.).

Bu dönemde Cemiyet'in yurtdışına açılım ideali başlamıştır. İzci Grubu'nun da gösteri yaptığı Hicret'i anma törenlerinde hem yerli hem de yabancı fert ve gruplarla temas kurulur. Bu törende el-Benna, Yemenli Muhammed Zebbera el-Hasan el-Yemeni ile tanışması sayesinde ileride tüm Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılacak olan Cemiyet'in ilk dış bağlantısı Yemen'le kurulmuş olur (el-Benna, 2012).

Bu dönemde Müslüman Kardeşler ideolojisi Mısır üniversitelerinde eğitim görmekte olan Suriyeli ve Filistinli öğrenciler arasında yaygınlaşmasıyla yabancı öğrenciler ilerleyen yıllarda Cemiyet'in Orta Doğu'da kök salmasına neden olacaktır. Böylece 21. yüzyılda yaşanan gelişmelerin birincil aktörleri haline geleceklerdir (Canbegi, 2013).

Müslüman Kardeşler, Şubeler ve kurumlar vasıtasıyla toplumda taban bulmaya başlamıştır. Cemiyet'e bilhassa işçilerin ciddi eğilimi olduğu gözlenmektedir. Ancak tepkisel yaklaşan gruplar halen mevcuttur (Karaman, 2012).

Tepkiler dışta olduğu kadar Cemiyet'in içerisinde de gözlenmeye başlamış, üyelerin sadakat yemini etmesine rağmen ilk çatlak Cemiyet'in kuruluşundan iki yıl sonra gerçekleşir. Nitekim İsmailiyye'de bir grup kendi öncülerini şube başkanı ilan ederek genel işleyişe direnme kararı alır. Bu direnişin sebebi el-Benna'ya göre İsmailiyye için aday gösterdiği kişi olan ve marangozluk yapan Ali el-Cedavi'nin, eğitim seviyesinin düşük olması ve toplumsal statü itibarıyla alt konumda yer almasıdır. El-

Benna, isyan eden grubun başındaki 'Hoca'nın kendisini şube başkanlığına layık görmekte olduğunu belirtir ve ayrılan grubun lideri ile el-Benna'nın adayı arasında yapılan seçim bu süreci takip eder. Sonuçta seçimleri el-Cedavi'nin kazanmasıyla 'Hoca' nin önderliğindeki dört kişi Cemiyet'ten ayrılır (Lia, 2012.).

1932 yılında el-Benna'nın Kahire'ye tayin edilmek üzere Arapça Müfettişliği'ne dilekçe yazmasının amacı İsmailiyye'deki sistemin yerleşmesinden ötürü faaliyetlerini Kahire'ye yöneltmektir. Neticede el-Benna Kahire'ye atanır. Bununla birlikte toplanan Müslüman Kardeşler Yönetim Kurulu İsmailiyye'nin yerine Kahire'yi genel merkez olarak belirler ve Cemiyet yeni bir iş akış planı belirler. Haftalık Müslüman Kardeşler Dergisi çıkarılacak, en-Nezir dergisinin ilk iki yılı yayımlanacak, Kahire'de şubeler arttırılacak, İzci Grubu düzenlenecek, üniversitelere yayılma adına öğrenci grupları oluşturulacak, yıllık kongreler planlanacak, İslami günler için kutlamalar organize edilecek, İslami-ulusal davalardan Filistin davası desteklenecek, misyonerlik faaliyetleriyle mücadele edilecek, İslami açıdan kusurları bulunan hükümetlere karşı çıkılacak, ancak partizanlığa girilmeyecektir (Sennett, 2011).

1933 yılı başlarında şubelerin sayısı 15'e yükselir ve bu sayı yılsonunda 25'e ulaşır. Alınan karar gereği bu yıl ilk olarak yapılan Müslüman Kardeşler Kongresi yeni bir yapılanmanın habercisidir. Bu yeni yapılanmada el-Benna'ya karşı muhaliflerce geliştirilen 'Cemiyet'te Şura'ya yer yok' iddiaları etkili olmuştur. Bu eleştirileri dizginlemek ve Cemiyet'in işleyişini kolaylaştırmak maksadıyla 'Mektebul- İrşadil-Amm' yani 'Genel İrşad Bürosu' ve 'Şura (Danışma) Meclisi' kurulur. Böylece el-Benna Genel İrşad Bürosu Başkanı 'Mürşid'il-Amm' yani 'Genel Mürşid' ünvanı kazanır (Lia, 2012.).

1934 yılında da el-Benna'nın idarecilere yazmış olduğu mektuplar devam eder ve bu yıl Başbakan'a ve Genel İşler Bakanı'na gönderilen mektup, meydana gelen hükümet değişikliğini kutsayan "kılıç iyice kuşanan ele geçti, iş ehline verilmiş oldu" gibi bir cümleyle başlar. Parlamente'ya bir mescidin inşa edilmesinin gerekliliği mektubun

asıl konusudur. Burada milletvekillerinin genelinin Müslüman; devletin dininin ise İslam olmasına atıf yapılır. Gelen cevap olumlu olmasıyla beraber böylece Müslüman Kardeşler Cemiyeti idari karar alma organlarına tesir etmeye başlar (el-Benna, 2012).

Müslüman Kardeşler Cemiyeti 1935 yılı itibariyle okul, hastane, kurs, eczane, cami, gazete, dergi ve yayınlarıyla sosyal ve dini bir cemiyet görüntüsü çizmekte ve bunun yanında el-Benna'nın "sisteme itaat edip, saygı duydukları sürece, dini fiillerden bazılarını ihmal eden ve namazlarını düzenli kılmayanları örgütüne kabul etmekten çekinme, pişman olur düzelirler, kapıyı asla yüzlerine kapatma" düsturu Cemiyet'in taraftar kitlesini arttırmıştır. Böylece Cemiyet'in henüz net olarak destekçi sayısı bilinmese de güçlü bir örgütsel yapıya sahip olduğu aşikârdır. Cemiyet, her ne kadar bir hayır kurumu imajına sahip olsa da Mısır siyasetine etki edebilecek seviyeye ulaşmış bulunmaktadır (Canbegi, 2013).

1.2.2.Hasan el Benna sonrası Müslüman Kardeşler

1.2.2.1.Nasr Dönemi Müslüman Kardeşler

Mısır'ın geleceği adına engel olarak gördükleri İngiltere'yi ve İngiltere güdümlü Kral'ı etkisizleştirmek ve Mısır idaresinde söz sahibi olabilmek adına Hür Subaylar Örgütü'ne mensup askerler o dönemde etkin olan tüm örgütlenmelere sızarlar. Ayrıca subayların bir kısmının Genç Mısırlılar Hareketi'ne; Cemal Abdunnasır ve Enver Sedat gibi Mısır siyasi tarihinin önemli figürleri olacak iki subayın da Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ne katılmasıyla uygun ortamda geliştirilecek darbe için destek arayışında bulunulur (Karaman, 2012).

1950 seçimleri sonrasında Başbakan Nahhas tarafından kurulan ve içerisinde yasakları henüz kaldırılmış Cemiyet üyelerinin de bulunduğu 'Kurtuluş Tugayları' vasıtasıyla Süveyş'te İngiltere'ye karşı girişilen gerilla mücadelesi ve yaşanan çatışmalar neticesinde pek çok Mısırlının öldüğü 'Kara Cumartesi' hadisesi yaşanır.

Mısır'ın içerisinde bulunduğu bu kriz ortamı Hür Subaylar Örgütü'nün beklediği fırsatı doğurur ve nihayetinde 23 Temmuz 1952'deki kansız bir darbeyle monarşinin yıkılmasıyla Kral Faruk'un üç gün sonra Mısır'dan ayrılması üzerine ilk Devlet Başkanı'nın General Muhammed Necib olduğu Mısır Cumhuriyeti ilan edilir (Lia, 2012.).

İktidarı tam anlamıyla elde eden Nasır darbenin hazırlık safhasında Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin desteğini alır ancak iktidar sonrası Nasır politikaları Cemiyet'i rahatsız eder. Bu rahatsızlığın sebebi ise İngiltere ile yürütülen müzakereler sonucunda imzalanan anlaşmadır. Nasır'ın, 1953'te kanal bölgesinin tahliye edilmesi adına İngiltere'yle başladığı müzakereler 1954 yılında anlaşma ile sona erdiğinde iki madde üzerinde mutabakata varılır. Bunlar: İngiltere'nin iki yıl içinde bu bölgeyi boşaltacağı ve Sudan'da yapılacak seçimler vasıtasıyla Sudanlıların istediği biçimde yönetileceğidir ancak Cemiyet bu anlaşmayı, İngiltere'ye tekrar Süveyş'e yerleşme imkanı verdiği düşüncesiyle desteklemez (Canbegi, 2013).

Cemiyet'i Nasır'dan uzaklaştıran bir diğer sebep ise Nasır'ın demokratik yaklaşımdan ziyade otokratik bir yönetim sergilemesi olup Nasır ve Cemiyet ilişkisi 1954 yılında Mahmud Abdullatif isimli bir Cemiyet üyesinin Nasır'a karşı düzenlediği başarısız suikast girişimiyle daha da gerginleşir. Nasır, bu saldırıyla General Necib'in Cemiyet'le işbirliği yaparak iktidarı ele geçirme planı yaptığını düşünür. General Necib ise suikastın, Nasır'ın Cemiyet'i tamamen bitirmesi için Nasır tarafından organize edilmiş bir hile olduğunu ilan eder (Lia, 2012.).

Yaşanan güç mücadelesi sürecinde Cemiyet'in faaliyetleri durdurulur. Cemiyet'in feshedilip yasaklanması Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni yeraltına iter ve gizli hale getirir. Cemiyet üyeleri sindirilir, ciddi işkencelere maruz kalır ve bu baskı ortamı 'Radikal İslamcı' teorilerin inşa edilmesine ve bu teorilerin mimarı Seyyid Kutub'un yıldızının parlamasına ortam hazırlar. Cemiyet, Kutub'un görüşleriyle el-Benna çizgisinin dışında gelişen yorumlarla karşılaşır ve sonucunda Kutub, Cemiyet içinde farklı kliklerin oluşmasına neden olur (Dağ, 2011).

1906'da doğan Kutub, el-Benna ile karşılaşmasa da tıpkı onun gibi 1919 devriminden etkilenmiş ve Wafd Partisi'ne katılmıştır. Kutub 1949 yılında A.B.D.'ye gitmiş ve A.B.D. toplumunda gözlemediği yaşam tarzına bir tepki olarak İslam üzerine derinleşmiştir. 1952'de Mısır'a döndüğünde Cemiyet'e katılır. Cemiyet'in yayın organlarında görev alarak Hür Subaylar Örgütü'yle darbe hazırlıkları döneminde yakın işbirliğinde bulunur (Sennett, 2011).

Ortaya koyduğu düşünce sistemi ile Kutub, yönetimine sert eleştiriler yönelttiği Nasır'ı rahatsız eden asıl husus Kutub'un 'Kur'an'ın Gölgesinde' isimli kitabında değindiği hakimiyet kavramını ele alış biçimidir. Kutub, ürettiği 'yeni cahiliyye' kavramını Nasır yönetimine uygulayarak, bu yönetime karşı cihadın caiz ve gerekli olduğunu savunur. Ortaya koyduğu bu düşünceler nedeniyle mahkemelerce yargılanan Kutub, 1966'da idam edilir. İdam sebebi her ne kadar Yoldaki İşaretler kitabından çıkarılan/üretilen Marksist darbe girişimi olsa da idamının asıl sebebi Kutub'un Nasır'ın otoritesini sarsmaya matuf düşünceleridir (Karaman, 2012).

Mısır toplumunun tepeden inmece bir biçimde İslamlaştırılması gerektiğini savunan Kutub, devlet otoritesi olarak adlandırılan muazzam büyüklükteki bir gücün sadece Allah'ta olabileceğini ve bu nedenle devletin güç iddiasının hatalı olduğunu dile getirir. Kutub'a göre toplumlar 'İslami ve Cahili' olmak üzere ikiye ayrılır; İslami toplumlar, İslam kurallarını tüm sistemine rehber edinen toplumlar, Cahili toplumlar ise, İslam'a bütüncül biçimde uygun hareket etmeyen ve insan kaynaklı normlar vasıtasıyla mutlak güce tabi olduğunu düşünen toplumlardır (Lia, 2012.).

Esasen Kutub'un cahiliyyeden kastı üst kademenin diğer insanlara tahakküm ettikleri sistemdir. Bazı insanlar yönetme sürecinde baskın hale gelir ve diğerleri için yasalar yapar ancak Kutub, İslami toplumlardaki insanların beşer tarafından kodifiye edilen kurallara değil sadece Allah'a tabi olması gerektiğini düşünür (Dağ, 2011).

Kutub devletleri, toplumları ve hatta fertleri 'Müslüman ve kafir' gibi mutlakçı bir anlayışla gruplandırır. Bu konuda şöyle der: "Bütün dünyada iki grup vardır. Allah'ın grubu (Hizb'ullah) ve şeytanın grubu (Hizbu's-şeytan). Allah'ın sancağı altında toplanmayan herkes şeytanın sancağı altındadır," Bu ayrımın altında Kutub'un, ibn-i Teymiyye'den devşirdiği Dar'ul-İslam ve Dar'ul-Harp kavramlarını yatmaktadır. Dar'ul-İslam, İslam devletinin kurulduğu, şeriatın kurallarının geçerli olduğu bölgeler iken; Dar'ul-Harb ise dünyanın geri kalan yerleridir. Kutub, işte burada sözü edilen Dar'ul- Harb'a karşı savaşılmaması gerektiğini ifade eder. Zira şöyle der: "Biz cahili toplumda yaşayan insanlardan oluşan bir ümmetiz ve kendimizi devlet ve toplumla savaş halinde görmeliyiz." (el-Benna, 2012).

Kutub Cemiyet'e sonradan dâhil olmuş ve görüşleri nedeniyle Cemiyet'in kendisinden sonra bölünmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca Kutub, el-Benna'dan farklı olarak batılı modern kavramları kullanmamıştır. Radikal olarak nitelenen bu görüşler bilhassa Kutub'un kitaplarıyla daha da belirginleşmesiyle Cemiyet'in içerisindeki bazı gruplar radikal eğilimler gösterme yoluna girer. Ancak el-Benna'dan sonra Cemiyet'te Genel Mürşid olan el-Hudaybi şiddet taraftarı olmayıp ve daha ılımlı bir yaklaşıma sahip olduğu için Kutub sonrası dönemde Kutub'un radikal eğilimlerini törpülemek adına 'Du'at La Kuda' yani 'Davetçi, Yargıç Değil' isimli bir kitap yazar (Dağ, 2011).

Bu kitapta tekfir, hâkimiyet ve cahiliye kavramları eleştirilir. Kutub ideolojisinde İslam'ı tam olarak anlayıp gereğini yerine getirilmeyenler tekfir edilip, onlara karşı mücadeleye girişilebilir. Ancak el-Hudaybi'ye göre Cemiyet ideolojisinde İslam'a inandığını beyan eden herkes Müslüman kabul edilir. Kutub'un öngörüsünde hâkimiyet Allah'ındır (Canbegi, 2013).

Avrasya ve Orta Doğu üzerinde II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan soğuk savaş döneminde S.S.C.B.'ye karşı başarılı olmak isteyen A.B.D., çeşitli ittifaklar geliştirip, paktlar kurmaya başlar. Kuzey Atlantik Paktı Örgütü (NATO), Güneydoğu

Asya Anlaşması Örgütü (SEATO) ve Bağdat Paktı bu amaçla kurulmuştur fakat Mısır soğuk savaş sürecinde politik yakınlık açısından tercihini A.B.D.'den yana kullanmaz. Bu nedenle 1955'te Yugoslavya Başkanı Tito, Hindistan Başkanı Pandit Nehru, Endonezya Başkanı Ahmed Şükrani ve Mısır Başkanı Nasır bir araya gelerek Bandung'ta 'Tarafsız ve Bağlantısız Ülkeler Konferansı'nı oluşturur. Mısır'ın 'Bağlantısızlar Hareketi' olarak tescillenmesi bu konferansa üyeliği bir anlamda A.B.D.'ye taraf olmadığı anlamına gelir (Lia, 2012.).

Nasır'ın milli hamleleri neticesinde Süveyş Kanalı'nda hak iddiası olan İngiltere ve Fransa ile Mısır'ı Filistinlilerin destekçisi olarak gören İsrail birleşerek, 1956'da Mısır'a saldırı yapılır. Port Said işgal edilerek Mısır hava kuvvetleri tahrip edilir sonucunda A.B.D. hükümeti üçlü birliğin Mısır'dan çekilmesi için B.M. nezdinde tampon kuvvet gönderir. Bu çatışmalar 1957'de Kanal'ın yabancı gemilere tekrar açılmasıyla durulur (el-Benna, 2012).

Sadece Mısır'da değil diğer Arap toplumlarında da Nasır'ın izlediği strateji yankı bulur. Nasır'ın destekçisi olan Arap ülkelerinin başında gelen Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli ve Baas, pan-Arabist ideal doğrultusunda zaten bir Arap kahramanına dönüşmüş olan Nasır'a birleşme teklif eder. Böylece Yemen'in de dâhil olmasıyla 1958'de 'Birleşik Arap Cumhuriyeti' kurulur (Dağ, 2011).

Nasır, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ilk Devlet Başkanıdır. Öncelikle Suriye'deki tüm partileri ve dolayısıyla Baas'ı kapatan Nasır idari görevlere Mısırlıların atanması ve ekonomide Mısır'a öncelik tanınması bu yeni Cumhuriyet'in bir nevi 'Mısır tahakkümü/işgali' olarak yorumlanmasına neden olur ve otoritesi sorgulanmaya başlanır. Bu oluşum artçı olarak 1962'de Arap Sosyalist Birliği Partisi'ni doğurur (Sennett, 2011).

İsrail'in bölgede büyüyen bir güç haline gelmesi ve sadece Filistin topraklarını değil civar Arap ülkelerini de tehdit etmesi Mısır'ı bölgesel işbirliğine sevk eder. Bu

nedenle 1966'da Mısır ve Suriye, İsrail'e karşı askeri savunma anlaşması imzalar. Bu anlaşmaya Ürdün de katılır. Bu birleşimi müteakip 1967'de çıkan 'Altı Gün Savaşı' ile İsrail Golan Tepeleri'ni ve Batı Şeria'yı işgal eder. 1967 yenilgisi üzerine Nasır istifa etse de halk bunu tasvip etmez ve istifa geri alınır (Lia, 2012.).

Nasır arabulucu rol üstlendiği dönemde aynı yıl içerisinde kalp krizi geçirerek ölür. Daha sonrasında Mısır'da Enver Sedat dönemi başlar. Sonuç olarak, Nasır döneminde Cemiyet hem baskı ve yasaklanmaya hem de ideolojik bölünmeye şahit olur. Her ne kadar İngiltere'nin fiili varlığından kurtulmuş gibi görünse de Mısır esasen daha fazla tehdit altına girer. Ancak Nasır'ın halefi Enver Sedat hem Cemiyet'in hem Mısır'ın yeniden toparlanmasına fırsat verecektir (Canbegi, 2013).

1.2.2.2.Enver Sedat Dönemi Müslüman Kardeşler

Nasır'dan sonra Arap Sosyalist Partisi, Hür Subaylar Örgütü üyesi ve Başkan Yardımcısı Enver Sedat'ı aday gösterir. Halk oylamasında %90,4 oyla Başkan seçilen Sedat'ın ilk icraatı devletin ismini Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden Mısır Arap Cumhuriyeti'ne dönüştürmek olur. Böylece 1961'de Suriye'nin fiilen bitirdiği Birleşik Arap Cumhuriyeti ismen de ortadan kalkar (Karaman, 2012).

Sedat, Nasır döneminde dış siyasette izlenen S.S.C.B. eksenli yaklaşım yerine A.B.D. bağlantılı politikalar izleyerek iktidarını devam ettirmeyi planlar. Sedat döneminin ilk yıllarında savaş boruları çalmaya başlar. Zira 1971 yılında İsraililerin 13 Suriye jetini düşürmesi neticesinde Sedat, Ürdün Kralı Hüseyin ve Suriye Başkanı Hafız Esad'la görüşerek İsrail'e karşı harekete geçme kararı alır (Canbegi, 2013).

Sedat'ın strateji değişikliği A.B.D.'de herhangi bir tepki yaratmadığından İsrail işgal ettiği bölgelerden çekilmeyeceğini deklare eder. Savaşın bu sebeple kaçınılmaz olmasıyla Sedat S.S.C.B. merkezli ilk plana geri dönmek durumunda kalır ve Rus silahlarıyla donanmış Mısır ve Suriye kuvvetleri 1973 tarihinde Yahudiler için kutsal

sayılan 'Yom Kippur' gününde İsrail'e saldırır. Arapların üstün görüldüğü savaş 16 gün sonra B.M.'in müdahalesiyle ateşkese uğrar. Her ne kadar Araplar açısından ciddi sonuç elde edilemese ve Sina/Filistin problemi çözülemese de Araplar, İsrail savaşlarındaki eziklik hislerini bu savaşla kısmen giderirler (Sennett, 2011).

Suriye ile Mısır'ın 1973 savaşı sonrasında dâhil olduğu petrol ihraç eden Arap ülkeleri (OPEC), savaş sürecinde İsrail'e destek veren başta A.B.D. olmak üzere Batılı devletlerin geneline işleme koyduğu petrol satmayacağı anlamına gelen ambargo kararını dünya genelinde '1973 Petrol Krizi' olarak terimleşen döneme sebep olur (el-Benna, 2012).

Sedat'ın cemaatlere yaklaşmasından Müslüman Kardeşler Cemiyeti de nasibini alır böylece, 1970'lerin başında çıkarılan afa Cemiyet üyeleri haptiden çıkarılır ve sürgünlerine son verilir. Bu paralelde 1975'te Cemiyet'in 'ed-Da'wa' ve 'al-İltisam' dergilerini çıkarmasına müsaade edilir. Bu dergiler genel siyasi muhalefetten uzak olan ılımlı dergilerdir. Bu yayınlarla ve izin verilen üniversite ve cami yapılanmalarıyla Mısır sosyal hayatına geri dönen Cemiyet'in üzerinde örgütlendiği iki temel amaçtan birincisi 1954'te kaybedilen hükümet nezdindeki yasallığın geri alınması; İkincisi ise Nasır tarafından çöktürülen Cemiyet'in yeniden organize edilmesidir (Karaman, 2012).

Genel Mürşid el-Hudaybi'nin 1973'te ölmesi üzerine Genel Mürşid olan ve Nasır döneminde 17 yıl hapis yatan Ömer el-Tilmisani bahsi geçen amaçlar doğrultusunda Cemiyet'in 1954'te yasaklanması kararının tekrar görüşülmesi amacıyla dava açar ancak bu dava reddedilir. Yasaklanma davası sonuç vermese de 1975 Seçim Yasası ile Cemiyet'in tekrar serbest siyasi faaliyetlerde bulunma konusunda umutlanmasının sebebi Sedat'ın bu yasayla siyasi parti düzenini değiştirmesi ile yeni sistemde Arap Sosyalist Birliği Partisi'nin sağ, sol ve merkez olarak üç parçaya ayrılmasıdır. Böylece tek parti anlayışının yerini çok partili seçimler alır ve 1976 seçimlerine başka partilerin de girmesine müsaade edilir (el-Benna, 2012).

Nitekim sadece Sedat'ın izin verdiği muhalefetin var olma ihtimali vardır. Bu durum Cemiyet'in legalleşmesine ve partileşmesine engel teşkil etmektedir. Sedat, Cemiyet'in siyasi partiye dönüşmesini önlemek amacıyla bazı üyelere merkez partide yer verirken bir kısım üyeler seçimlere bağımsız olarak katılır (Lia, 2012.).

Sedat'ın demokrasi anlayışı ve İslamcılara verdiği destek sadece görüntüden ibaret olup onun liberal politikalar yürütmekteki asıl gayesi İslami cemaatlerin desteğini almak ve bu şekilde iktidarını sağlamlaştırmaktır. Cemiyet'in 'Sedat kuralları' nedeniyle legal nitelik kazanamaması ve siyasi alanda pasif kalması bünyesindeki 'radikalleri' tetikler (el-Benna, 2012).

Cemiyet'in silahsız olma isteğini Nasır döneminde etkisizleştirmeleri ve çekingen kalmalarına bağlayan 'radikaller', yer altı ve öğrenci faaliyetleriyle gittikçe etkinlik kazanır. Bu süreçte Sedat aleyhtarlığı taban bulmaya başlar. Sedat'a karşı geliştirilen muhalefetin temelinde ekonomik, sosyal ve siyasi sebepler yatmaktadır çünkü Sedat'ın ekonomi politikası özel sermayenin desteklenmesi üzerine kuruludur. Bu süreçte Mısır'da ithalat artar ve iş göçü başlar bunun sonucunda bozulan ekonomik sistem karaborsayı ve rüşveti tetikler ve ayrıca toplumda görülen Batılı değerlere eğilim ve İsrail'le imzalanan kültür anlaşmaları muhalefeti ve radikal cemaatleri tahrik eder. Sedat muhaliflerini asıl sarsan olay ise 1978 tarihli Camp David Anlaşması'dır (Marsot, 2007).

A.B.D.'nin gözetiminde devam eden Mısır-İsrail görüşmeleri neticesinde, 1978'de Enver Sedat ve Manahem Begin arasında 'Camp David Anlaşması' imzalanır. Her iki lidere de Nobel Barış Ödülü getiren bu anlaşma bir nevi toprak karşılığında barış yapılması formülünü içermektedir (Wagner, 2007).

Sosyalist kanadı bölmeyi ve susturmayı başaran Sedat'ın, 1981 yılına gelindiğinde cemaatlere yönelik yaptırdığı toplu tutuklamalar ve cami baskınları operasyonları radikaller için son noktadır. Böylece Abdusselam Farac'ın idaresindeki Cemaat el-

Cihad üyesi olan Halid el-İslambuli'nin düzenlediği suikast neticesinde Sedat öldürülür (Sennett, 2011).

Sedat'ın öldürülmesinden sonra "hırsız ve zani olsa dahi yöneticilere itaat edilmesi gerekir" ifadesinin hadis olduğunu ortaya koyan Müslüman Kardeşler Cemiyeti, resmi İslam'ın yüzü haline gelir. Hatta Genel Mürşid seçimlerinde ılımlı isimlerin seçilmesine bilhassa özen gösterilir (Karaman, 2012).

Görüldüğü üzere Sedat döneminde Cemiyet'in siyasi yönü törpülenip, sosyal yönü ön plana çıkmış, siyasi alanda sadece bağımsız adaylarla kısmen seçime girilmiştir. Cemiyet'in idari sistematığı sarsılıp, şube ve kurumların dağılması sebebiyle anılan dönem dikkate alındığında Cemiyet açısından toplu ve ideolojik bir devamlılıktan söz edilemez. Anlaşılan Nasır'ın baskı politikası meyvesini Sedat döneminde vermiştir. Sedat sonrasında farklı vizyonlar geliştiren Müslüman Kardeşler Cemiyeti, en büyük atılımını yeni Başkan Husnu Mübarek döneminde gerçekleştirir (Canbegi, 2013).

1.2.2.3.Hüsnu Mübarek Dönemi Müslüman Kardeşler

İlk stratejisini Sedat'ın ölümüne yol açan 'İslamcı' gruplara karşı belirleyen Mübarek, Nasır ve Sedat döneminde 'İslamcı' gruplardan doğan sorunları birebir gözlemlediğinden, radikal ve ılımlı gruplar arasında ayrıma gider ve bilhassa 'radikal' gruplara daha temkinli yaklaşır. Bu açıdan radikal gruplar hakkında yoğun tutuklama ve operasyon kararları verirken; Müslüman Kardeşler Cemiyeti gibi ılımlı gruplara daha esnek yaklaşmış ve Cemiyet'in Sedat'ın son dönemlerinde tutuklanan üyelerini serbest bırakmıştır (Lia, 2012.).

Radikalleri merkezden uzaklaştırıp yalnızlaştırmak; ılımlı İslam modelini teşvik ederek otoritesini devam ettirmek Mübarek'in bu stratejisinin altında yatan amaçtır. Bu açıdan Cemiyet, her ne kadar yasal geçerlilik sahibi olmasa da bilhassa

radikal/tekfirici gruplara nazaran daha meşru bir statü elde eder ve ehven-i şer olarak değerlendirilir (Ramadan, 1995).

İlımlılık ve şiddet hakkında dönemin Cemiyet İrşad Heyeti üyelerinden Salih Ebu Rakik şöyle der: "Biz şiddeti üç talakla boşadık. Hangi taraftan gelirse gelsin her şiddetin karşısındayız. Ben gençlere diyorum ki kavganız yönetimle değil insanlardaki cahiliye iledir. Yönetimle hiçbir zaman kavgaya girmeyiniz." Görüldüğü üzere Mübarek'in Cemiyet üzerindeki esneklik stratejisi sonuç verir ve hem Nasır hem Sedat döneminde yoğun baskı ve hapslere maruz kalan Cemiyet üyeleri, davalarını hapslerde ve sürgünde idame ettiremeyeceklerini anladıklarından daha sessiz ve derinden ilerlemenin faydalı olacağı üzerinde birleşirler. Cemiyet yönetime bu sebeple alternatif gibi gözükmekten ziyade daha mütevazı ve uzlaşmacı çıkışlarda bulunur (Karaman, 2012).

Cemiyet'in ılımlı söylemi, Mübarek döneminde devam eden yasaklı statüye razı olduğu anlamına gelmez. Cemiyet her ne kadar Mübarek döneminde legal hale gelmese de Sedat dönemine göre üyelerin daha serbest hareket edebildiği gözlenir. Cemiyet, bu dönemde Genel Mürşidi vasıtasıyla siyasi bildirimler yayımlayabilmekte ve siyasi partilerle koalisyon kurabilmektedir. Bununla birlikte Cemiyet önce Wafd Partisi, sonra da Sosyalist İşçi Partisine katılarak Parlamento'ya girer (Canbegi, 2013).

İslamcı olmayanların partileşmesi müsaadesine ek olarak 1984 seçimlerinde bir yenilik daha yapılır. Bu da seçim sisteminin parti listesi sistemine dönüşmesidir ve tüm bu değişimler Cemiyet nezdinde siyasi hayata katılma umutlarını tetikler. Fakat 1984 seçimlerine Cemiyet henüz yasallık kazanamamış olması nedeniyle Wafd Partisi ile birleşerek girer. Bu seçim sonucunda Wafd Partisi %15.1 oy alır. Bu ortaklık 448 üyeli parlamentodan 48 sandalyeyi kazanırken, bu sandalyelerin 8'i Cemiyet üyelerine aittir. Cemiyet ve Wafd Partisi arasındaki seçim birlikteliği ideolojik olmaktan öte stratejik bir ortaklıktır. Bu zorunlu birleşme Wafd Partisi'nin

ancak 1984 seçimlerinin arifesinde yasallık kazanması ve Cemiyet'in Sedat döneminin son yıllarında kan kaybetmesi sebebiyle olmuştur (Lia, 2012.).

Genel Mürşid Tilmisani'nin 1986 yılında ölmesi üzerine 1987 seçimleri sürecinde Muhammad Hamid Abu al-Nasr Genel Mürşid seçilir. Al-Nasr'ın sürtüşmeden uzak oluşu, hem Cemiyet'in hem de Mübarek'in onayını kazanmış olması onun seçilmesinde önemli rol oynar ancak Mübarek'in verdiği onay Cemiyet adına başarılı geçen 1987 seçimi sonuçları açıklandığında değişir. Nitekim 1987 Başkanlık seçimlerinde oyların %97'si ile altı yıllığına yeniden Başkan seçilen ve bu sayede tesis etmiş olduğu otoritesine alternatif istemeyen Mübarek, tüm İslami hareketleri Cemiyet'le birlikte baskıya maruz bırakır. Mübarek siyasi ve operasyonel baskının İslami tehdidi, Cemiyet'in gücünü sindireceğini düşünür fakat bu baskı ortamı İslami cemaatleri daha fazla tetikler. Bu cemaatlerden Müslüman Kardeşler Cemiyeti siyasi söylemi daha fazla benimserken; radikal gruplar çatışma ve şiddet stratejisini pekiştirir (Rutherford, 2013).

Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi üzerine Cemiyet bu durumu kınar. Saddam'ın geri çekilmesi yönünde beyanatlar verir ve bu aşamada Mübarek ile Cemiyet aynı tavır içerisinde. Ancak Cemiyet, Mübarek'e yapılan dış müdahale neticesinde işgale destek verdiği iddiası ve seçim sisteminde kendisine karşı yapılan hamle nedeniyle 1990 seçimlerini boykot eder (Mura, 2012).

Cemiyet 1990'ların başında her ne kadar yasallık kazanamasa ve siyasi arenada yer alamasa da sosyal alanlarda ve bilhassa orta sınıf tarafından kabul görür. Bu toplumsal kabul genellikle üniversiteler ve sendikalar vasıtasıyla sağlanır ve yaşlı kuşağın aksine Cemiyet'in sosyal ve siyasi projelerini yöneten genç kuşak, Mübarek yönetimiyle temas halinde olmayı hedefler. Kurucu / yaşlı kuşak ise aksine Seyyid Kutub ideolojisine paralel biçimde izolasyon taraftarıdır (Rutherford, 2013).

Genç kuşağın diğerlerine oranla başarılı olmasının ilk göstergesi sağlıkçılar, mühendisler, eczacılar ve bilim adamları sendikalarında Cemiyet adına oluşturduğu otoritedir (Mura, 2012).

1992 tarihli Mısır depremi Cemiyet'in örgütsel ağırlığının gücünü ve toplumsal nüfuzunu ortaya koyan diğer hadisedir. Bu depremde tüm sosyal organizasyonlarıyla (okullar, camiler, hastaneler, klinikler, sendikalar, eczaneler, fabrikalar) depremin oluşturduğu hasarı gidermeye çalışan Cemiyet, yardım kampanyalarında devlet güçlerinden daha organize ve verimli bir görüntü çizer ve Cemiyet'in bu düzenli ve sistematik işleyişi halkın dikkatinden kaçmaz (Rutherford, 2013).

Mübarek yönetimini Cemiyet'e cephe almaya iten sebep Cemiyet'in toplumda bu denli kabul görmesidir. Zira Cemiyet toplumsal desteği arkasına almış olmanın verdiği güvenle Mübarek'i yasallık adına daha fazla sıkıştırmaktadır (Canbegi, 2013).

Cemiyet, hem Körfez Savaşı sürecindeki makul tepkiselliği hem de deprem sonrasındaki faaliyetleriyle Mısır halkı nezdinde hükümetten daha fazla güven kazanır. Böylece Mübarek, kendi rejimine alternatif olan Müslüman Kardeşler'in gücüne şahit olur (Karaman, 2012).

İslami cemaatlerin şiddet eylemlerini artırması toplu tutuklamalara, baskın ve işkencelere kapı açmaktadır ancak Cemiyet bu eylemleri eleştirdiği kadar hükümetin baskınlarını da eleştirir. İktidarın, cemaatler üzerinde kurmaya çalıştığı otoriteyi bir nevi 'devlet terörü' olarak yorumlayan Cemiyet, Mübarek'in kara listesine girer. 1995 yılında Cemiyet üyelerine yönelik tutuklamalar gerçekleşir ve böylece bu süreçte 100'den fazla üye hapse gönderilir (Mura, 2012).

1996'da Genel Mürşid seçiminde yaşanan sorunlarla zirveye çıkan Cemiyet içi jenerasyon farklılıkları, genç kuşağın daha muhafazakar görünen eski kuşağa bir tepki olarak Cemiyet'ten ayrılmak suretiyle Hizb'ul-Vasat'ı (Merkez Partisi) kurması,

Mısır tarihine bir siyasi parti armağan edecektir. Daha fazla demokrasi için kurulan Hizb'ul-Vasat, Mübarek yönetiminin baskıcı ortamında güdük kalır ve hükümetin İslami cemaat geçmişi olanların siyasi parti kuramaması yönünde koymuş olduğu yasaklamayı aşamaz (Lia, 2012.).

Mübarek'in İslami cemaatlere yönelik oluşturduğu baskı ortamında, bu baskının sebebi olarak görünen Cemaat-i İslamiyye ve el-Cihad gibi 'radikaller', 1998 yılında hükümetle diyalog kuracaklarını ve şiddet eylemlerini durduracaklarını ilan ederler. İslamcılarının yumuşadığı süreçte yapılan seçimlerle 1999 yılında 4. kez ve %94 oyla Mübarek Başkanlık koltuğuna oturur (Mura, 2012).

2000 genel seçimleri reform ve değişim umutları eşliğinde yapılır. Bir nevi siyasi katılımı açıklık ve şeffaflık sağlama girişimi olarak, icra edilecek ilk serbest seçimlerde güven oluşturmak gayesiyle Anayasa Mahkemesi hakimlere seçimleri denetleme yetkisi verir. Ancak Cemiyet için durum bu denli iç açıcı değildir çünkü seçimlerin arifesinde pek çok üye gizli sendika yapılanmaları nedeniyle tutuklanır. Tutuklama ve operasyonların seçimlerden 3 ay önce yaşanması rastlantı değil, Mübarek'in alternatif iktidar oluşturmaya aday Müslüman Kardeşler'i seçim sürecinde yıpratmaya çalışmasının ifadesidir. Operasyonlara rağmen 2000 seçimlerinde Cemiyet'in bağımsız üyeleri 444 sandalyenin 17'sini kazanır. 2000 seçimleri vaad edildiği gibi tamamen şeffaf olmasa da bu seçimle Cemiyet legal politik sisteme hazır olduğunu gösterir (Rutherford, 2013).

Mısır'ın liberalleşmesi ve demokratikleşmesi adına dış baskıların geliştiği yıllar olduğundan 2000'li yılların başlangıcı Mübarek'in en zor dönemlerinden biridir. Bu baskılar, 11 Eylül 2001 tarihinde 'radikal İslamcı' el- Kaide'nin, Dünya Ticaret Merkezi'ne dolayısıyla A.B.D.'ye yönelik saldırısı neticesinde ortaya konan, A.B.D.'nin Müslüman/Orta Doğu ülkelerini 'demokratikleştirme' projesinden kaynaklanır. 'Yeni Dünya Düzeni' olarak adlandırılan bu süreci takip eden

Afganistan ve Irak'ın işgalinde fikri kılavuzluk eden 'otoriter rejimlerle mücadele' olgusundan Mısır da nasibini alacaktır (Karaman, 2012).

Netice itibariyle Mübarek, Cemiyet'e 1990'lara kadar daha esnek; 1990'lardan sonra daha baskıcı yaklaşır. Bu yaklaşım ilk dönem için Mübarek'in otoritesini tesis etme, ikinci dönem için bu otoriteyi koruma idealinin bir sonucudur. Ancak Mısır, Irak işgali sonrasında ortaya çıkan A.B.D.'nin Orta Doğu politikası ekseninde demokratik taleplerin yükseldiği bir ülke konumuna gelecektir. Bu yeni döneme Cemiyet de 2002 yılında Mustafa Meşhur'un ölümüyle Hasan al-Hudaybi'nin oğlu Ma'mun al-Hudaybi Genel Mürşid olmasıyla girer. Tüm bu değişimler, Mısır'ın tek değişmeyeni Mübarek için tehlike çanlarının çalmaya başladığının göstergesidir (Canbegi, 2013).

2.GÜNÜMÜZDE MISIR'DA MÜSLÜMAN KARDEŞLER HAREKETİ

İlımlılık Mısır'daki geleneksel İslami akımın en önemli özelliğidir. 1990'lı yıllara gelinceye kadar din adamları, şiddet yoluyla İslami bir yönetimin olabileceğine inanmadıkları için, halkı düzen ile karşı karşıya getirmekten kaçınmışlardır. Şöyle ki, Mısır toplumu yüzyıllar boyu yabancı sömürge idaresi altında yaşamış ya da devlet başkanı olduğu halde dış güçlerin etkisinde kalmıştır. Bu yüzden yönetim boşluğu ve yönetme acizliği gibi bir durumun ortaya çıkmasının halk üzerindeki psikolojik etkileri, kendi iktidarını kurma ve kendi kaderini belirleme gibi temel konularda olumsuz rol oynamıştır (Bulut, 2009, s.17).

1928 yılında Müslüman Kardeşler ismini alan örgüt, İslamcı faaliyetlerin yoğun olduğu Mısır'da, toplum içindeki faaliyetleri açısından oldukça etkili olmuştur. Müslüman Kardeşler sadece siyasi bir hareket olarak değil, aynı zamanda bir tür dinsel tarikat olarak da değerlendirilmekte zira gerçekleştirdikleri eylemler, bir devlet kurmaktan çok, iktidarı ele geçirerek somut bir toplumu İslamileştirme yönünde olmuştur (Roy, 2003, s.31).

Örgütün süreç içinde gelişimine bakılırsa Kral Faruk döneminde, Hasan el-Benna'nın, Kral ve dönemin hükümet başkanı Ali Mahir ile rahatça görüşmesi, Müslüman Kardeşlerle ilişkilerin iyi olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte Kral, örgüte sempati beslemiştir. Kral Faruk döneminden sonra Hür Subaylar tarafından, Mısır ordusu içinde etkili olan Müslüman Kardeşler hariç tüm siyasi partiler ve kuruluşlar yasaklanmıştır (Primakov, 2009, 25).

İslamcı-sağcı yükselişin dönüm noktası olarak Abdulnasır'ın 1970'te ölümü ve Enver Sedat'ın iktidara gelmesi sayılmaktadır. İsrail ile sürdürülen savaşın maliyeti ve Nasırcı Milli Siyasal İslam'ın uygun zeminde gelişmesine yol açman Proje'nin başarısızlığından kaynaklanan kalkınma krizi olmuştur. İslamcılar, toplumdaki hoşnutsuzluk ve şikâyetler karşısında, dini kavramlar kullanarak, sade, basit ve soyut sloganlarla kendilerini çekici kılmayı başarmışlardır. Alternatif projelerinin

ekonomik ve siyasi ayrıntısına girmeyerek taktik bir üstünlük sağlamışlardır (Bulut, 2009, s.75).

Ancak, yönetim Hüsnü Mübarek'in iktidara gelmesi ile Müslüman Kardeşlere yönelik aldığı sert önlemler, Kardeşler arasında görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur. Bazıları, İslam Devleti kurmakta ısrarcı olurken, demokrasi ve özgürlük gibi kavramları Batının propagandası olarak değerlendirerek reddetmiştir. Diğer kısmı da ancak bu kavramların benimsenmesi ve demokrasi ile İslam'ın birbiriyle çelişkili olmadığını göstererek şiddetten kurtulabileceklerini düşünüyordu (Çağlayan, 2011, s.246).

Mısır siyasetinin daha fazla kutuplaşmasına ve radikalleşmesine Mısır Hükümeti'nin almış olduğu şiddet önlemleri katkı yapmıştır. Müslüman Kardeşler ile aşırı İslamcı gruplar arasında 1970'lerde başlayan sürtüşme sonrası Müslüman Kardeşlerin ulusal diyalog çağrıları ve birleşik örgüt olan Cemaat-i İslami'nin şiddetini kınaması büyük sempati ve nüfuz toplamış ve Müslüman Kardeşlerin ılımlı genel söylemi, hükümetten çok daha fazla kendisine güvenilecek bir görüntü vermiştir (Gerges, 2001.s.286).

1981'de Hüsnü Mübarek'in iktidara geldiği andan itibaren, Müslüman Kardeşler izlediği 3 farklı stratejik yoldan birincisi, Mısır parlamentosunda geniş kapsamlı olarak diğer küçük muhalefet partileri ile koalisyon oluşturarak grupta temsilci seçmektir ve örnek olarak, Müslüman Kardeşlerin, 1984 yılında Wafd Partisi ile ittifak kurarak seçimlere katılması gösterilebilir. İkincisi, Profesyonel öğrenci derneklerini, kurum ve kuruluşlarını kontrol altında tutmak ve üçüncüsü de, Mahallelerde ve köylerde sosyal hizmetler ağı kurmaktır. Dürüst bir hükümet kurmak ve istihdam yaratmak gibi konularda kendilerini reformcu olarak gören Müslüman Kardeşlerin, kamu hizmetleri alanındaki boşlukları doldurması halk desteğini artırmıştı. Mezun olan genç ve eğitilmiş gençler Nasır döneminden beri devlet işlerinde garantili bir işe sahip olamamış, devlete ağır bir yük haline gelmişti. Bu durumda sosyal destek ağı ile tam sağlık sigortası ve başka hiçbir örgütün

sağlayamayacağı diğer önemli sosyal yardım teklifinde bulunan Müslüman Kardeşler, öğrenciler için ciddi ekonomik sıkıntı oluşturan ders kitapları, gıda ve ulaşım alanında da geniş sosyal kaynaklar kullanmıştır. Ayrıca, Müslüman kardeşlerin, sosyal hizmetler alanında yapılacaklar konusunda sözünde durması güvenilirlik sağlamıştır (Khalil, 2006).

Eylül 2007'de yayımladığı program taslağı ile Müslüman Kardeşler, siyasi bir partiye dönüşmenin ilk adımını atmıştır. Çoğunluğun görüşünü yansıtmadığı yönünde eleştirilere maruz kalan taslak, örgüt içinde çatışmalara neden olup hatta bir yandan Mısır hükümetinin Müslüman Kardeşlere yönelik baskısı bir yandan da iç çatışma, 2008 yılındaki seçimlerin örgüt tarafından boykot edilmesinin sebeplerinden sayılmıştır (Çağlayan, 2011, s.249).

Seçimler sonucu Meclisteki muhtemel oran değişimi, 2011 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçiminde belirleyici rol oynayacağından 2010 seçimleri, Mısır için önem taşımıştır (Açıklan, 2015).

Arap ülkeleri, Müslüman Kardeşleri, iktidarı ele geçirmelerinden korktukları için geri planda tutmak için çaba göstermişlerdir. Mısır'da var olan partiler içerisinde ne kadar geride tutulmuşlarsa da Müslüman halktan aldıkları oy oranının % 15 olduğu Washington Enstitüsü tarafından yapılan araştırmada görülmektedir. Bu arada göstericilerle hükümet yetkilileri arasında bir seçim yapmadığını ve taraf tutmadığını bildirerek Mısır'da değişim zamanı olduğunu düşünen ABD tarafından, diyalog çalışmalarına Müslüman Kardeşlerin katılımı desteklenmiştir. Diğer bir yandan da örgütün iyi organize olduğu ve ideolojilerinde Amerikan karşıtı bazı ifadeler bulunduğu ifade edilmiştir (Dunne, 2015).

2.1.Arap Baharı Sürecinde Müslüman Kardeşler

Müslüman Kardeşler Mısır'daki isyanlar boyunca en çok göze çarpan grup olmuştur. 1990'larda Cezayir'de İslami Selamet Cephesi'nin (FIS) halk isyanlarının ardından

iktidarın büyük bir kısmını ele geçirmesindeki gibi Müslüman Kardeşler'in de Mısır'daki halk hareketinin ertesinde iktidarı ele geçirecekleri düşünüldü (Çakmak, 2011,s.6).

Zira aksi yönde gelişmeler yaşanmış, özellikle siyasal partileşme fikrine soğuk olan Müslüman Kardeşler teşkilatlı milyonlarla üyesine rağmen 2010 yılına kadar siyasi bir parti kurmamış ve seçimlere bağımsız adaylarla katılmıştır. 2010 seçimleri, Mısır için önem taşımıştır. Çünkü seçimler sonucu Meclisteki muhtemel oran değişimi, 2011 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçiminde belirleyici rol oynadı (Açıklan, 2015). Bunun en büyük göstergesi Müslüman Kardeşlerin, Mart 2011'de anayasa değişikliği için yapılan referandumda, destekleri ile % 77,2'lik evet oyunun çıkması Mübarek sonrası, Mısır siyasetinde ne kadar etkili olacaklarının bir işareti olmuştur (www.setav.org).

Mübarek'in 2011 yılında devrilmesiyle Mısır'ın iç siyasetinde büyük bir güç boşluğu meydana gelmiştir. Bu güç boşluğu er ya da geç birileri tarafından doldurulacağından Müslüman Kardeşler örgütü buradan inisiyatif olarak belki de kurucu doktrinini sistem içi araçları kullanmayı eleştiren çağrısına rağmen yine de siyasi bir parti kurmuştur (Sönmez, 2013,s.10).

Müslüman Kardeşler devrim sürecini toplumsal sahada iyi yöneten ve bu başarısını daha sonrasında siyasi düzeyde de göstererek Mısır'ın yeni yönetiminde kurucu rol üstlenmiştir. Geçmiş birikiminin sayesinde ve teşkilatçı mekanizması ve mensupları ile Mübarek sonrası Mısır'da hızlı hareket ederek yeni bir parti kurmayı başaran Kardeşler, akabinde 30 Nisan 2011'de, Hürriyet ve Adalet Partisini kurduklarını ve parlamento seçimlerine katılacaklarını açıkladılar ve Müslüman Kardeşlerin aday gösterdiği Muhammed Mursi'nin devlet başkanı olmasını sağladılar. Demokrasi, şeffaflık ve özgürlük gibi kavramlar üzerinden yürütülen siyaset Müslüman Kardeşler'in Mısır seçimlerinden zafer kazanmasını pekiştiren en önemli unsur oldu (Kılavuz vd., 2012,s.39).

Arap Baharı denen süreçte Mısır'daki devrimin gücünü aldığı dört kaynaktan birincisi, batılı müttefiklerinin desteği ile yükselen Mübarek rejiminden vazgeçme tavrıdır. İkincisi, İsrail'in müttefiki olan Avrupa ve ABD'nin, Mübarek sonrası otokratik bir yönetim kurulmasını sağlamak için Ömer Süleyman'ı desteklemesidir. Üçüncüsü, İran'daki aşırı İslamcı grubun Mısır'daki devrimi desteklemesi; dördüncüsü ise, Arap dünyasının kalbinde yeni bir İslami devrimi isteyen Mısır'ın kendi vatandaşlarıdır (Demir, 2012, s.153).

Gösteriler ile birlikte, geniş seçmen kitlesinin bir bölümünü oluşturan Müslüman Kardeşler gibi İslami kuruluşlar kendini göstermiştir. En büyük ve örgütlü muhalefeti oluşturmasına rağmen Mısır'daki Müslüman Kardeşler gösteriler sırasında lider durumda değildi. Gösterilerin ilk günlerinde, hükümet tarafından misilleme yapılması korkusuyla katılım konusunda çekimser kalan Müslüman Kardeşler, taraf olmak zorunda kaldıklarında, Mübarek sonrası herhangi bir yönetime katılmayacakları konusunu açıklığa kavuşturmuşlardır. Ayrıca, gösterilere sahip çıkarak dini bir renk vermeye çalışmamış, muhalif gruplardan oluşan koalisyona katılmışlardır (Kılavuz vd., 2012,s.40).

2.1.1. Arap Baharı Sürecinin Başlaması ve Tunus'da Yaşananlar

Polis memuru Fadiye Hamdi'nin tezgâhına tartaklayarak el koyan Tunuslu genç olan Muhammed Buazizi'nin 17 Aralık 2010'da kendisini yakarak, hastanede hayatını kaybetmesiyle Tunus'ta devrime giden sürecin oluşumu başlamıştır. Buazizi'nin cenaze törenine katılan gruplar rejimi protesto etmiştir. Devlet Başkanı Zeynel Abidin, yapılan protesto gösterilerini bastırmakta yetersiz kalmış ve çıkan çatışmalarda birçok kişinin hayatını kaybetmesi üzerine 14 Ocak 2011'de Tunus'tan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ülkede katı laikliğin mimarlarından olmasına rağmen garip bir şekilde Suudi Arabistan'a sığınmıştır (www.setav.org).

Bin Ali'nin ülke dışına kaçmasıyla sonlanan süreç genellikle "Yasemin Devrimi" olarak adlandırılmıştır. "Yasemin Devrimi" ifadesi, henüz "Arap Baharı" tabirinin

yaygın bir şekilde kullanılmadığı günlerde, kitlesel gösterilerin Mısır ve Libya gibi ülkelere yayılmasının akabinde bu ülkelerdeki sokak hareketlerini de kapsar şekilde kullanılmıştır. Avusturya veliahtı Franz Ferdinand'ın Haziran 1914'te Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi nasıl I. Dünya Savaşı'nı başlatan ilk kıvılcım olduysa, Buazizi'nin kendini yakarak öldürmesi de "Arap Baharı" olarak bilinen sürecin ilk kıvılcımı olmuştur. Buna dayanarak Tunus'u "Arap Baharının beşiği" olarak nitelendirenler de olmuştur (Dahshan, 2015).

Muhammed Buazizi'nin kendisini yakması sonrası başlayan gösterilerde, "Göstericilere ateş açan polisin şiddet kullanmak yerine eylemcileri koruması gerektiğini" savunan Tunuslu blog yazarları "Polise karşılık olarak yasemin verelim" sloganıyla yola çıkmıştır. Devrimi ülkelerinin bir anlamda sembolü olan "Yasemin çiçekleriyle" özdeşleştirmesiyle bu tanımlama benimsendi ve bu durum sosyal paylaşım ağlarına da bu haliyle yayıldı. Böylelikle de "Yasemin Devrimi" adı ortaya çıktı (Kılıç, vd., 2012, s. 11).

Devrik Devlet Başbakanı Zeynel Abidin'in ülkeyi terk etmesi, devrim süreci diğer bir adıyla "Arap Baharı" olarak anılan Ortadoğu'daki mübadele sürecinin ilk olarak Tunus'ta başlamasına sebep olmuştur. Böylelikle bir geçiş dönemi yaşanmış olan Tunus'ta ilk kez 23 Ekim 2011'de genel seçimler yapıldı. Seçimlere başta birçok partinin ilgisi olmakla beraber seçmenlerin de büyük bir katılımı oldu. Önce Fransa'nın sömürgesi etkisinde olan, daha sonrada uzun yıllar Habib Burgiba ve Zeynel Abidin Bin Ali tarafından yönetilen Tunus'ta halkın ilk defa yönetime doğrudan müdahale etme şansı tanınarak yapılan seçimlerde birinci En-Nahda seçildi (Dahshan, 2015).

23 Ekim'de gerçekleştirilen seçimler, "Yeni Tunus"un hem iç siyasetinin hem de dış politikasının yapılandırılması için önemli bir adımdır. Halkın iradesinin devlet idaresine etki etmeye başladığı bu adım hem Tunus hem Arap dünyası hem de Ortadoğu coğrafyası içerisinde yer alan dış aktörler üzerinde etkileri olacağından Tunus seçimlerine sadece Tunus açısından değil, bölgesel açıdan da bakmak

gerekmektedir. Örneğin; devrim öncesi Tunus'ta yedi parti varken, devrim sonrasında parti sayısı 100 geçmiştir bu da baharın demokrasiye geçişinde katalizör görevi üstlendiğinin göstergesidir. Bu dönemlerle birlikte “Arap Baharı” sürecinde yaşanan olaylar ve dış aktörlerin devrime ve “Yeni Tunus”a bakış açıları ve bu süreçte gösterdikleri davranışlar da ülkenin yeniden şekillenecek ilişkiler bağının tayininde belirleyici olacaktır (Bozan, 2015).

2.1.2. Arap Baharı Sürecinde Libya’da Yaşananlar

Arap Baharı'nın Mısır'dan sonra etkisini gösterdiği Libya'da rejim karşıtı avukat Fethi Terbil'in tutuklanması üzerine Bingazi polis merkezi önünde başlayan gösterilere polisin sert müdahalesi oluşturmuştur. Yönetimine karşı Ocak 2011'de başlayan ve daha çok ekonomik problemlerin dile getirildiği protestolar kısa sürede siyasi bir nitelik kazanmıştır. Bunun sonucunda 17 Şubat'ta düzenlenen “Öfke Günü” Libya'daki rejim karşıtı ayaklanmanın da dönüm noktası olmuştur. Kaddafi'nin yaptığı 24 milyar dolarlık yardım paketi gösterileri dindirmeye yetmeyip, Kaddafi'nin gitmesi ve reform talebi ile Bingazi'de başlayıp diğer şehirlere sıçrayan gösterilerin güvenlik güçleri tarafından şiddetle bastırılması ve sonrasında çıkan çatışmalar, bu ülkede değişim rüzgârını kısa sürede bir iç savaşa dönüştürmüştür. Ayrıca ülkedeki kabilelerin birbirlerine karşı tutumları süreci etkilemiştir (Kılıç, vd., 2012, s.29).

Bu gelişmelerle başlayan ve Tunus ve Mısır'dan farklı bir seyir izleyen Libya'da ki süreç özellikle Trablus merkezli Kaddafi güçleriyle, Bingazi merkezli muhalif güçler arasında bir iç savaş niteliği taşımıştır (Diriöz, 2012, s.65).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde alınan kararlarla Muammer Kaddafi ve yakınlarına seyahat yasağı, mal varlıklarının dondurulması, Libya'ya yapılan silah ve mühimmat sevkiyatlarının durdurulması gibi çeşitli yaptırımlar uygulamaya konulmuştur (Yaptırımların Hedefi Kaddafi, 2011).

Yaptırımlar da akan kanın durmasını sağlamamış ve ülkeye operasyon düzenleme kararı alınmıştır. Operasyonları gerçekleştiren NATO, Libya'daki operasyonların Muammer Kaddafi'ye bağlı güçlerin teslim oluncaya ya da kışlarına dönünceye kadar devam edeceğini bildirmiştir. Libya rejiminin parçalanmakta olduğunu ve Kaddafi'nin bunu ne kadar erken anlarsa gelişmelerin o kadar iyi olacağını NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen yaptığı açıklamada ifade etmiştir (Kılıç, vd., 2012, s.30).

Bu açıklamalardan sonra Kaddafi Mısır ordusuyla ters düşmemeye yönelik bir politika izlemiş ve sonuçta Kaddafi'nin kalesi olarak görülen Trablus düşmüştür. Ardından Muammer Kaddafi saklandığı Sirte'de öldürülmüştür (Diriöz, 2012, s.68).

Libya'nın yeni dönemde demokrasiyi benimsemiş, serbest piyasa ekonomisini uygulamaya çalışan, dış ilişkilerinde ise başta komşuları olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı dostluk ve anlayışa dayalı iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan, dengeli, karşılıklı çıkarlara dayalı dış politika geliştirmeye çalışan bir ülke olacağı öngörülmektedir (Ziya, 2012).

2.1.3. Arap Baharı Sürecinde Mısır'da Yaşananlar

Mısır'da geleceğe dair beklentilerin oldukça fazla olduğunun göstergesi Tahrir Meydanı'nı dolduran halkın, siyasi sistemde değişim, demokrasi talepleri etrafında gelişen olaylardır. 25 Ocak 2011 itibariyle Mısır tarihi yeni bir kırılma noktasını kaydetmeye hazırlanıyordu. Bu sırada halk da bu süreci belirleyici aktör olmak için Tahrir'deki yerini almış ve Mısır Kifaye hareketi ve gençlik gruplarının örgütlenerek milyonları bir araya topladığı "Öfke günü" olarak isimlendirilen büyük bir gösteriye sahne olmuştu (carnegieendowment.org).

Mısır'da 25 Ocak devrimi, 2003 yılından bu yana belirli aralıklarla vuku bulan gösterilerden farklılık taşımaktayken Tahrir bu kez "Amerika, İsrail, emperyalizm" karşıtı ifadeler ve ideolojik söylemler yerine, "ekmek, özgürlük, sosyal adalet, reform, demokrasi" sloganlarına sahne oluyordu. Ülkede özellikle son on yıl içinde

toplumsal muhalefetin sokaklara taşınmasına Mısır rejiminin uyguladığı tüm siyasi baskılara karşın tanıklık edilmiş ve yıllardır devam eden söz konusu kısıtlamalar ise halk arasında güçlü bir protesto kültürünün gelişmesine yol açmıştır. Arap Baharı sürecinde Mısır'ın bu en güçlü siyasi hareketi olan Müslüman Kardeşler büyük bir siyasi vizyon sergileyerek kendisini olayların hem merkezinde hem de çevresinde konumlandırmıştır (Kılıç, vd., 2012, s.35).

Ülkede seçimlerin gerçekleştirilmesi ve anayasanın yeniden hazırlanması için Mübarek iktidarının devrilmesiyle birlikte geçici hükümet oluşturulmuştur. Ordunun gerek Halk Meclisi seçimleri gerekse anayasa hazırlığı için ileri bir tarih vermesi halkı yeniden meydana indirmiştir. Ülkenin hala ordunun yönetiminde olması isyanları yeniden alevlendirmiş, 28 Kasım 2011 tarihiyle Mısır'da seçim süreci başlamıştır. Bazı taraflarca, 19 Martta yapılan kısmî anayasa değişikliği referandumu eleştirilmesine rağmen % 77,2 gibi bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Ocak 2011 devrimi sonrası farklı İslami hareketler ve cemaatler, siyasi partilerin önündeki yasal engellerin kalkmasıyla parti bünyesinde toplanarak siyasal hayat içerisinde yer almaya başladılar (Diriöz, 2012, s.52).

Mursi'nin iktidara gelmesiyle hem Mısır'da hem Batı dünyasında gelecek yönetime dair endişe ve tartışmalar artmış ancak verdikleri beyanatlarda Müslüman Kardeşlerin değişimden ve adaletten bahsetmeleri halkın güvenini kazanmasından etkili olmuştur. Müslüman Kardeşler, yeni anayasanın yazılması sürecinde Hıristiyanlar dâhil İslamcı olmayan grupların da söz hakkı olması gerektiğini vurgulamıştır. Böylelikle tüm Mısır'ı kucaklayan bir düzenin getirileceğini vaat etmiştir. 30 Haziranda Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından protestolarla başlamış ve Mursi karşıtı gösteriler ordunun etkisiyle yönetimin zayıf tarafları krizi adeta beslemiştir. Mısır halkı diktatör yönetimini ekonomik sorunlar temelinde sonlandırmıştır. Sonrasında seçtiği temsilcinin problemlerini çözmesini beklemiştir. Yönetim kanadındaki çok kutupluluk kutuplar arası mücadeleye neden olmuştur. Bunun sonucunda ise yönetimde birlik sağlanamaması nedeniyle ülke sorunlarına

çözüm bulamamıştır. Yönetimdeki kutuplardan Mübarek dönemi elit kesimi ve ordu, sokakların hareketlenmesini yönetimin zayıf taraflarını öne çıkararak darbeye giden yola zemin hazırlamıştır. Sokak hareketlerinin başlamasıyla ordu ipleri eline alarak yönetime baskı uygulamaya başlamıştır. 3 Temmuz'da gerçekleştirdiği darbeyle beraber Muhammed Mursi ile birlikte birçok kişi tutuklanmıştır (Kılıç vd., 2012, s.36).

2014 yılına gelindiğinde ise devrik lider Muhammed Mursi artık yargılanmaya başlanmış ve geçici hükümetin referanduma sunduğu anayasa taslağı kabul edilmiş ve ardından Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Abdülfettah Sisi açık ara farkla seçimi kazanmıştır. Sisi seçimleri kazanacağından oldukça emin olduğunu Cumhurbaşkanı adayı olmaya karar verdiği gün istifasını sunması ile göstermiştir. Halk Sisi'nin seçilmesinden oldukça memnundu ve artık Mısır'da istikrarın sağlanması ve çatışma ortamının son bulmasını istiyordu. Ancak Mısır halkının ülkenin kötüye giden ekonomisi ve artan işsizliğine karşı ne kadar sessiz kalacakları ise bilinmemektedir (Ziya, 2012).

2.1.4.Arap Baharını Mısır'da Hazırlayan Süreç

Mısır'da geleceğe dair beklentilerin oldukça fazla olduğunu; Tahrir Meydanı'nı dolduran halkın, siyasi sistemde değişim, demokrasi talepleri etrafında gelişen olaylar açıkça ortaya koymaktaydı. Mısır tarihi 25 Ocak 2011 itibariyle yeni bir kırılma noktası kaydetmeye hazırlanıyordu. Tahrir'de toplanan halk da bu sürecin belirleyici aktörü durumundaydı. Kifaye hareketi ve gençlik gruplarını örgütlenerek milyonları bir araya getirmişti. Mısır'da bu toplanma büyük bir gösteriye sahne olmuş ve "Öfke günü" olarak isimlendirilmişti (carnegieendowment.org).

Mısır'da 2003 yılından bu yana belirli aralıklarla vuku bulan gösterilerden farklı özellikte olan 25 Ocak devriminde; Tahrir'de "Amerika, İsrail, emperyalizm" karşıtı ifadeler ve ideolojik söylemler yerine, "ekmek, özgürlük, sosyal adalet, reform, demokrasi" sloganları atılıyordu. Mısır'da bilhassa son on yıl içinde rejimin

uyguladığı tüm siyasi baskılara karşın, ülkede toplumsal muhalefetin artık sokaklara kadar indiği görülmüştür. Halk arasında güçlü bir protesto kültürünün gelişmesine yol açan da yıllardır devam bu kısıtlamalardır (Kösebalan, 2015).

Dış ülkeler; Arap coğrafyasında ortaya çıkan bu halk ayaklanmalarını devam ettiği süre boyunca, merakla ve büyük bir tedirginlikle izlemişlerdir. ABD ve İsrail, Mübarek'in gitmesiyle Mısır'da başlayan 2011 yılı öncesi demokratikleşme girişimlerini yakından takip eden aktörlerin başında gelmektedir. Bunu sebebi; Enver Sedat dönemiyle birlikte ABD'nin Ortadoğu'da ki en büyük müttefikinin Mısır olmasıdır (carnegieendowment.org).

Muhammed Mursi, 16 – 17 Haziran 2012 tarihlerinde gerçekleştirilen başkanlık seçimleri için Hürriyet ve Adalet Partisi'nden aday olmuştur. Mursi, 50 milyondan fazla seçmenin bulunduğu ülkede, Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanan resmi rakamlara göre, yüzde 51.73 oyla rakibi Şefik'i geride bırakmıştır. Böylece bu seçim sonucunda Mısır cumhurbaşkanı olarak Muhammed Mursi seçilmiştir (english.ahram.org).

30 Haziranda, Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine protestolar başlamıştır. Ordunun etkisiyle kendini gösteren yönetimin zayıf tarafları Mursi karşıtı gösteriler krizi beslemiştir. Yönetimin zayıf taraflarını sokakların hareketlenmesini de öne çıkararak, yönetimdeki kutuplardan Mübarek dönemi elit kesimi ve ordu, darbeye giden süreci hızlandırmıştır. Ordu ipleri eline alarak sokak hareketlerinin başlamasıyla yönetime baskı uygulamaya başlamıştır. Bunun sonucunda 3 Temmuz'da gerçekleştirilen darbeye beraber Muhammed Mursi'nin yanında birçok kişi daha tutuklanmıştır (Ayhan, 2015).

Devrik lider Muhammed Mursi 2014 yılına gelindiğinde yargılanmaya başlanmıştır. Geçici hükümet tarafından referanduma sunulan anayasa taslağının kabul edilmesinden sonra Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Seçimleri açık ara farkla kazanan Abdülfettah Sisi seçimleri kazanacağından emin olduğundan, Cumhurbaşkanı adayı olmaya karar verdiği gün istifasını sunmuştur. Halk Sisi'nin

seçilmesinden oldukça memnundu. İstikrarın sağlanması ve artık çatışma ortamının son bulmasını isteyen Mısır halkının ülkenin kötüye giden ekonomisi ve artan işsizliğine karşı ne kadar sessiz kalacakları tam bir muammadır (english.ahram.org).

Sonuç olarak demokrasiye geçiş hareketleri ile ilintili olarak Mısır'da yaşanan ayaklanmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte bu ayaklanmalar, halkın siyasi ve ekonomik yaşama dâhil edilme istekleri ile de ilgilidir. Bu yöndeki istemlerin ise; mutlaka salt siyasi değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşamda göz önünde bulundurulması gereken birçok değişimle başarıya ulaşabilmesi mümkün olacaktır (Ayhan, 2015).

2.1.5.Mısır'daki Arap Baharında Müslüman Kardeşlerin Rolü

Müslüman Kardeşler kuşkusuz ki Mısır'daki isyanlar boyunca en çok göze çarpan grup olmuştur. Müslüman Kardeşler'in; 1990'larda Cezayir'de İslami Selamet Cephesi'nin (FIS) halk isyanlarının ardından iktidarın büyük bir kısmını ele geçirdiği gibi Mısır'daki halk hareketinin ertesinde iktidarı ele geçirecekleri düşünülmüştür (Çakmak vd., ,2011: 6).

Müslüman Kardeşler Mısır resminin detaylarına bakıldığında Mısır'da en organize olabilmiş örgüttür. Ayrıca bu örgütün isyanlar boyunca halk kitlelerini hareketlendirebilen bir dinamizme sahip olduğunu da belirtmek gerekir. İsyânların doğası ile Müslüman Kardeşlerin genel yapısının birebir örtüşmediğini de eklemek gerekir. Burada da isyanlar tıpkı Tunus'ta olduğu gibi Mısır'ın siyasal, sosyal ve ekonomik yapısı ile doğrudan ilintilidir.

Mısır'daki devrimin, Arap Baharı denen süreçte gücünü aldığı dört kaynaktan birincisi, Batılı müttefiklerinin desteği ile yükselen Mübarek rejiminden vazgeçme tavrı; ikincisi, İsrail'in müttefiki olan Avrupa ve ABD'nin, Mübarek sonrası otokratik bir yönetim kurulmasını sağlamak için Ömer Süleyman'ı desteklemesi, üçüncüsü, İran'daki aşırı İslamcı grubun Mısır'daki devrimi desteklemesi; son olarak

dördüncüsü ise, Arap dünyasının kalbinde yeni bir İslami devrimi isteyen Mısır'ın kendi vatandaşlarıdır (Kılavuz vd., 2012: 38-39).

İslami kuruluşlar gösteriler ile birlikte, geniş seçmen kitlesinin bir bölümünü oluşturan Müslüman Kardeşler gibi kendini göstermiştir. Mısır'daki en büyük ve örgütlü muhalefeti oluşturmasına rağmen Müslüman Kardeşler, gösteriler sırasında lider durumda değildi. Hükümet tarafından misilleme yapılması korkusuyla gösterilerin ilk günlerinde katılım konusunda çekimser kalmışlar, taraf olmak zorunda kaldıklarında ise, Mübarek sonrası herhangi bir yönetime katılmayacakları konusunu açıklığa kavuşturmuşlardır. Müslüman Kardeşler ayrıca, gösterilere sahip çıkarak dini bir renk vermeye çalışmamış, muhalif gruplardan oluşan koalisyona katılmışlardır (Weinbaum, 2015).

2.2.Mısır'da Müslüman Kardeşler İktidarı

25 Ocak 2011'de en üst seviyelere yükselen Mübarek aleyhindeki protestolar neticesinde korku taraf değiştirir. Mübarek, halkın tepkisiyle baş edemeyeceğini anlayınca, önce uzun süredir atanmayan Devlet Başkan Yardımcılığına Ömer Süleyman'ı getirir, ardından Mısır'da ölmek istediğini ve 2011 Devlet Başkanlığı seçimlerine katılmayacağını ilan eder (Mutlu, 2012).

Mübarek sonrasında yetkilerin devri kadar Mübarek'in yargılanma mevzusu önemli diğer bir husustur. Halk eylemlerin mimarı olarak Mübarek dönemine ait kalıntılar istemez ve Mübarek'in bir an evvel yargılanıp ve cezalandırılmasını talep eder. Bu paralelde toplumsal hareketlerin hepsi yıllardır despotik yönetim sergileyen Mübarek ve ekibinin cezalandırıldığını görmeden meydanları terk etmeme kararı alır (Canbegi, 2013).

Cemiyet bu süreçte, Mısır'ın içinde bulunduğu kargaşa ortamını lehine çevirecek önemli bir hamlede bulunur. Yıllardır siyasi yasaklılar listesinin başında yer almakta olan ve legal siyasete girmesine müsaade edilmeyen Cemiyet, bu açığını Hürriyet ve

Adalet Partisi'ni kurarak kapatır. Cemiyet'in siyasi kanadını teşkil eden parti Muhammed Mursi ve Saad el-Katatni önderliğinde 6 Haziran 2011'de resmen kurulur. Cemiyet Hürriyet ve Adalet Partisi'nin kurulmasıyla birlikte, 2005 seçimlerinden sonra almış oldukları seçimlere girmeme kararını iptal eder. Nitekim Mübarek sonrasında parlamentoyu oluşturma adına 28 Kasım 2011 tarihinde genel seçimler icra edilecektir. Bu tarihte yapılan ve 1 Ocak 2012'de sona eren seçimlerde Cemiyet'in partisi %47'lik oy oranıyla seçimden birinci çıkar (Karaman, 2012).

El-Baradey, halk hareketleri öncesinde Mısır'a geldiğinde, Mısır'da etkin olan ve bahsi geçen tüm gruplardan onay aldığından seçim sürecinin en güçlü adayı görüntüsü çizmektedir. Ancak Mübarek sonrasında bilhassa Yüksek Askeri Konsey'in idari eylemleri neticesinde Mübarek gitse bile rejimin aynı kaldığını ifade etmesi ile Cemiyet'in de desteklemiş olduğu el-Baradey 15 Ocak 2012'de Başkan adaylığından çekilir (Yenişafak, 2012).

Başkanlık seçimleri hem siyasi partilerin hem de bağımsız grupların ve çeşitli bürokratik kuramların adayları katılacağından Mübarek sonrasında ülkenin izleyeceği yönü netleştirmesi adına bu seçimler çok önemlidir. Adayların ilan edildiği ilk günlerde Cemiyet içerisinde el-Baradey'in gidişi sonrası kimin destekleneceğine yönelik ayrışma doğar. Bu ayrımada Cemiyet'in tabanı bizzat kendi adaylarının sürece dâhil olması taraftarıdır. Yaşanan iç baskılar neticesinde Cemiyet kendi adayını Hürriyet ve Adalet Partisi Başkanı Muhammed Mursi olarak ilan eder (Canbegi, 2013).

Mursi dışında dikkat çekici isim Cemiyet'e üye olan ancak Cemiyet'in onayını almadan adaylığa soyunan Abd'ul-munim abu'l- Futuh isimidir. Zira Cemiyet'in İrşad Bürosu üyelerinden olan abu'l-Futuh, kendi kararıyla Başkanlığa aday olduğunu ilan eder (Karaman, 2012).

Başkanlık seçimlerinde yarışan ve değişik kesimleri temsil eden adaylar, 'Mısır'ın Erdoğan'ı' olarak adlandırılan ve Cemiyet'in ilk desteklediği isimlerden olan Hayrat

el-Şatır, Hürriyet ve Adalet Partisi Lideri ve Cemiyet'in resmi adayı Akademisyen Muhammed Mursi, Mübarek'in Arap Bahan sürecinde Başbakan olarak atadığı ancak 3 Mart 2011'de istifa etmek durumunda kalan son Başbakan Ahmet Şefik, Dışişleri eski Bakanı olan ve liberal yaklaşımlar sergileme vaadinde bulunan Amr Musa, Mısır Ordusu'nun desteklediği ve Mübarek'in Devlet Başkanı Yardımcısı olarak atadığı Ömer Süleyman, Yargıtay Başkan Vekilliği yapmış olan Hişam el-Betavisi, İslam alimi Selim Avva, sosyalist kesimin temsilcisi Ebu el-İz Ali el-Hariri, Nasırcı Kerama Partisi lideri Hamdin Sabbahi, emekli General Hussam Hayrullah, Bibaye Partisi'nden emekli Polis Şefi Mahmud Hussam gibi adaylar seçim yarışında yer alırlar (Canbegi, 2013).

İlk planlanan seçim sürecinin şeffaf olması olduğundan pek çok ülkeden gözlemcilerin seçimlere refakat etmesi sağlanır. Mısır medyasında öne çıkan isimler Amr Musa, ebu'l-Futuh, Mursi ve Şefiktir. Adaylığı başlangıçta geri çevrilen Şefik, Anayasa Mahkemesine itiraz eder. Neticede başvurusu olumlu görülerek tekrar listeye alınır. İki tur halinde gerçekleştirilen seçimlerin ilk turu 23-24 Mayıs 2012'de yapılır ve bu seçim Mısır'ın ilk demokratik Başkanlık seçimidir (Karaman, 2012).

Seçimlerin ilk turunda Mursi ve Şefik 5 milyonun üzerinde oy alır. Ancak oylar birbirine yakın ve oransal olarak ifade edilirse Mursi %25, Şefik %24 oy almıştır. Bu turda seçime katılım oranının %46 olması dikkat çekicidir. Seçimin iki rakibi birbirlerini kıyasıya eleştirir. Şefik'e göre Cemiyet ve Mursi İslam Devleti kurmak istemektedir. Mursi'ye göre ise Şefik, Mübarek rejimini yeniden hortlatma çabasıdadır (Canbegi, 2013).

1 Haziran 2012'de seçimlerin ikinci turunun arifesinde, yıllardır devam eden sıkıyönetim kaldırılır, yapılan bazı hukuksuzlukların zaman aşımına uğradığı yargılamayı yapan mahkeme tarafından ilan edilir. Dava neticesinde Mübarek ve el Adly 25 yıl hapis cezası alırken, oğul Cemal Mübarek serbest kalır (Timeturk, 2012).

Mahkeme kararları halkı tatmin etmeyince, yargılama sürecindeki hayal kırıklığı neticesinde eylemler tekrar başlar. Demokratik bir anayasa yapılması ve Yüksek Askeri Konsey'in derhal sivil otoriteye tabi olması bu eylemlerin temel talebidir. Bu tarihi kararlardan sonra 16-17 Haziran tarihlerinde yapılan ikinci tur seçimlerinde ilk iki sırada yer alan Mursi ve Şefik'in yarışacağı bu turda en çok oyu alan aday Devlet Başkanı olacaktır. 18 Haziran'da açıklanan sonuçlara göre Cemiyet'in adayı Mursi seçimi önde bitirir. Ancak resmi sonuçlar henüz ilan edilmemiştir. Sabırsızlanan halk Yüksek Askeri Konsey lideri Tantavi'yi istifaya davet ederek Mursi'nin görev başına gelmesini ister (Zaman, 2012).

Mısır Yüksek Seçim Kurulu henüz resmi kararları ilan etmemişken, eski rejimin muhafızı olarak görülen Yüksek Askeri Konsey, Devlet Başkanı'nın yetkilerini kısıtlayan bir düzenleme yaparak Anayasa Mahkemesi bağımsız vekillerin temsilciliğini ve dolayısıyla parlamentoyu feshettiğini duyurur. Bürokrasinin Müslüman Kardeşler Cemiyeti iktidarına direndiği görülmektedir. Mısır'da gerilimli geçen iki haftanın ardından 24 Haziran'da açıklanan resmi sonuçlara göre halkın %51,8'inin kullanmış olduğu oylardan % 51,3'ü Mursi'ye, % 48,7'si Şefik'e gittiği görülür. Sonuçların ardından Mursi Müslüman Kardeşler Cemiyet'i üyeliğinden ve Hürriyet ve Adalet Partisi Başkanlığı'ndan istifa ederek Anayasa Mahkemesi huzurunda yemin etmesiyle Mısır'ın demokratik seçimler sonucu seçilen Devlet Başkanı Muhammed Mursi olur (Timeturk, 2012).

Mursi her ne kadar koltuğa otursa da Yüksek Askeri Konsey'in bir genelgeyle Başkan'ın yetkilerini sınırlandırması Mısır'da hala güç savaşlarının devam ettiğinin göstergesidir. Mursi, bu süreçte yapılacak demokratik bir anayasanın Mısır'ı bürokratik tahakkümden kurtarabileceğini düşünür fakat diğer taraftan ordu ekonomi dahil pek çok sektörü kontrol altında tuttuğundan gücünden taviz vermek istemez (Canbegi, 2013).

Anayasayla siyasi konumunu kuvvetlendiren Mursi, feshedilen meclisi yeniden toplanma kararı alır. Ancak bu karar Anayasa Mahkemesi'nin ilgili hükümlerine

aykırı olduğundan yapılan oturum kısa kesilerek meclis çalışması sona erdirilir. Meclisin bağımsız biçimde çalışmaması nedeniyle bu defa Cemiyet üyeleri Tahrir Meydanı'nda protestolarda bulunur. Mursi, bu gerilim ortamında Mısır'ın yeni hükümetinin kurulması için harekete geçerek ilk olarak Başbakanlık koltuğu için Sulama eski Bakanı Hişam Kandil'i seçer. Kandil'in seçilmesi halkta infial uyandırır. Bunun sebebi halkın beklentisinin bilhassa ekonomi alanında kendisini geliştirmiş kişilerin Başbakanlığa getirilmesi olmasıdır. Ayrıca Yüksek Askeri Konsey Başkanı General Tantavi'nin Savunma Bakanlığı'na getirilmiş olması diğer bir infaldir. Bazı siyasetçiler bu atamayı Cemiyet ile asker arasındaki gizli bir anlaşmanın sonucu olarak yorumlarlar (Timeturk, 2012).

Bakanlıkların tanzimi Kıptileri ve muhalefeti rahatsız etmesinin sebebi muhalif grupların kendilerine önem derecesi düşük bakanlıkların ayrıldığını düşünmeleridir. Bu yüzden kendilerine tahsis edilmiş bakanlıklar için verilen görevlendirmeyi kabul etmeyeceklerini ilan eder. Ayrıca Tantavi tepkileri hem Cemiyet üyelerinde hem de halkta artmış olduğundan Mursi 12 Ağustos 2012'de Yüksek Askeri Konsey'in genelgelerini iptal ederek, Savunma Bakanı Tantavi'yi ve Genelkurmay Başkanı Sami Annan'ı görevden alır, emekliye sevk eder. Görüldüğü üzere anayasa süreci sonrasında Mursi daha özgüvenli hareket etmeye başlamış, eski rejimin kalıntılarını temizlemeye girişmiştir ve yine bu amaçla yargıya da el atan Mursi, 12 Ekim 2012'de Başsavcı Mahmoud'u görevden alarak Talat İbrahim'i Başsavcı tayin eder. Mahmoud'un yeni görevi Vatikan Büyükelçiliğidir (Zaman, 2012).

Başsavcı Mahmoud görevden alınmasının hukuki olmadığını öne sürerek, görevini bırakmayacağını duyurur. Gelişen halk ayaklanmaları Mursi'nin geri adım atmasına neden olacaktır ve bu süreçte 13 Ekim'de Mursi ve Mahmoud ortak açıklama yapar ve sorun kısmen çözülür. Bu düzenlemelerle siyasi gücünü arttırmaya çalışan Mursi, 22 Kasım 2012'de eski rejimin görevlilerinin yeniden yargılanmasını, aldığı kararların anayasa hükmünde olmasını, hiçbir yargı organının meclisi feshedemeyeceğini, 'devrim'i koruma yetkisinin şahsına tanınmasını içeren bir

kararname yayınlaması ile siyasi tansiyonu arttırır. Nitekim muhalifler Mursi'nin 'Mübarekleştğini' öne sürerler. Gelişen sokak çatışmaları neticesinde Mursi'nin bu kararnameyi geri çekmesiyle halk bir kere daha istediğini elde etmiş olur (Timeturk, 2012).

2013 yılına siyasi kargaşa, sokak çatışmaları ve ekonomik bunalımla giren Mursi iktidarı parlak olmayan bir görüntü çizer. Özellikle ekonomik açıdan tarihinin en kötü günlerini yaşamakta olan Mısır'ın son 2 yılda dış borcu 34,5 milyar dolardan 42 milyar dolara çıkmış, ayrıca işsizlik tavana vurmuştur. Mısırlı ekonomistlere göre Mısır 30 yıllık rezervlerini son 2 yılda tüketmiş olup, ayrıca buğday ithalatında üst sıralara yükselmekte olan Mısır'ın, yakın zamanda yakıtın da ithal edileceği konusunda çeşitli tezler ortaya atılmaktadır. 2013 yılında artık ayyuka çıkan ekonomik sorunlar I.M.F. ve Körfez ülkelerinden istenen dış yardımlarla geçiştirilmeye çalışılmaktadır (Zaman, 2012).

Mısır'ın ekonomik sorunları, içte yükselen muhalefetle katlanır, özellikle Ocak ve Şubat 2013'te Mursi karşıtı eylemler üst düzeydedir. Sokak çalışmalarında silah kullanan kolluk kuvvetleri 50'den fazla kişinin ölümüne, 54 kişi ağır yaralanmasına neden olur. Bu dönemde 6000 gösterici Mursi'nin sarayı önünde taş ve sopalı eylemlerde bulunur. Mursi karşıtı gösteriler Müslüman Kardeşler Cemiyeti bürolarına sızması İhvan mensuplarıyla muhalefet arasında çatışma yaratmakta ve her geçen gün ölü ve yaralı sayısını arttırmaktadır. Bu dönemde artan dış baskılar nedeniyle Mursi, Almanya ziyaretinde ve Merkel'in huzurunda daha fazla demokrasi sözü vermek zorunda kalır. Fakat bu esnada Mısır'ın bazı şehirlerinde zaten olağanüstü hal ilan edilmiştir (CNNTurk, 2013).

Neredeyse bir yüzyıldır otokratik biçimde idare edilen Mısır'ın demokratik dönüşümünün sancılı olması beklenen bir durumdur dolayısıyla bazı analistlere göre bu tepkiler doğaldır (Timeturk, 2012).

Nisan ayında yapılması planlanan yeni seçimler, gelişen isyan hareketleri nedeniyle askıya alınca, muhalefet daha da köpürür. Cemiyet bürolarının yakılması ve muhalif sendikalarla Müslüman Kardeşler'in çatışması sıradan hale gelir. Ancak özellikle Mart 2013'te yaşanan Mısır meydanlarının şahit olmadığı bir gelişme Mısır Polislerinin eylemlere katılmasıdır. Bu eylemci polisler göre Mısır Emniyeti, Cemiyet'in arka bahçesi haline gelmiştir bu yüzden polisler, içişleri Bakanı derhal görevden alınmazsa isyan edeceklerini ilan eder. Ayrıca 21 Mart 2013'te Cemiyet yıllardır sahip olmaya çalıştığı yasal statüye kavuşur ve 'Müslüman Kardeşler Cemiyeti Derneği' adıyla sivil toplum kuruluşu olduğunu ilan eder. Böylece zaten güçlü olan Cemiyet, kazandığı yasal statüyle Mısır siyasi zeminine daha sağlam basar (CNNTurk, 2013).

Sonuç olarak Müslüman Kardeşler Cemiyeti ve Mursi, Mübarek sonrasında siyasi anlamda istediğini kısmen elde etmiştir. Ancak Mısır'ın içinde bulunduğu durum itibariyle sosyal ve ekonomik alanda kaybetmektedir. Özellikle Cemiyet'i ılımlı havasından uzaklaştırarak izole etmekte olan nedenler; güvenlik güçlerinin orantısız müdahaleleri, muhalefetin baskılanması, eleştirilerde bulunan medya mensuplarının yargılanması gibi etmenlerdir. Nitekim Cemiyet'in popüler olmasına neden olan toplumun tüm tabakalarını kuşatıcı özelliğinin kaybolduğu yorumları yadsınamayacak durumdadır ve siyasi ve sosyal sorunlara ekonomik problemlerin de eklenmesi, Mısır denklemini içinden çıkılması zor bir noktaya ulaştırmıştır (Canbegi, 2013).

2.2.1.Mısır'da Seçim Süreci ve Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Konumu (HAP)

Başkanı Muhammed Mursi olan parti 6 Haziran 2011'de kurulmuştur. Müslüman Kardeşler İrşad Bürosu eski üyesi ve Mısır Tabipler Sendikası Sekreteri olan İsam el İryan Parti Genel Başkan Yardımcısıdır. Mısır'da Müslüman Kardeşlerin en fazla kabul gören isimlerinden olan İryan eski rejime muhalefeti nedeniyle pek çok kez tutuklanmıştır. Partinin diğer başkan yardımcısı ise ılımlı Kıpti bir düşünür olan Dr. Refik Habib, İslam Medeniyeti Projesi'nin en önemli savunucularındandır. Kıpti

olmasına rağmen İslam medeniyetini savunan onlarca esere sahiptir. İrşad Bürosu eski üyesi ve 2005'te Müslüman Kardeşlerin parlamento grubu başkanlığını yapmış olan Dr. Muhammed Said el Ketatini Parti'nin Genel Sekreteridir (Yıldırım ve Abdulcelil, 2012).

Müslüman Kardeşlerin siyasi kolu olarak kabul edilmekte olan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin kamuoyu tarafından "Hürriyet" ve "Adalet" isimlerini taşıyan başka partilerden kolayca ayırt edilmesi için Parti Yönetimi de partinin Müslüman Kardeşler Teşkilatının siyasi kolu olarak tanınmasını ve bilinmesini istemektedir. Cemaatin genel tarihsel tutumlarıyla iç politikadaki tutumlarının paralellik göstermesinin yanında tedrici reform sürecine inanmakta ve halkların bilinçlenmesiyle eş zamanlı olarak köklü reformlara gidilmesinden yanadır (ar.facebook.com/Alwafdparty).

Özetlemek gerekirse partinin önemli uluslararası meselelere bakışı kısaca şöyledir: Meşruiyetini kabul etmediği İsrail'in Filistinlilere yönelik politikalarını sürekli olarak gündeminde tutarak eleştirmektedir. ABD hegemonyasını ve Mısır'ın içişlerine karışmasını reddetmekle birlikte batı dünyasının Arap ülkelerine özellikle de İslam dünyasına yönelik izledikleri politikalara muhalefet etmektedir. İran'ı Ortadoğu'da eksen ülkelerden biri olarak kabul eden Hürriyet ve Adalet Partisi, tarafların ortak çıkarları ve işbirliğine dayalı doğal ilişkileri savunmaktadır. İran'ın direkt yahut dolaylı olarak Arap Dünyası ve Mısır'a her türlü hegemonya kurmasına karşıdır. İran'daki İslami yönetim biçimini ideal İslami model olarak kabul etmemekte ve mesafeli durmaktadır (Yıldırım ve Abdulcelil, 2012).

Müslüman Kardeşler teşkilatlanmaya başladığı günden beri kendisine yasal bir zemin bulamamıştır. Halk Meclisi'nde yer alabilmek için sürekli olarak diğer yasal partilerin kimliği altında siyaset yapmak zorunda kalıp, 2005 yılında bağımsız adaylarla siyaset sahnesine çıkan hareket, 88 sandalye ile Halk Meclisi'nde temsil edildi. Mübarek rejimi tarafından bu başarısından sonra baskı altına alındı. Seçimlerde yapılan yasal değişikliklerle bir daha o başarısını yakalamasına izin verilmeyince yapılan baskılar karşısında siyaset yapamayacağı gerekçesiyle

seçimlerin hiçbirisine katılmama kararı aldı. Hüsnü Mübarek sonrası dönemde siyasete döneceklerinin sinyalini internet sitesi aracılığıyla üyelerine ulaşılarak vermeye başladı. Cumhurbaşkanlığı için ilk zamanlarda aday göstermeyip el-Baradey'i destekleyeceklerini duyurmuş fakat sonraki süreçte kendi adaylarını çıkarmışlardır. 25 Ocak Devrimi sonrası Mısır siyasetine dâhil olan Hürriyet ve Adalet Partisi, Müslüman Kardeşler'in siyasî kolu olarak faaliyetlerine başladı (Yıldırım ve Abdulcelil, 2012: 42).

Toplumsal adaleti ve yolsuzluklarla mücadeleyi parti programlarının öncelikleri arasına koydular. Yönetimi ile modern devlet, demokrasi, kadın hakları ve ulusal birlik söylemleriyle meydanlarda sesini duyuran Hürriyet ve Adalet Partisi, yapılan son seçimlerde oyların % 47,2'sini alarak önümüzdeki yıllarda Mısır siyasetinin en önemli aktörlerinden biri olmaya aday görünmektedir (Tanrıverdi ve Yaşar, 2012: 69).

2.2.2. Eylül 2011 Milletvekili Seçimleri

23 Mayıs tarihi itibari ile Tahrir Meydanı'nda gösteriler devam ederken Mısır ilk özgür seçimlerini gerçekleştirdi. Mübarek sonrası dönemde parlamento seçimlerinde sandık başına giden seçmen sayısının rekor düzeyde artması ile bu tarihi olayın önemi daha net anlaşılmıştır (www.rferl.org).

Eski seçim yasasının uygulanması nedeniyle, Yüksek Askeri Konsey'in ilkeler üstü programı, ulusal kurtuluş hükümetinin kurulması talepleri, tam demokratikleşme, devrim-karşı devrim gibi tartışmaların gölgesinde başlayan seçimler uzun bir zamana yayıldı. 28 Kasım'da başlayan parlamento seçimleri süreci Mart ayında sona ermişti (www.thenewamerican.com).

Parlamento seçimleri, meclisin alt kanadını oluşturan Halk Meclisi'nin seçilmesi için gerçekleştirilmekte ve üç turdan oluşmaktaydı. Seçimler nispi çoğunluk usulüne göre gerçekleştirilmekte ve her turda balotaj seçimlerine de gidilmek zorunda kalmıştı (Tanrıverdi, 2012).

Çiftçi ve işçilerden oluşan bağımsız adayların seçim yasasının 5. maddesine göre herhangi bir siyasi partiye üye olmamaları gerekmekte ve parlamento seçimlerinin ardından bu bağımsız adaylar herhangi bir partiye geçmemelidirler. Yüksek Anayasa Mahkemesi bu maddeyi referans göstererek, bağımsız adayların partilere geçtiğini, bu nedenle parlamento kararlarının yasal olmadığını gerekçe göstererek sonuç olarak parlamentoyu feshetmiş ve seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir. Esasında bağımsız adayların partilere geçmesi parlamento seçimleri gerçekleşmekteyken söz konusu olmuştur. İlk tur seçimlerde balotaj seçimlerine kalmayan ve seçim bölgelerinde nispi çoğunluğu kazanan 4 bağımsız adayın ikisi, balotaj seçimlerinden önce Hürriyet ve Adalet Partisi'ne geçmeleri buna örnektir (Tanrıverdi, 2012).

Tablo 1. Mısır 2011 Parlamento Seçim Sonuçları

	Vekil Sayısı	Oy yüzdesi
Hürriyet ve Adalet Partisi	253	47,2
Nur Partisi	121	24,3
Yeni Wafd Partisi	38	7,6
Mısır Bloğu	34	6,8
El Vasat Partisi	10	2
Reform ve Kalkınma Partisi	9	1,8
Devrime Devam Partisi	7	1,4
Diğer partiler	18	3,6
Bağımsızlar	26	5,2

Müslüman Kardeşler yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi parlamentoda seçimlerinde sandıktan çıkan sonuçlara göre çok önemli bir zafer kazanmıştı. Müslüman Kardeşlerin kurduğu Hürriyet ve Adalet Partisi, neredeyse tek başına parlamentonun yarısını temsil etmekteydi. Diğer İslamcı partiler ile birlikte düşünüldüğünde ise meclisin % 70'inden fazlasını temsil etmekteydiler. Diğer bir yandan bu başarı somut eylemlere dönüşmekten uzak kalmıştır. Bunun yanı sıra Başkanlık Seçimlerine kadar geçen süre içerisinde etkin bir şekilde yönetilememiştir (www.thenewamerican.com).

Müslüman Kardeşlerin siyasi yörüngelerini muhafazakâr bir siyasileşme mi yoksa radikalleşme yönünde mi ilerleyeceği sorusunu özellikle Selefilerin Nur Partisi'nin aldığı oy oranı beraberinde getirdi. Bu bağlamda Müslüman Kardeşlerin yaklaşımı iki dönemde şekillenmiştir. Müslüman Kardeşler, ilk dönemde Selefiler ile radikal biçimde farklılaşan ve muhafazakâr siyasi çizgide yaklaşımı korumaya çalışan bir yaklaşım sergilemekte iken, Nur Partisi'nin dalgalanan istikrarsız ama radikal çizgisi başkanlık seçimlerindeki siyasi çekişme ortamı ile birlikte hırslı bir noktaya evrildi (Youm, 2012).

Yüksek Askeri Konsey ile Müslüman Kardeşler arasında örtülü bir şekilde varılan mutabakatın sona ermesi bir diğer husustur. Parlamentoda ağırlığa sahip olan Müslüman Kardeşler, devlet başkanlığı için aday açıklamayacağını beyan etmişti. Yüksek Askeri Konsey söze dökülmeyen bir şekilde parlamentonun Müslüman Kardeşler tarafından domine edilmesine karışmamaktadır. Bunun karşılığında ise devlet başkanlığını da Yüksek Askeri Konsey'in desteklediği bir ismin yapması konusunda mutabakata varılmıştı. Müslüman Kardeşlerin başkanlık için aday çıkarmayacaklarına yönelik resmi açıklamasına paralel olarak parlamento seçimlerinde seçim yasasına uymayan uygulamalar Yüksek Askeri Konsey başta olmak üzere rejim bürokrasisi tarafından göz ardı edildi. Müslüman Kardeşlerden Ebul Futuh'un bireysel olarak adaylığını açıklamasının başlattığı süreç Muhammed Mursi'nin adaylığı ile sonuçlanarak bugünkü krizin temelini atmıştır. Parlamentonun fes edilmesine kaynaklık eden mevcut ihlalin farkında olan Müslüman Kardeşler Yüksek Askeri Konsey'in bu yönde bir karar alacak kapasiteye sahip olmadığı yönündeki öngörüden hareket ederek siyasi anlamda ciddi bir yanlış hesaplama yapmıştır (www.ikhwan.co).

Sonuç olarak yetkileri kapsamlı bir şekilde sınırlandırılmış bir devlet başkanlığını parlamentonun feshedilmesi ile birlikte kabul etmek durumunda kalmıştır. Müslüman Kardeşlerin bugün ciddi bir tepki verememesinin altındaki en temel etken; siyasi kayıpların telafi edilmesi, siyasetten askerin çekilmesi ve sivilleşebilmesi için gerekli olan sivil mobilizasyon kaynağını oluşturan geniş spektrumlu muhalif ittifakın

parçalanmasıdır. Müslüman Kardeşlere, özellikle başkanlık seçim sonuçlarının geç açıklanması ve rejimin adayı olarak görülen Ahmet Şefik'in son ana kadar desteklenmesi ve kazanması halinde askerini düzeni sağlamak adına üzerine düşen her şeyi yapacağını açıklaması, rejim tarafından verilen uyarı mesajı olarak görülmelidir (Youm, 2012).

Başkanlık seçimlerine ait istatistiklerden Müslüman Kardeşlerin Kasım 2011'den beri kendisine oy veren tabanını da iyi besleyemediği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan tabanın oy sandığına rağbet etmede parlamento seçimlerindeki kadar ve Mübarek döneminde olduğu gibi istekli olmadığı açık bir ifadesi de genel olarak seçime katılım oranlarının parlamento alt ve üst şura seçimlerine kıyasla ciddi oranda düşmesidir. Müslüman Kardeşlerin destek aldığı ülkenin güney kısmında seçimlere katılım oranı %30'larda, genel olarak parlamento seçimlerinde seçmen katılımı %60'ın üzerindeyken parlamento seçimlerinde bu oran %46'da kalmıştır. Son altı ayda tüm siyasi manevralara rağmen gündelik hayatında somut değişimler gözlemleyemeyen hatırı sayılır sayıda Mısırlı, oy vermek yerine evde oturmayı tercih etmiştir. Müslüman Kardeşler, Selefilere ve diğer İslamcı gruplar 19 Mart 2011 Anayasa referandumu sırasında halkı evet oyu vermeleri yönünde başarılı bir şekilde mobilize etmeyi başarmaları sonucunda sandıktan %77 gibi yüksek bir oranda evet oyu çıkmıştır (www.ikhwan.co).

Muhammed Mursi Müslüman Kardeşlerin kurduğu Hürriyet ve Adalet Partisi'nin resmi adayı olarak 5.764.952, Müslüman Kardeşlerin muhalefetine rağmen aday olan Ebul Futuh 4.065.239 ve İslamcı olarak görülen Muhammed Selim El Ava 235.374 oy alabilmiştir. İslamcı adayların toplamda ancak 10.000.000 geçebildiğini gösteren bu sonuçlar neredeyse yarı yarıya bir düşüşü temsil etmektedir. Yani referandumda %77 ve parlamento seçimlerinde %73,5'lik oy oranı başkanlık seçimlerinin ilk turunda %43'te kalmıştır. Ahmet Şefik'in aldığı oy oranı Müslüman Kardeşleri zorlamış fakat son tahlilde başkanlık seçiminin son turunda %51,7 ile seçimleri Muhammed Mursi kazanmıştır (www.thenewamerican.com).

Müslüman Kardeşler'in dışındaki diğer siyasi aktörlerin konumu da değişmiş görünmektedir. Müslüman Kardeşler gibi parlamentonun feshedilmesinden ve devlet başkanının yetkilerinin kısıtlanmasından Selefî Nur Partisi rahatsız olmuştur. Nur Partisi parlamento seçimlerinde kazandığı sandalyeleri kaybetmiştir. Bununla birlikte Yüksek Anayasa Mahkemesinin böyle bir karar alma yetkisi olmadığını belirtmesine rağmen büyük bir muhalefetin ve kitlesel mobilizasyonun merkezi olmaktan uzaktır. Müslüman Kardeşlerin siyasi konumunu etkilediği kadar, Ebul Futuh'un Müslüman Kardeşler hareketinin onayı olmadan başkan aday olması, Selefîler'i de etkiledi. Bunun sebebi seçimlerde Müslüman Kardeşler ile ortak hareket etmek istemeyen Selefî Nur Partisi'nin parti kongresinde Mursi'ye karşı bağımsız aday Ebul Futuh'u destekleme kararı almasıdır. Bu da Ebul Futuh'a oy olarak dönmediği gibi Selefîler içerisinde bir krizin sebebi olmuştur (www.aljazeera.com).

Ebul Futuh ılımlı siyasi bir figür olarak değerlendirilirken, söylemi merkezde konumlanmakta ve Şeriat'ın uygulanması konusunda garanti vermemekteydi. Bunun aksine kadınlar, Sufilere ve Kıptilere yönelik ılımlı ve destekleyici açıklamaları radikal siyasi bir duruşa sahip Selefîler açısından kabul edilebilir olmaktan oldukça uzaktır. Başkanlık seçimleri sınavında, çeşitli Selefî grupların bir araya gelmesinden oluşan ve siyasi kurumsallığı henüz gelişmemiş, gene bu bağlamda siyasi, ekonomik ve sosyal hedeflerini sistematize edememiş Selefîlerin gevşek ittifakı başarı sağlayamamıştır (www.thenewamerican.com).

2.2.3.2012 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Cumhurbaşkanlığı Seçim Kurulu Genel Sekreteri Hatem Bagoto, Mısır'da yayımlanan bağımsız el Masry el Yevm'e verdiği demeçte, 23-24 Mayıs'ta yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerine 40 ülkeden sivil toplum kuruluşlarını temsilen gözlemcilerin davet edildiğini bildirdi. Adaletili bir seçim hedeflendiğini ve bu yüzden seçimlerin tüm dünya ile aynı anda paylaşılacağını söyledi. Yurt dışındaki sivil organizasyonları seçimlerin açık ve şeffaf olması için davet ettiklerini belirtmiştir. Bagoto, yabancı gözlemcilerin 23 adayın yarışacağı seçimleri izlemek

için Cumhurbaşkanlığı Seçim Kuruluna 7 Mayıs'a kadar başvurmaları gerektiğini kaydetti (www.orsam.org.tr).

Amr Musa, Ebu'l Futuh, Muhammed Mursi ile Ahmet Şefik ise adaylar arasında öne çıkan isimlerdir. Halkın tek aday üzerinde blok halinde yoğunlaşmasını söylemek zordu. Devrim sonrası süreçte cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklamaya başlayan birçok siyasi aktör fikirlerini kamuoyu ile paylaşmışlardı. Adaylık listesinde cemaat liderleri, statükocu ve gelenekçi adaylar ön plana çıkmıştır. 10 adayın çıkarıldığı liste, Mısır Seçim Kurulu tarafından 15 Nisan 2012 tarihinde açıklanmıştır. Liste dışı kalan ve ordu tarafından favori gösterilen, Hüsnü Mübarek döneminde İstihbarat Örgütü Başkanı olan Ömer Süleyman'ın adaylık başvurusu bazı destekçilerinin imzasının eksik olduğu gerekçesiyle iptal edilmişti (turkish.irib.ir).

Annesinin Amerikan vatandaşlığı taşıması gerekçesiyle Selefilerin desteklediği Hazım Ebu İsmail yarış dışı bırakıldı. Adaylığı iptal edilen en önemli isim olan Ahmet Şefik'in adaylığı ise Müslüman Kardeşler'in hâkimiyetindeki yeni parlamentonun geçirdiği seçim yasasına aykırı olduğu savunularak iptal edildi. Söz konusu yasa Mübarek dönemi yetkililerinin aday olmasını yasakladığından Şefik, bu yasanın anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile Yüksek Seçim Kuruluna itirazda bulundu (Anadolu Haber Ajansı, 2012).

166 ülkede yaşayan Mısır halkı da seçimler bu kritik kararlar sürecinde yapılmaya çalışılırken oy vermek amacıyla ülkelerine geldiler. Seçimler "İlk gerçek seçim" olarak nitelendirilirken katılım oranı ise % 46 civarında kalmıştı. İlk defa yapılan çok adaylı cumhurbaşkanlığı seçim yarışında bütün dikkat sona kalan adaylara çevrilmişti. İkinci tura kalacak adayların profillerine göre Mısır halkını yeni bir dönem bekliyordu.

Kadim bir tarihe sahip bu ülke için Mısır'da 23-24 Mayıs 2012 tarihlerinde yapılan başkanlık seçimlerinin ilk turu belki de tabuların kırılması konusunda önemli bir adımdı (turkish.irib.ir).

Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi 5 milyon 764 bin 952 oy alırken, eski rejim yanlısı Ahmet Şefik, 5 milyon 505 bin 327 oy aldı. Diğer adaylardan Hamdin Sabbahi 4 milyon 820 bin 273 oyla üçüncü, Abdulmunim Ebu'l-Futuh ise 4 milyon 65 bin 239 oyla dördüncü oldu. Amr Musa 2 milyon 588 bin 850 oyla beşinci olurken, Muhammed Selim El Avva 235 bin 374 oyla altıncı olmuştur. Geri kalan adaylardan da Halid Ali 134 bin 56, Ebu İz El Hariri 40 bin 90, Hişam El Bastavisi 29 bin 189, Mahmud Hişam 23 bin 992, Muhammed Fevzi İsa 23 bin 889, Hüsam Hayrullah 22 bin 36, Abdullah El Eşal 12 bin 249 oy alabildi. Seçimler öncesinde Müslüman Kardeşler'in adayını desteklemeyeceklerini açıklayan en-Nur Partisi altında örgütlenen Selefi hareket, Abdulmunim Ebu'l-Futuh desteklemişse de Futuh ancak dördüncü sırada yer alabilmişti. İkinci tur seçimlerde Selefilerin tercihi cumhurbaşkanının seçilmesinde büyük rol oynayacaktı (www.orsam.org.tr).

Batı dünyasında çok farklı yorumlara neden olan bu sonuçlar için; Alman gazeteci Lenburg, Batı'nın seçimlerin ilk tur sonuçlarına şaşırmadığını söylerken seçimleri yakından takip eden BBC Kahire Muhabiri John Leyne'e göre Mısır halkının genelinin ve de özellikle devrim sürecini yönlendiren kesimin hiç de desteklemediği iki aday öne çıkmış, halk bunlardan birini seçmek zorunda kalmıştı. Bu iki adayın ikinci tura kalmasıyla BBC muhabiri Mısır'ın yeni çatışma sürecine gireceği yorumunda bulunmuştu (www.bbc.co.uk).

Müslüman Kardeşler tarafından kurulan Hürriyet ve Adalet Partisinin adayı Mursi, geçerli oyların % 25'ni alırken, eski rejimin son başbakanı Şefik % 24 oy aldı. Ülkedeki seçim sistemine göre adaylardan herhangi birisi % 50 oranını geçemez ise ilk iki aday üçüncü turda yarışarak salt çoğunluk ile cumhurbaşkanı belirlenecekti (Anadolu Ajansı, 2012).

Müslüman Kardeşler'in amacının "İslam İmparatorluğu" kurmak olduğunu savunan Ahmet Şefik'in basın sözcüsü Ahmet Sarhan'a karşı diğer taraf Şefik'i eski rejimi canlandırmaya çalışmakla suçladı. Şefik, kendisiyle Müslüman Kardeşler arasında mukayese yaparak "eski rejimi yeniden üretmeyeceği" sözünü verdi. Şefik, Hüsnü Mübarek'in yargılanması sonrasında idam kararının müebbet hapse çevrilmesini

eleştirenlere verilen mahkeme kararının seçim malzemesi olarak kullanılmaması gerektiğini belirtti. Herkesi yargı kararlarına saygılı olmaya çağırarak, sivil devleti korumayı vaat eden Şefik, Müslüman Kardeşler'in adayının cumhurbaşkanlığı seçimini kazanması halinde devletin sivil niteliğini yitireceğini ve dine dayalı bir devlete dönüşeceğini iddia etti. Şefik, “ben ışığı temsil ediyorum, İhvan (Müslüman Kardeşler) karanlığı” sözüyle Müslüman Kardeşler'in çıkardığı adayın gerçek bir aday değil, emanetçi olacağını savundu. Şefik, seçim sonuçlarının açıklanmasından birkaç saat sonra bazıları tarafından “Mübarek döneminin kalıntılarından” söylemleri ile reddedilmiştir. Bunun yanı sıra Şefik Mısır'ın devrik lideri Hüsnü Mübarek'in son başbakanıydı. Şefik'in seçim kampanyalarını yürüttüğü ofisin önünde seçim sonuçlarını sindiremeyen bir grup protesto gösterileri yaparak binayı ateşe verdi. Kahire sokaklarında kızgınlığı dinmeyen kalabalık çoğalarak Tahrir Meydanı'na doğru ilerlerken Mursi karşıtları da meydanlarda boy gösterince ortam birden eski ve yeninin hesaplaşması haline geldi. Çıkan olaylarda yine onlarca gösterici yaralandı (gate.ahram.org.eg).

İlk iki sırayı alan adaylar ülkedeki seçim sistemine göre ikinci turda yarışacaktı. Sonucunda salt çoğunluğu alan aday cumhurbaşkanı seçilecekti. Bu kural gereği Muhammed Mursi ve Ahmet Şefik arasında ikinci tur cumhurbaşkanlığı seçimi 16-17 Haziran 2012 tarihinde yapıldı. Rejim yanlısı el-Ahram, 23 Haziran tarihli sayısında “Mısırlıların çoğunluğu Mursi ve Şefik arasındaki seçim sonucunun açıklanmasını endişe ile bekliyor” başlığını atmıştı. Adaylardan Mursi İslâmî kesimi, Şefik ise Mübarek devamı bir düzeni, dolayısıyla askerî yönetimin devamını temsil ediyordu. İki grup seçim sonuçlarını merakla beklerken kaybeden taraf için sonuç ağır olacaktı (Anadolu Ajansı, 2012).

Ahmet Şefik'e oy vermeleriyle ortamın güvenlik ve asayiş noktasında daha çabuk düzeleceğini savunanların hedefleri Mursi değildi. İlk turda elenen Nasırcı Karame Partisi Genel Başkanı Hamdin Sabbahi veya Müslüman Kardeşler Cemaati İrşat Bürosu eski üyesi olan Ebu'l Futuh, Şefik'in karşısında olsa bu tablo yine değişmeyecekti. Aynı şekilde oy oranları Mursi-Şefik arasındaki şeklini koruyacaktı. Halkın bir kısmı yaklaşık iki yıl süren belirsizlik ortamının bir an önce bitmesini

istemekte ve bunun da ancak Şefik'in seçilmesi ile olacağına inanmaktaydı. Bu gerekçenin en somut örneğini ülke dışında yaşayan Mısırlıların % 75'inin Mursi'ye oy vermesinde görebiliriz. Ülkede yaşanan asayiş olaylarının farkında olamayan yurt dışındaki seçmenler, Şefik'e eski düzenin adayı gözüyle bakıyorlardı (Zeaitre, 2012).

Mursi seçimlerin gayri resmî sonuçlarının açıklanması ile yarışı önde tamamlamış ancak Şefik taraftarlarından ilk tepkiler geldi ve sonuçların gerçeği yansıtmadığı iddia edildi. Şefik'in seçim kampanyası müdürü Ahmet Sarhan tarafından % 51,5 ile kendilerinin seçimi kazandığını açıklansa da 18 Haziran günü saat 04.00 sıralarında sandıkların açılmasının tamamlanması üzerine, kazanan adayın Mursi olduğu kesinleşti (Zaman, 2012).

Müslüman Kardeşler'i, Şefik taraftarları seçim sonuçlarını yönlendirmekle suçlarken Tahrir Meydanı'nda 22 Haziran tarihinde toplanan on binlerce gösterici Mübarek sonrası yönetimi devralan orduya meydan okudu. Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini kısıtlayan YAK kararları ve meclisin feshedilmesi göstericilerin protestolarına neden olmuştu. Mısır Yüksek Seçim Kurulunun cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarını açıklaması gereken 20 Haziran tarihinde açıklamayıp daha ileriki bir tarihte açıklanacağını duyurması ile aylardır süren bu siyasî gerilim daha da tırmandı. Bu gecikme Müslüman Kardeşler cephesinde tepkilere yol açtı. 400 kadar yazılı şikâyet ulaştığı bu yüzden seçim sonuçlarının geç açıklanacağı Cumhurbaşkanlığı Seçim Komisyonu Üyesi Hatem Bicato tarafından duyuruldu. İki adayın avukatlarının itiraz ettikleri konuların komisyonda dinlenmesinin beş saat sürdüğünü vurgulayan Bicato, seçim sonuçlarına ilişkin açıklamanın tüm itirazların değerlendirilmesinden sonra yapılacağını altını çizerek, sonuçların açıklanması için kesin bir tarih vermekten kaçındı (Anadolu Ajansı, 2012).

Birleşmiş Milletler genel sekreterinin de eleştirilerine, seçim sonuçlarının geciktirilmesi, Parlatonun feshi ve Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin sınırlandırılması hedef olmuştur. Seçimlerin ilk turundan sonra Ban Ki-Mun orduya, iktidarı sivillere devretmesi konusunda çağrıda bulunmuş ve yapılan bu açıklama, öncelikle Müslüman Kardeşler'in önünü kesmeye yönelik bir davranış olarak yorumlanırken Ahmet Şefik tarafları sesiz kalmışlardı. YAK üyesi bir generalin yeni

anayasa yapılıncaya kadar Mursi'ye yetkilerin devredilmeyeceği yönündeki 19 Haziran 2012 tarihinde el-Ahram'a verdiği demeç değişik çevreler tarafından "askeri darbe" olarak yorumlandı (Zaman, 2012).

Mısır Seçim Komitesi Başkanı Faruk Sultan tarafından resmi sonuçlar açıklandı. Oyların % 3'ünün geçersiz olduğunu, halkın ancak % 51,8'inin sandık başına gittiğini ve 25 milyon 577 bin 511 oyun geçerli olduğunu ve adayların seçimlerle ilgili yaptığı usulsüzlük şikâyetlerinin reddedildiğini duyurdu. 24 Haziranda seçimlerin resmî sonuçlarının açıklanması ile birlikte Mursi'nin % 51,3'lük bir oranla seçimi kazandığı kesinleşmiş oldu. Rakibi Ahmet Şefik ise % 48,7 oranında oy aldı (Anadolu ajansı, 2012).

Seçimin resmî sonuçlarının açıklanması sonrasında Mursi, Hürriyet ve Adalet Partisi ile Müslüman Kardeşler üyeliğinden istifa ettiğini açıkladı. Mursi'yi, YAK Başkanı Mareşal Hüseyin Tantavi ile İstihbarat Servisi Başkanı Murad Muhavi, Muhammed el-Baradey, Ebu el-Futuh ve Hamdin Sabbahi tebrik etti, askerler tarafından yapılan anayasal düzenlemelere uygun olarak Muhammed Mursi bir sonraki gün anayasa mahkemesi önünde resmî yeminini etti (www.orsam.org.tr).

İlk dostluk mesajını gönderdiği İran'ın Fars Haber Ajansına konuşan Muhammed Mursi, Mısır'ı 30 yıl yöneten eski Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek döneminde İran ile bozulan ilişkileri düzelterek bölgede stratejik bir denge oluşturmak istediğini ifade etti. Batılı devletleri rahatsız eden Mursi'nin bu mesajı Tahran'ı nükleer programından vazgeçirmek konusunda sorun olacağını değerlendirmeleri yapıldı. Ülkenin ilk sivil cumhurbaşkanının, yıllarca yasaklı olan MK'den çıkmasını Amerikan yayın kuruluşu CNN, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Nelson Mandela'nın serbest bırakmasına benzetti. Bir televizyon kanalında yaptığı ilk değerlendirmelerinde Mursi devrimin devam ettiğini, herkesin cumhurbaşkanı olacağını, 1979 yılında İsrail ile yapılan barış anlaşması da dâhil uluslararası tüm anlaşmalara sadık kalacağını sözünü verdi. Bunun yanında rövanş alma gayreti içerisinde olmayacağını duyurdu. Mursi'nin bu açıklaması, 1979 yılında İsrail ile

imzalanan barış anlaşmasının korunması açısından önemliydi (Anadolu Ajansı, 2012).

Cumhurbaşkanlığını seçimde Mursi'ye kaptıran Ahmet Şefik, Sivil Havacılık Bakanlığı yaptığı dönemde kamu kaynaklarını çıkarları için kullandığı suçlamasına maruz kaldı. Şefik, hakkında dava açılması sebebiyle ailesiyle birlikte Birleşik Arap Emirlikleri'ne kaçtı (Zaman, 2012).

2.2.4.Mısır'da Muhammed Mursi Dönemi

Mursi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından feshedilen parlamentoyu beklenmedik bir şekilde yeniden göreve çağırması MK ordu arasındaki ayrımı daha da belli etmişti. Mursi'nin yargı engeline takılan bu çağırısı, adeta MK-asker çekişmesine sebep olmuş, Anayasa Mahkemesi de dâhil olmuştu. Mursi taraftarları bunun üzerine tekrar Tahrir'e akın ederek verilen bu kararın karşı devrim olduğunu savunmuşlardır. Gelişen bu olayların kendileri ile ordu arasında bir çekişme olarak isimlendirilmesine karşı çıkan Müslüman Kardeşler, Mübarek döneminin kalıntılarının temizlenmesi gerektiğini savunmaktaydılar (turkish.irib.ir).

Yaşanan bu gelişmelerin, liberaller ve bir kısım solcu akımlar tarafından anayasal düzen içinde değerlendirilmesi ve verilen kararlara saygılı olunmasının gerekliliği savunuluyordu. Mursi'nin bu konuda tek destekçisi Müslüman Kardeşler kalıyordu. Vatandaş, bu çekişmeden ve istikrarsızlıktan rahatsız olduğu için, devletin kurumları arasında bir diyalogun oluşturulmasını istiyordu. YAK'ın, Hüsnü Mübarek'in çekilmesi sonrası yasama yetkilerine eline almasıyla başlayan süreç, bu yetkilerini anayasal bir düzen içerisinde seçilmişlere devretmediği sürece halkın bu rahatsızlığı devam edecek gibi görünüyordu. Son zamanlarda ülkedeki gelişmelerden rahatsız olan halk artık kurumlar arası çekişmelerden rahatsız olduğu halde eylem yapmaktan geri durması bıkkınlığın bir tezahürüydü. Tahrir Meydanı siyasi arena olmaktan çıkmıştı (www.setav.org).

Doğal olarak bu çekişmeler halk arasında rahatsızlığa neden olmaktaydı. Bu sırada "ne asker ne de din devleti" söylemi ile başı çeken Nasırcı kanat Hamdin Sabbahi öncülüğünde alternatif bir siyasi oluşumu başlatma sürecinde güçlenerek yol almıştı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Sabbahi'nin üçüncü sırada yer alması kendisini önümüzdeki günlerde ne kadar etkili olacağı konusunda önemli bir veriydi. Müslüman Kardeşler tabanı da yaşanan bu gelişmelerden pek de memnun değildi. Devrimin devam ettiğini, Mübarek rejimini halen etkilerini sürdürdüğünü savunarak seslerini yükseltmeye başlayan Müslüman Kardeşler gerek Halk Meclisi'ndeki çoğunlukları ve gerekse kendi adaylarının şu an cumhurbaşkanlığında oturuyor olması onları muhaliflikten çıkarmış iktidar konumuna getirmişti. Artık eleştirilerin odağında Müslüman Kardeşler bulunuyordu (turkish.irib.ir).

Mursi işe, kendisine yapılan tüm eleştirilere rağmen aldığı kararlarla öncelikli olarak devrim sürecinde yapılan düzenlemeleri iptal etmekle başlayıp, 17 Haziran 2012'de YAK tarafından Anayasaya ilave edilen maddeleri iptal etmişti. Mahmud Muhammed Mekki'yi ise Hüsnü Mübarek'in atamakta isteksiz davrandığı Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığına atadı (www.setav.org).

Göreve gelmesinden sonra feshedilen meclisi geri çağırması yasama yetkisini askerin eline bırakmak istemediği şeklinde anlaşılan Mursi'nin Mısır gündeminde şok etkisi yapan bu kararından sonra hem YAK'ın hem de Anayasa Mahkemesi'nin yaptığı değişiklikleri iptal etmesi ve yüksek rütbeli askerleri emekliye sevk etmesi "İktidardaki sivil-asker dengesinin siviller yönüne kaymasında tarihi bir adım" yorumlarının yapılmasına neden olmuştu. Askerin eskiden alışılmış tutumlarını sergileyebileceği tahminleri ile "kararlar askere güvenli çıkış kapısı açtı, bu tam askeri konseyin istediği bir şeydi. Hâlbuki devrimi yapan halk bunların da yargılanmasını istiyordu" görüşü hâkim olmuştur. Rejimin ezberlerini bozan kararları alıp hayata geçirmesi destek bulan Mursi'yi başka bir sorun beklemekteydi. Müslüman Kardeşler üyesi olması nedeni ile teşkilatının kendisi üzerindeki muhtemel baskısından endişe duyan muhalefetin en güçlü ismi Hamdin Sabbahi sistemin sadece askerden değil Müslüman Kardeşler'den de kurtulması gerektiğini savunuyordu (Tanrıverdi, 2012).

2.2.4.1.Referandum süreci

Farklı siyasi partiler ve hareketler Anayasa referandumunu desteklemektedir. Nasırist Karama Partisi, solcu Halk Sosyalist Partisi, Halk Akımı ve Mursi karşıtı halk ayaklanmasının arkasındaki Tamarod Hareketi vb. parti ve hareketler referandumu desteklemektedirler (www.atlanticcouncil.org).

“Yeni Anayasa’nın Mısır için uygun olduğunu ve Mısır tarihinde yapılan en iyi Anayasadır. Yeni Anayasa’nın 2012’deki yapılan çalışmaya göre kamu ve özel hürriyetler alanında daha iyi olduğunu ve diğer partilerle koordineli olacaklarını evet oyu vereceklerini” ifade eden Halk Sosyalist İttifakı Başkanı Abdel Ghaffar Shokr’un yanında, Mısır Sosyalist Partisi Başkanı Ahmad Baha Eddin Shaaban ise “yeni Anayasa’nın bütün maddeleri üzerinde mutabık olmadıklarını, yaşanan sürecin devrimin doğurduğu bir dalga olduğu, yeni parlamentonun seçilmesi için referandumun gerektiği için evet oyu vereceklerini” belirtmiştir (Örtlek, 2014).

Halk Akımı sözcüsü Hossam Moenez ise “yeni Anayasa’nın demokratik sivil Anayasa yolunda ilk adım olduğunu, yeni Anayasa’da ordunun siviller üzerindeki yetkilerinin arttırılmasına rağmen en iyi şekilde hazırlandığını” söylemiştir (www.egyptindependent.com).

Referandumda Ulusal Kurtuluş Cephesi’de “evet”i destekleyenler arasında yer almaktadır. Politik koalisyon Al Tayar Al Sha’by sözcüsü Hossam Mo’nez de, halk oylamasında “evet” oyu vererek mevcut iktidara destek vereceklerini ve oylamadan hemen sonra başkanlık seçimlerine gidilmesi gerektiğini açıklamıştır (Örtlek, 2014).

“Taslak anayasanın Şeriatı ihlal etmediği”ni ifade eden Mısır Büyük Müftüsü Shawky Allam, referanduma destek verme yönünde oyunun rengini belirtmiş oldu. Shawky Allam Anayasa referanduma katılma çağrısında bulunmasının yanında ayrıca, “Dar al-İfta kurumunun 2013 yılında 500’den fazla İslami fetvayı 9 farklı dilde verdiğini ve Mısırlıların çıkarlarını savunduğunu” söyledi. Açıklamasının

devamında Shawky Allam, “Dar al-İfta’nın referandum sürecinde gözlemcilik yapacağını ve verilen fetvalara aykırı hareket edenlerin kâfir ilan edeceklerini, bununla birlikte fetvalara karşı çıkanların isimlerinin Vakıflar Bakanlığı’na bildirileceği”ni aktardı. 1895’ten bu yana Mısır Dar al-İfta Kurumu Hanefi İslam Doktrini çerçevesinde faaliyette olup, küresel anlamda etkili İslami içerikli bildirimlere imza atmaktadır (www.dailynewsegypt.com).

Müslüman Kardeşler, Hürriyet ve Adalet Partisi, İslamcı Parti, İslami Cihad-İhvan taraftarı ve Meşruiyete Destek Ulusal İttifak hazırlanan Anayasa’ya karşı olup, “hayır” oyu vereceklerini bildirmişlerdir (www.atlanticcouncil.org).

Referandumla ilgili düşüncesini açıklayan İslamcı Parti Genel Sekreteri Mohamed Abu Sarma, yabancı delegasyonlarla yaptığımız toplantılarda oylamanın meşruiyeti için gözlemcilerin bulunması gerektiği, aksi takdirde oylamaya gölge düşeceğini, kendilerinin de Müslüman Kardeşler’le birlikte hareket ettiklerini belirtmiştir (Örtlek, 2014).

Şeyh Mohammed Abdel Maksoud Al-Asala Partisi liderlerinden biri olarak referandumun boykot edilmesi ve İslamcı güçler koalisyonunun desteklenmesi çağrısında bulunmuştur. Selefî Al-Dostour Partisi ve modern İslamcı anlayıştaki Mısır al-Qawia Partisi de referanduma hayır cephesinde yer alacaklarını açıklamışlardır. Referanduma boykot kararı alanlar arasında Müslüman Kardeşler’in liderliğindeki Meşruiyete Destek Ulusal İttifak üyesi Selefî Cephe de vardır (www.atlanticcouncil.org).

2.2.4.2.Müslüman Kardeşler Anayasası

Anayasa Mahkemesi’nin parlamentoyu feshetmesiyle birlikte o dönemde anayasa yazımını sürdüren komite Muhammed Mursi’nin 2012 yılının Haziran ayında göreve gelmesinden iki ay önce feshedilmişti. Birçoklarınca Anayasa Mahkemesi’nin bu kararının siyasi olduğu ve sürecin işleyişini engellemeyi hedeflediği dile getirilmişti.

Fakat o dönemde Müslüman Kardeşler kadrolarının siyasal sürece kısıtlı etkileri olduğundan ve iktidar erkleri arasındaki güç dengelerinin kendileri aleyhine şekillenmiş olmasından dolayı parlamentonun çoğunluğunu oluşturan İhvan üyeleri bu karara itiraz edememişlerdi. Anayasa yazımı konusunda öncülüğü Mursi'nin göreve gelişinin hemen öncesinde bu kez parlamenter sistemdeki diğer meclis olan Şura Konseyi almak istedi. Ancak muhalefet, Şura Konseyi üyelerinin çoğunluğunun İhvan ve Selefî kadrolardan olmasından dolayı yazılacak anayasanın meşru olmayacağını ve halkın tümünü temsil etmekten uzak olacağını iddia ederek anayasa yazım sürecini ilerletmek istemedi. Ülkede sivil siyasetin en kısa zamanda işlerlik kazanması, demokratik kültürün yerleşmesi ve istikrarın sağlanması için anayasanın daha fazla zaman kaybedilmeden yazılması ve yürürlüğe girmesini Müslüman Kardeşler kadroları istemekteydi (BBC, 2015).

Hürriyet ve Adalet Partisi, bu çerçevede uzun bir müzakere sürecine girerek gençlik hareketlerinden seküler sivil toplum örgütlerine ve işçi sendikalarına, İslami kurumlardan Kıpti kilisesine kadar ülkede temsil gücü olan her grupta görüşmeler gerçekleştirmiştir. Böylece geniş tabanlı bir anayasa yazım komisyonu oluşturma konusunda onları ikna etmeye çalışmaları güç de olsa meyvesini verdi ve 100 kişiden oluşan bir anayasa yazım komisyonu oluşturuldu. Bu komisyonda yer alan üyelerden 39'u Şura Konseyi'nden, 21'i kamuoyunda etki sahibi aktörlerden, 13'ü sendikalardan, 9'u hukuk uzmanlarından, 6'sı yargıçlardan, 5'i El-Ezher Üniversitesi'nden, 4'ü Kıpti Kilisesinden, 1'er kişi de Silahlı Kuvvetler, Polis Güçleri ve Adalet Bakanlığı'ndan seçilmiştir. Anayasa hazırlama komisyonunun İslami ağırlığı olan bir kurul değil de toplumun her kesimini temsil eden bir yapı olması bakımından bu kadar farklı kesimlerden temsilcilerin yer alması önemliydi. Dolayısıyla bu süreçte yukarıda da belirtilen ve hatta bir kesimi Mübarek dönemi aktörlerinden olan birçok üye anayasa hazırlama komisyonunda yer almıştır (Telci, 2014).

Zaman zaman eski rejim aktörleri ve İslamcı siyaset karşıtı üyeler Anayasa yazım süreci normal seyrinde ilerlemesine rağmen komisyondan çekilme tehditleri ile süreci baltalamaya çalıştılar. Yargının anayasa komisyonunun hukukiliğine dair karar

vereceği tarihten birkaç gün önce, 22 Kasım'da, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi aldığı bazı kararlarla yargının anayasa komisyonunu feshetmesine dair hamleler yapmasını engelledi. Mursi “en yüksek mahkeme dâhil hiçbir yargı kurumunun anayasa yazım komisyonunu feshetme yetkisi yoktur” şeklinde bir karar alarak, anayasa yazım sürecinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılmasını ve ülkenin ilk sivil anayasasının referandumda oylanmasını hedefledi (Egypt Independent, 2015).

Mursi protestolara rağmen kararlı bir yönetim sergileyerek 15 ve 22 Aralık 2012 tarihlerinde referandumun gerçekleşmesini sağlayıp referandumda büyük oranda “evet” oyu çıkmasıyla Mübarek döneminden sonra ülkenin ilk sivil anayasası kabul edildi (Beaumont, 2012).

Cumhurbaşkanının görevlerindeki kısıtlamalar 2012 anayasasında en göze çarpan değişiklikler arasında gelmekteydi. Burada öncelikli olarak amaçlanan yeni bir “Firavun”un ortaya çıkışını engellemekti ve 2012 anayasası bu anlamda, özellikle cumhurbaşkanının yetkilerinin sınırlandırılması ile aslında başarılı bir anayasa idi. Cumhurbaşkanının görevde kalma süresine 133. maddede sınır getirilmekte ve Mübarek dönemi alışkanlıklarına bakıldığında bu önemli bir değişiklikti. Hükümetin atanması sürecinde parlamentoya büyük yetkiler verilmesi, yürütmeye dair bir diğer önemli değişiklikti. 139. maddeye göre atanan herhangi bir hükümetin göreve devam edebilmesi için önce programının parlamento tarafından kabul edilmesi şartı getirilmiştir. Ayrıca hükümetin, başbakanın veya herhangi bir bakanın görevden alınması kararı parlamentonun çoğunluğunun oyu ile gerçekleşebilecekti (126. madde). Enver Sedat döneminde yazılan ve Mübarek yönetimi boyunca uygulanan 1971 anayasasında konuyla ilgili olan madde cumhurbaşkanına önemli yetkiler tanımakta ve yeni Anayasadaki bu düzenleme cumhurbaşkanına bu anlamda sınırsız yetki verilmesi durumunu ortadan kaldırmaktaydı. 127. maddeye göre parlamento ancak cumhurbaşkanının onayını aldıktan sonra hükümeti azledebilmekte fakat bunu yapması için de tüm milletvekillerinin 3'te 2'sinin oyu gerekiyordu. Mübarek'in Ulusal Demokratik Partisi'nin parlamentodaki sandalyelerin %75'inden fazlasını elinde bulundurduğu göz önüne bulundurulduğunda bu durumun hemen hemen imkansız olduğu görülebilir (Telci, 2014).

Ayrıca 2012 anayasası parlamentoda sayıca azınlık kabul edilebilecek milletvekilleri temsil edilen gruplara veya bireylere de önemli haklar getirilmekteydi. Örneğin meclisteki tüm parlamenterlere hükümetten herhangi bir konuda bilgi isteyebilmelerine dair yetki verilmekte hatta bunun da ötesinde herhangi bir milletvekilinin başbakanı karşı kamuoyunu ilgilendiren konularda soru önergesi sunabileceği yeniliği getirilmiştir (123-125. madde) (Beaumont, 2012).

Mursi dönemi anayasası ile son olarak cumhurbaşkanının “olağanüstü hal” ilan edebilme yetkisi ve olağanüstü hal dönemlerinde elinde tutacağı yetkilerin mahiyeti de ciddi anlamda sınırlandırılmıştır (148. madde). Bu son maddenin hedefi özellikle Mübarek’in yıllarca keyfi bir yönetim sergilemesine zemin hazırlayan ortamın siyaseten miadını doldurmasınıydı (Zaid, 2012).

2012 anayasasında güçler ayrılığının bir diğer önemli boyutu olan yargıya dair birçok madde de modern ve demokratik anayasalarda olması beklenen şekilde hazırlanmıştı. Yargının bağımsızlığı geniş anlamıyla korunurken (168- 170. madde), cumhuriyet savcısının atanması konusunda bu bağımsızlığın işletileceği garanti ediliyordu (173. madde). Anayasa mahkemesinin parlamentonun kabul ettiği tüm kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemesi hususu ise ciddi anlamda korunmuştu (175. madde). Buradan hareketle Muhammed Mursi döneminde yazılan ve kabul edilen anayasa yargı kurumuna hemen hemen hiçbir müdahalede bulunmadığı söylenebilir. Ayrıca Mübarek dönemi aktörlerinin ciddi bir biçimde kadrolaştığı yargı tam anlamıyla bağımsız olarak bırakılmıştır. Bu bakımdan bu düzenlemenin özellikle yargı organları ciddi anlamda eleştirilmesi ve hatta sürecin baltalanmaya çalışılmasının arkasında tamamen siyasi nedenler bulunmaktaydı (Telci, 2014).

Müslüman Kardeşler’in bu anayasa ile ülkeyi radikal bir İslami yönetime doğru götürmek amacıyla olduğu iddiası Mursi döneminde yapılan anayasaya getirilen en yoğun eleştirilerin başında gelmekteydi. Fakat yaklaşık aynı şekliyle bu madde Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerindeki anayasalarda da mevcuttu (Zaid, 2012).

2012’de hazırlanan anayasanın 10. maddesine yönelik yine bununla bağlantılı bir diğer eleştiri daha getirilmişti. Bu maddede yer alan “devlet ve toplum Mısır’daki aile yapısının özgün karakterini korumakla yükümlüdür” hükmü birçok İhvan karşıtınca “Müslüman Kardeşler Suudi tarzı bir İslam devleti yaratmaya zemin hazırlıyor” şeklinde yorumlanmıştı. Bu iddianın da gerçeği yansıtmadığı 1971 Anayasası’nın 9. maddesinde de benzer bir düzenlemenin olduğu düşünüldüğünde görülür. Bu durum aslında anayasa hazırlama komisyonunun en kısa zamanda anayasa çalışmalarını tamamlamak amacıyla bazı maddeleri eski anayasadan olduğu gibi almasının bir sonucuydu (Telci, 2014).

Devrimin taleplerini büyük oranda karşılıyor olması Mursi döneminde hazırlanan anayasanın en önemli özelliğiydi. Hüsnü Mübarek’in siyasi örgütü olan Ulusal Demokratik Parti üyelerine 10 yıl siyaset yasağı getirilmesi (232. madde), keyfi tutuklamaların engellenmesi (35. madde), cumhurbaşkanının görev süresinin kısaltılması ve en fazla iki kez üst üste seçilebilmesi kuralının getirilmesi (133. madde), sivillerin askeri mahkemede yargılanmasının engellenmesi (198. madde), ordu bütçesinin çoğunluğu sivillerden oluşan bir konseyin gözetimi altında hazırlanması (197. madde) ve çocuk işçiliğinin yasaklanması (70. madde) gibi düzenlemeler aslında Mursi döneminde hazırlanan anayasanın devrimin ruhuna ve taleplerine uygun olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte askerin sivil siyaset üzerindeki rolünün azaltılması da yine anayasada özellikle üzerinde durulan bir konuydu ki, bu da demokratikleşme yolunda atılabilecek adımların başında gelmektedir (Al Jazeera, 2012).

Bu süreçte yer alan aktörlerin radikal İslami bir yönetimden ziyade demokratikleşme yolunda irade beyan eden tavırda olmaları, burada özellikle altı çizilmesi gereken noktadır. Mısır’da anayasa hazırlanması sürecinde aktif rol oynayan komisyon üyelerinin ve yine Müslüman Kardeşler kadrolarının birçoğunun söylemlerinde sivil siyasete vurgu yapan, zaman zaman yaptıkları açıklamalarda İslami bir devlet modelini benimsemediklerini belirten ve Türkiye gibi demokratik bir devlet olma hedefinde olduklarını ifade eden kişilerden oluşması bunun en açık göstergesidir (Zaid, 2012).

Mısır'daki Mursi ve İhvan karşıtlığında birleşen muhalif grupları Anayasanın oylanarak kabul edilmesi daha da öfkelenmiştir. Bu yüzden birçok muhalif hareket bir araya gelip Mursi'ye karşı bir kampanya yürüterek ülkeyi bir anlamda kaosa sürüklemek ve istikrarsızlaştırmak için ciddi bir çaba sarf etmişlerdir. Son bir hamle olarak kurdukları Temerrud hareketi ile başlayan süreç Genelkurmay Başkanı Abdül Fettah El-Sisi'nin liderliğinde askeri darbe ile son bulmuştur. Bunun sonucunda ülkede devrimin başarıya ulaşması ve demokratik düzene geçilmesi hayalleri ciddi anlamda tehlikeye girmiştir (Telci, 2014).

2.3. 3 Temmuz Darbesi ve Sisi Dönemi

2.3.1.Darbeyi Hazırlayan Faktörler

18 gün süren kitlesel protestolar sonucu Hüsnü Mübarek'in 29 yıllık cumhurbaşkanlığı Şubat 2011'de sona ermişti. Muhammed Mursi, Haziran 2012'de cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak Mısır'ın demokratik yollarla yönetime gelen ilk cumhurbaşkanı oldu (Khalil, 2013).

Mursi'nin bazı düzenlemeleri içeren anayasal bildiriye Kasım 2012'de yayımlanmasıyla birlikte ülke çapında protestolar başladı. Wall Street Journal'ın haberine göre, bu protestoların ardından Mursi'yi görevden almanın yollarını tartışmak üzere muhalif siyasetçilerden Muhammed El Baradei, Amr Musa ve Hamdin Sabahi, yüksek rütbeli ordu mensuplarıyla gizli bir şekilde toplandı (The Wall Street Journal, 2015).

30 Haziran'da Mursi'yi görevinden istifa ettirmek için 15 milyon imza toplanmasının amaçlandığı taban hareketi olan Temerrud 28 Nisan 2013'de başlatıldı. Tüm Mısır'da ve özellikle Kahire'deki Cumhurbaşkanlığı Sarayı önünde barışçıl gösteriler için hareketin yönetici çevreleri toplanma çağrısında bulundu ve bu hareket Ulusal Kurtuluş Cephesi, 6 Nisan Gençlik Hareketi ve Güçlü Mısır Partisi tarafından desteklendi (Daily News, 2015).

Mursi 15 Haziran'da katıldığı bir konferansta, Suriye'ye dıştan müdahale çağrısı yaptı (The Wall Street Journal, 2015).

Olayların gelişimi şu şekilde olmuştur (www.trt.net.tr):

- 27 Temmuz sabahı güvenlik güçleri tarafından Rabiatal Adeviyye Camii ve civar caddelerde göstericilerin üzerine gerçek mermilerle ateş açmasıyla en az 200 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır.
- 14 Ağustos sabahı Mısır ordusu demokrasi yanlısı göstericilere ikinci kez gerçek mermiler ile saldırı gerçekleştirdi. Başkent Kahire'de Mısır hükümetini deviren Mısır ordusu tarafından gerçekleştirilen katliamda, Mısır Sağlık Bakanlığı'na göre en az 149 kişi, Müslüman Kardeşler harekâtına göreyse en az 2 bin kişi öldü. Bağımsız kuruluşlar tarafından ise herhangi bir açıklama yapılmadı.
- Tutuklanan kişilerin 18 Ağustos günü cezaevine nakli sırasında gerçekleşen olayda 36 kişi öldü. Devlet kanadından "kaçmaya çalıştıkları ve bir polisi rehin aldıkları" açıklaması gelirken Müslüman kardeşler bunu bir "katliam" olarak değerlendirdi.
- 19 Ağustos günü Mısır'ın Sina bölgesinde iki polis aracına düzenlenen saldırıda 24 polis öldü.

Yıldırım (2013)'e göre "2010 yılının sonu, 2011 yılının başlarından itibaren Arap Dünyası'nda başlayan bir değişim dönüşüm hareketi kendini gösterdi ve en önemli değişimi yaşayan ülke de Mısır oldu. Mısır, bölgenin nüfus, etki açısından en güçlü ülkesi olması hasebiyle buradaki değişiklikler diğer ülkedeki değişikliklerden daha fazla gündemimize girdi. Bunun birkaç sebebi var: Birincisi bütün İslam Dünyası'nı uzaktan ya da yakından etkileyen, ilgilendiren İslami Hareket'in, en azından İslami hareketin ilklerinden biri sayılan Müslüman Kardeşler Hareketi'nin doğduğu ülke idi. Mursi'nin karşılaşmış olduğu tabloda 1952 yılında Hür Subayların gerçekleştirmiş olduğu, Cemal Abdul Nasr liderliğindeki devrimle birlikte temelleri atılan bir Mısır vardı. Görünürde sivil bir yapı olmasına rağmen, askerinin içerisinde kurucu unsur olarak yer aldığı bir Mısır'dı. Yani Mısır'da bizim aşağı yukarı İslam

Dünyası'ndaki diğer devletlerde olduğu gibi asker kurucu unsurdur. 'Yeni Mısır' diyebileceğimiz 50'lerden sonraki Mısır'ın kurucu unsuru olan asker, iç güvenlik, dış güvenlik, sermaye, medya ve bütün devleti oluşturan temel alanlar üzerinde etkin. Yani öyle bir şey ki ordudan emekli olanlar bile ölünceye kadar imtiyaz sahibidir ve bunlar büyük şirketlerde yönetim kurulu başkanlığı yaparlardı, emniyette, iç işlerinde, dış politikada etkilidirler. En azından mesela hariciyede diplomat olurlardı. Mursi'nin devraldığı tablo böyle bir tabloydu ve bu tabloda aslında Mübarek öncesi olmayan tek şey Mübarek'in bizatihi kendisiydi, şahsıydı. Yani Mursi'nin devraldığı Mısır, Mübarek'siz bir Mısır'dı. Ama düzeni, nizamı her şeyiyle ayakta duran bir yapıydı. Mübarek, kendisi de asker kökenli olduğu için her an kendisine karşı bir darbe yapılır endişesi taşıyordu. Bundan dolayı da zaman içerisinde kendinden önce askerinin içerisindeki rolünü azaltmaya çalıştı. Yani Cemal Abdul Nasr ya da Enver Sedat döneminde iç politikadaki rolünü azaltmaya çalıştı. Ve bunun yerine de çok güçlü, devasa bir polis teşkilatı kurdu. Bu polis teşkilatı orduyla aslında iç içe. Çünkü polis şefleri de general kökenli. Askerin sadece iç güvenlik alanında bir etkinliği olmayabilir. Ama devletin en güçlü istihbaratı, ekonomisi, sermayesi ordunun elindeydi. Bu bir, ikincisi; Mısır gibi bir ülkede orduyu değerlendirirken, kanaatimce bizim Türkiye'deki orduyla paralel yapılan yorumların doğru olmadığını düşünüyorum. Çünkü Mısır'da 3 Temmuz Darbesi'ne kadar, %90'ların üzerinde halkın sevgisi var. 73'de İsrail karşısındaki nispi başarıyı bir zafer olarak kutlar. Kahraman bir ordu, gazi bir ordu, şehit vermiş bir ordu, şeklinde Mısır'ın kendine özgü mübalağalı yapısı içerisinde başka bir yeri vardır”.

2.3.2.Cemiyet, Ordu, Muhalefet, Yargı, Aydınlar ve Demokrasi Kültürü

30 Haziran'da Cumhurbaşkanı Mursi'nin ve dolayısıyla Cemiyet'in aleyhine devam eden ve Tahrir ekseninde yoğunlaşan eylemler zirve noktasına ulaşmıştı. Savunma Bakanı Abd'ulfettah el-Sisi, Mursi'ye toplumsal anlaşmazlıkları bertaraf etmesi ve

gerekli adımları atması adına 48 saat süre vermiş, ancak Mursi'nin kalabalıkları teskin edebilecek hamlelerde bulunamamasıyla Mısır Ordusu 3 Temmuz tarihinde Mursi'yi gözaltına almıştır. Ordu bu gözaltıyla Mısır için yabancı olmayan bir 'coup d'Etat'a imza atmıştı (Benli, 2013).

Mursi gayretlerini göstermekteydi. Keza el-Sisi, darbenin tek bir cuntaya ait olmadığını hatta halkın tamamı adına yapıldığını ispat etmek adına aralarında bürokratların, Ezher Şeyhi'nin ve Kıpti Patriği'nin de bulunduğu bir ekiple darbeyi ilan etmiş böylece çoğulculuğa ve toplumsal konsensusa bir göndermede bulunmuştu. Nitekim el-Sisi'nin darbe konuşmasında 'darbeyi ulusal uzlaşma için yaptık' göndermesi meşruiyet sağlama gayretlerinin somut bir göstergesiydi (Bağlıoğlu, 2013).

Mısır halkı darbenin etkilerini sosyal ve siyasi bölünmüşlüğün gölgesinde hissetmektedir. Bu süreçte ele alınacak asıl sorun darbeye nasıl ve neden geldiği sorusuna cevap bulmak olduğundan 3 Temmuz darbesinin 25 Ocak 2011'de başlayan ve Mübarek'in görevden el çekmesini sağlayan sürecin devamı olup olmadığı analiz edilmelidir. Her darbe ve devrimin, karşı devrime veya daha fazlasına gebe olduğu malumdur. Ancak 3 Temmuz olayını bir karşı devrim olarak algılayabilmek için öncelikle 25 Ocak'ın bir devrim olup olmadığı tartışılmalıdır. Zira devrim, siyasi tarihte gözlenen tüm şekillerinde bir lidere, bir devrimci partiye, bir programa ve halk tarafından benimsenen ve politik bir eyleme dönüşebilen devrimci bir söyleme ihtiyaç duyar. Mısır'da 25 Ocak sürecinde bunun gözlenmediğini ve salt olarak kitlesel halk hareketinin meydana geldiği söylenebilir ayrıca eğer bu hareketler bir devrim olabilseydi Mübarek sonrasında müstakil ve özgün bir dönüşüm başlayabilirdi. 25 Ocak süreci bu nedenle bir halk hareketi veya sivil bir darbe olarak nitelendirilebilir çünkü Mübarek gitse bile eski rejimi taşıyan tüm kadroların ve yaklaşımların aynen duruyor olması siyasal anlamda bir devrimin henüz gerçekleşmediğini gösterir. Devrimler siyasi rejimleri tamamen değiştirmeye ve dönüştürmeye yönelik, kurumsal ve örgütlü girişimler olup halk hareketleri veya sivil darbeler ise bu nosyonlardan uzak salt direniş hareketleridir (Canbegi, 2013).

25 Ocak süreci illa da 'devrim' sıfatıyla ele almak için bu Gramsci'nin ortaya koyduğu 'pasif devrim' kavramı kullanılabilir. Pasif devrim kavramı; eski rejimi iyi bilenlerin, yeni hareketi eski iktidar doğrultusunda yönlendirmesi ve eski bütünüyle şeklen ortaya çıkmasa da olması gerekenlerin ortaya çıkmasına da fırsat vermemesi olarak tanımlanabilir (Bağlıoğlu, 2013).

25 Ocak sonrasına devrim demek aslında 3 Temmuz sürecine 'devrimin devamı' yakıştırması yapılmasına sebep olmak demektir. Esasen 3 Temmuz 2013 tarihinde yaşanan ve Mursi'nin gözaltına alınmasıyla sonuçlanan süreç ne bir devrim, ne bir sivil darbe, ne de bir halk hareketidir. Kelimenin tam anlamıyla askeri darbe niteliğindedir. Özdağ'ın deyiimiyle: "Bir ülkede seçim ile gelmiş bir cumhurbaşkanına askerler "görev süreniz bitti" diyorlar ise bunun adı askeri darbedir. Ahmet'in, Mehmet'in veya ABD'nin bu konuda ne dediği veya ne demediği hiç önemli değildir. " (Canbegi, 2013).

Mübarek dönemi Mısır'ına demokrasi söylemlerini taşıyan halkın darbeye sevinir noktaya gelmesi ciddi bir meseledir. Her ne kadar Adeviye Meydanı'nda, Nahda'da, Nasser City ve Sina'da darbeyi kınayan kitleler bilhassa süreçten nemalanacağını uman bürokratların hakim olduğu ve darbeyi destanlaştıran TV kanalları tarafından görmezden gelinse de, Tahrir Meydanı'nda darbeyi neşe içerisinde kutlayan halkın da var olduğu göz ardı edilemez. Bu tablo esasen, demokrasiyi yeni yeni tecrübe etmeye başlayan Mısır için, Mübarek döneminde yükselen demokrasi söylemlerinin sadece söylem olarak kaldığını ve demokratik kültürün gelişmesi için henüz yolun başında bulunduğunu göstermekte olduğundan Mübarek'i gönderen demokrasi ruhuna ne olduğu sorgulanır hale gelmiştir. Bu sorgulama Mısır'ın sınırları dışına da taşmış, nitekim A.B.D., A.B. ve B.M.'nin Mısır'da gerçekleşen olayları doğrudan 'darbe' kavramıyla betimlememeleri 'demokrasi' ruhunun 'Batı' için de sorgulanabilir olduğu yorumlarına neden olmuştur (Bağlıoğlu, 2013).

25 Ocak'ta sokağa dökülen halkın beklediği keskin değişim ve dönüşüm gerçekleşmemiş, demokrasi seçimlerin ötesine geçememiştir. Bu sebeple Mursi'nin ve Cemiyet'in demokrasi adına bekleneni veremediği de ifade edilmelidir. Demokrasi idealine ulaşamamasının mesulleri Mursi kadar belki daha fazla bürokratik elitlerdir (Canbegi, 2013).

Mursi yönetimi bir yıl gibi kısa bir sürede kendi bürokratik elitlerini üretememiş, böylece eski rejmin kalıntı elitleri 'oligarşinin tunç kanununu' bir kere daha haklılaştırmıştır (Bağlıoğlu, 2013).

Michels'in 'oligarşinin tunç kanunu' kuramına göre; tek kişiye veya bütün bir topluma dayanan tüm iktidarlar nihayet oligarşik bir yapı oluştururlar. Yönetim olarak iktidardan uzaklaştırıldıkları zaman da önceden tesis ettikleri düzen ve istihdam ettikleri bürokratlar marifetiyle varlıklarını devam ettirirler. Bu teori sağlamasını Mübarek'ten sonra yapmıştır. Mısır'da valilerinin bile halen emekli komutanlar olduğu düşünüldüğünde eski rejimin kökleşmiş yapısı daha kolay anlaşılacaktır (Canbegi, 2013).

Mursi'ye yöneltilen eleştirilerin başında kadrolaşma gelmektedir. Ancak malumdur ki Mursi etkin bir şekilde kadrolaşabilseydi darbe olmazdı veya gecikirdi ayrıca darbe sonrasında hükümette bulunan ve Cemiyet'e üye olmayan 6 bakanın istifa etmesi henüz çekirdekte bile kadrolaşamadığının göstergesidir (Bağlıoğlu, 2013).

Aslında Mursi kadrolaşmak istemiş ve bu yönde adımlar atmıştır. Örneğin yargıdaki rejim bakiyelerini temizlemek adına Mursi, 60 yaşın üzerindeki hakimlerin emekli olması teklifini geliştirmiştir. Teklifin yasalaşması halinde Anayasa Mahkemesi'nin 7/8'ini ve 3000'e yakın hakimi saf dışı bırakarak yargıyı kotarabilecektir. Ancak gelişen tepkiler nedeniyle bu öneri geri çekilmiştir.

Mursi tarafından öngörülen vahim adımlar beklenenden önce atılmıştır. Meclisin Anayasa Mahkemesi'nce feshedilmesine bir tepki olarak Mursi'nin meclisin tüm yetkilerini üzerinde toplamak istediği ve bir önceki bölümde değindiğimiz '22 Kasım Kararnamesi' bu adımlara bir örnektir (Canbegi, 2013).

Eski rejimin direncinin de etkisiyle meşruiyetinin sorgulanmasına neden olabilecek adımlar da atan Mursi ve Cemiyet'in tüm dış etkenler bir kenara bırakıldığında darbeyi haklılaştırmamakla birlikte hataları olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu tecrübesizlikte despotik yönetimlerin ülkeyi yönetmeye matuf siyasi kadroları yetiştirmekten uzak olması da etkendir. Müslüman Kardeşler tecrübesi bir yıllık iktidar olmanın bir asırlık muhalefet olmaktan daha zor olduğu gerçeğini ispat etmiştir (Bağlıoğlu, 2013).

Seçimlerden sonra Mursi Mısır halkına ihtiyaç duyduğu güveni veremediği için ki Tahrir Meydanı'nda koordine olup Mübarek'in devrilmesinde etkili olan kitlenin büyük bir bölümü halen 'devrimin' Cemiyet tarafından gasp edildiğini düşünmektedir.

Mısır muhalefeti de bürokratik elitlerin, ordunun ve Mursi'nin demokrasi kültüründen uzaklığı ölçüsünde uzaktır. Esasen her ne kadar ertelenmiş olsa da seçim takviminin yaklaşmasına rağmen muhalefet seçimi tercih etmesinin altında yatan sebep muhalefetin seçimle işbaşına gelme ihtimalinin düşük olduğunu düşünmesidir. Çünkü muhalefetin Mübarek sonrası yapılan tüm seçimlerden mağlup ayrılmış olmasının etkisi büyüktür, ancak bu seçimlere katılım oranının düşük olması ve oy oranları arasındaki küçük farklar dikkate alındığında muhalefetin politik manevralarla imleci lehine çevirebilecekken bunu tercih etmediğini göstermektedir. Nitekim muhalefet ordu müdahalesine bir darbe yakıştırmayı yapmayı reddetmekte, yapılan darbeyi sadece bozulan siyasi yapıyı yoluna koymak adına yapılan bir müdahale olarak görmektedir (Canbegi, 2013).

2.3.3. 3 Temmuz Darbesinde Seleflerin Rolü

Cemiyet'in demokrasiye yakınlaşma çabası olduğu ölçüde Selefi grubun Mısır'da daha da radikalleştiğini görmek mümkündür. Cemiyet'in 'İslam ve Demokrasi' sloganına karşı Selefiler 'demokratik şeriat değil Allah'ın şeriatı' sloganını türetmişlerdir. Selefiler'in İslam'ı önceleme çabaları 2011 demokratik seçimlerinden sonra kurdukları Nur Partisi vasıtasıyla 108 vekili meclise sokmaları ile sorgulanmış, Selefi tabanda farklılaşmalara neden olmuştur (Benli, 2013).

İki yıllık geçmişe sahip olan Selefi Nur partisi demokrasi ekseninde farklılaşmanın zirveye ulaştığı noktada bulunmaktadır. Parti içerisinde fanatik ve ılımlılar arasındaki mücadele, fanatik kesiminin istifa ederek İmad Abdulgafur başkanlığında Vatan Partisi'nin kurulmasıyla şimdilik ivme kaybetmiştir. Mursi'nin gidişi Selefi Nur Partisi liderliği tarafından hoşnutlukla karşılanmıştır. Ancak parti tabanının Cemiyet'in yanında Adeviye'deki eylemlere katılması yeni bölünmelerin yaşanabileceğini göstermektedir. Selefiler dışında el-Cemaat el-İslamiye grubunun da darbenin meşru olmasa bile referandum vasıtasıyla meşrulaşabileceğini ifade etmesi 'İslamcı' cephenin Cemiyet'i değil orduyu desteklediğini göstermesi açısından önemlidir.

Eğer 'İslamcılar' hakikaten 'şeriat/İslam devleti/İslamcılık' ideallerinde gerçekçi olsalardı seküler bir kültürden gelen orduyu değil ılımlı da olsa İslami kodlar taşıyan Müslüman Kardeşleri tercih ederlerdi. Veya tam tersi şekilde ordunun darbe yapma sebebi 'İslam karşıtlığı' olsaydı, daha ılımlı ve görece demokrat görüşlere sahip Cemiyet'i karşısına almak yerine daha radikal ve anti-demokrat olduğu tescilli Selefilerle mücadele ederdi. Mısır'daki darbenin salt İslami bir çıkış noktası olduğunu söylemek doğru bir analiz olmayacaktır. Bunun yanısıra İslam'ın iktidar uğruna araçsallaştırıldığına tarih pek çok kez tanıklık etmiştir (Canbegi, 2013).

2.3.4. Darbenin Siyasal İslam ve Ekonomi Boyutu

Göreve geldikten sonra Mursi bir enkazı devralmış durumda olup, Mısır ekonomisi felç olmuş, gelişen petrol arzı, müzmin hale gelen su ve elektrik sıkıntısı, işsizlik, dış borçlar, eğitim, sağlık ve sosyal problemler ekseninde gelişen siyasi ve güvenlik

boyutlu problemler baş göstermişti. Göreve geldiği esnada Mursi beklenmedik biçimde kendisinin 100 gün içerisinde tüm bu problemlerin üstesinden gelebileceğini iddia etmiş, ancak durum bu kadar kolay olmamıştır. Öncelikle siyaset analizcileri Arap Baharı'nın, Arap halkının sosyo-ekonomik taleplerine diktatörlük rejimlerinin cevap veremeyişi sonucunda ortaya çıktığını söylemektedirler (Canbegi, 2013).

Mısır ekonomisinin şekillenmesinde ordu önemli yer tutmakta olup Mısır'da ekonomik açıdan büyük paya sahip olan ordunun Mursi'den pek de hazzetmediği bilinmektedir. Bu nedenle ekonomik göstergelerin ordudan bağımsız biçimde pozitif konuma getirilmesi mümkün görünmekte ayrıca darbeden sonra benzin kuyruklarının sona ermesi ve hatta darbeye rağmen Mısır borsasının %5'e yakın değer kazanmış olması ordunun ekonomiyi ne denli yönlendirebildiğini gösterir niteliktedir. Ordunun Mursi'nin işini kolaylaştırmaması Mursi'nin 100 gün vaadinin gerçekleşmemesinin altında yatan asıl sebep olmuştur. Keza Mübarek döneminden miras kalan elitlerin ekonomiyi elinde bulundurması ve Mübarek döneminde zenginleşen bu kesimin sahip olduğu rantlardan kolayca vazgeçmek istemeyecekleri aşikârdır.

Mısır ekonomisini ele alındığında ekonominin can damarının turizm sektörü olduğu ancak 25 Ocak 2011'den itibaren 3 yıla yakın bir süredir turizm sektörünün neredeyse işlevsiz kaldığı görülmektedir. Tarihi ve otantik güzelliklere sahip olmasına rağmen Mısır, yaşanan iç karışıklıklar ve sokak çatışmalarının yarattığı güvensiz ortam nedeniyle turist çekememektedir. Turizm sektörünün milli gelirin %12'sini oluşturduğu ve bu sektörde 2 milyon 800 bin kişinin çalıştığı düşünüldüğünde ortaya çıkan ağır bilanço daha net anlaşılmaktadır (Bezci ve Çiftçi, 2012).

Keza 25 Ocak süreci öncesindeki 36 milyar dolarlık rezerv Haziran 2013 itibariyle 13 milyar dolara kadar küçülmüştür. Alınan dış yardımlar bu açığı kapatmaya yetmemiş ayrıca enflasyonun %8'lere kadar tırmanmasına engel olamamıştır. Keza gıda ve yakıt gibi temel ihtiyaçlar konusunda arz sıkıntıları yaşanmış, yoksulluk oranı %25'e kadar tırmanmıştır. Mısır borsası darbe öncesi döneme kadar %14'ün

üzerinde değer kaybetmiştir. Darbe sonrasında borsanın %5 değer kazandığından bahsetmiştik. Benzer bir gelişme darbe öncesinde devam eden su ve elektrik arzı sıkıntısının çözülmesinde de kendisini göstermiş, uzayan benzin kuyrukları darbe sonrasında petrol arzıyla derhal çözülmüştür. Ayrıca Mısır'ın içinde bulunduğu kaotik ortam nedeniyle darbenin hemen öncesinde Mısır'ı aniden terkeden yerel sermayedarlar akut likidite sorununa sebep olmuşken bu sermayedarların darbe sonrasında geri dönme ve yatırım yapma kararı vermesi manidardır (Canbegi, 2013).

Mursi'ye karşı Tahrir'de toplanan halkın en temel sorununun siyasi, dini veya ideolojik olmaktan çok ekonomik olduğu; Mısır'da Mübarek döneminden sonra kapatılan 4500 fabrika, halkın yansının günlük 2 dolarla geçinmek zorunda olması, işsiz genç nüfusun %25'lere tırmanması, 83 milyon nüfuslu Mısır'ın sadece 2013 yılı içerisinde parasının %10 değer kaybetmesi, son iki yılın büyüme ortalamasının %2'ye bile ulaşmıyor olması, kapanmayan bütçe açığı ve cari açık üzerine reel politik nedenlerle asla taviz verilmeyen ve bütçe harcamalarının 1/3'üne ulaşan sübvansiyonların varlığı eklendiğinde anlaşılmaktadır.

İslam şeriatı arzusu Mısır için tamamen yanılsamadır çünkü ne Cemiyet'in ne de Mısır'ın böyle bir derdi yoktur. İslam şeriatı Mısır Anayasası'nda Enver Sedat döneminden beri mevcut olduğundan Cemiyet'e yönelen darbeyi salt olarak İslami talepler/İslami kimlik/ İslamcılık perdesinden okumak hatalı olacaktır. Bu ayrımın fayda getirmeyeceğini önceden tespit eden Cemiyet, zaten 2007 sonrasında 'çözüm İslam'dır' söylemini terk etmiştir. Bu söylem değişikliği Cemiyet'in İslam ideallerinden uzaklaştığı anlamına gelmemekle birlikte demokrasiye daha fazla yakınlaştığı ve sisteme dahil olma isteğini ilan ettiği biçiminde anlaşılmalıdır (Canbegi, 2013).

Mısır'da darbe sonrasında Ezher Üniversitesi nezdinde İslam'ın siyasi idealler/tercihler doğrultusunda kullanılması gözlemlenmiştir. Nitekim tanınmış İslam alimlerinden Yusuf el-Karadavi darbenin İslam hukukuna ters düşen bir eylem olduğu yönünde Arap ve İslam ülkelerine fetva gönderdiği esnada orduyla ortak hareket edildiği imajını yansıtan el-Sisi'nin darbe konuşmasında kareye giren Ezher

Şeyhi Ahmed et-Tayyib de darbeyi meşrulaştırır nitelikte yayınladığı fetvalar; aslında darbenin İslamcılar ve sekülerler arasındaki bir mücadelenin sonucu olmadığını, aksine İslam'ın/İslamcılarının darbenin meşrulaştırılması amacıyla araç olarak kullanıldığı göstermektedir. Nitekim darbenin 'İslam- laiklik' sarmalında analiz edilmesi A.B.D, A.B., ve B.M'nin üyesi olduğu 'Batı'nın, darbeye darbe diyememesinin ardındaki sebeplerden biri olan 'askeri müdahale sayesinde İslamcılık tehlikesi bertaraf edildi' düşüncesinin doğrulanmasına hizmet edecektir. Esasen yapılan darbenin kaynağı İslam/İslamcılık'tan çok daha fazlasıdır. Bu açıdan Türköne'nin "askerler laik oldukları için darbe yapmadılar; darbe yaptıkları için laiklik zırhı ile ortalıkta dolaşıyorlar. Mursi, İslamcı olduğu için darbe ile devrilmedi; darbe ile devrildiği için İslamcı sıfatıyla yayılım ateşine tabi tutuluyor " yorumu önemlidir (Benli, 2013).

Son olarak muhalefetin söylemleri ve Tahrir analiz edildiğinde, Cemiyet'e karşı tavır almış olanların İslam şeriatının yasamanın temeli olduğunu gösteren Anayasa'nın 2. maddesiyle bir problemi yoktur. Bu madde Mursi zamanında eklenmemiş hem Mübarek hem de Sedat döneminde varlığını korumuş, kıpti azınlık ve bir kısım seküler kesim tarafından bu madde kısmen eleştirilse de hiçbir zaman Cemiyet'le muhalefeti karşı karşıya getirecek bir sorun olarak görülmediğinden darbenin anti İslam/seküler bir çıkış noktasına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir (Canbegi, 2013).

2.3.5. 3 Temmuz Darbesi ve Uluslar Arası Toplumun Darbeye Yönelik Yaklaşımları

Darbe sonrasında geçmişe gidilecek olursa B.M, A.B. ve A.B.D.'nin veya 'Batı'nın Mısır'da adil seçimlerle seçilmiş cumhurbaşkanının silah zoruyla alaşağı edilmesine

darbe dememiş olması, olayın perde arkasında ne gibi çıkar ilişkileri olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

Obama 25 Ocak halk hareketleri döneminde de benzer bir yaklaşım sergilemiş, self determinasyon açıklamalarını halk hareketleri esnasında değil, beklenenin aksine, sonrasında yapmıştı (Canbegi, 2013).

Müslüman Kardeşler iktidarı döneminde öncelikle Mısır-İsrail ilişkileri Refah sınır kapısının açılması ve Mursi'nin Hamas'a verdiği açıktan destek nedeniyle negatif bir görünüme sahip olmasının yanında darbe sonrasında Refah sınır kapısının acilen ordu tarafından kapatılması işlerin tersine döneceği ümidiyle İsrail'i sevindirmiş, İsrail ordusu ilk tebrik edenler arasında yer almıştı. Bunun nedenlerinden biri de İsrail'in Türkiye ile bozulan ilişkilerine paralel biçimde müttefik Mübarek'in yerini Filistin/Hamas yanlısı politika icra eden Cemiyet'in alması ve İsrail'in jeopolitik yalnızlığa düşmüş olması açısından Mısır-İsrail ve dolayısıyla Mısır ve A.B.D. ilişkilerinin temelinde Filistin sorununun olduğunu söylemek mümkündür (el-Medeni, 2006).

A.B.D.'nin Mısır'daki darbeye karşı bir söylem geliştirmemiş olması ayrıca şaşırtıcı değildir. Obama 4 Haziran 2009 tarihli Kahire konuşmasında: "Hiçbir ülkeye başka bir ülke tarafından bir yönetim sistemi empoze edilemez. Bu gerçek benim halkına söz hakkı veren ve hukukun üstünlüğüne ve bütün insan haklarına saygı gösteren bir hükümet sistemine olan inancımı azaltmıyor" diyerek her ne kadar Mısır için demokrasi arzulasa da gelişen siyasi olaylara doğrudan müdahil olmayacağını belirtmiştir (Canbegi, 2013).

Darbe sonrasında Mısır'daki darbenin İsrail'in işine yaradığını Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin Ürdün ve Suriye'de güç kaybı yaşayacağını, Mısır ordusunun İsrail'e yakınlaşmadığı müddetçe dış baskılara maruz kalacağını, bu nedenle yeni Mısır'ın Hamas'ı desteklemeyeceğini, Refah kapısının kapanmasıyla Sina'da güvenliğin sağlandığını, Mısır ordusunun İran ile ilişkilerini sıkı tutmaya çalışan Mursi'nin

aksine İran'dan uzak duracağını dikkate aldığımızda söylemek mümkündür. Bu vesileyle Neo-con baskısından kurtulacak olan Obama'nın sessizliği daha net anlaşılmaktadır (el-Medeni, 2006).

A.B.D.'nin Suriye'den sonra Mısır'daki krize de reel adımlar atmadan söylem bazında yaklaşması, Suriye başta olmak üzere Orta Doğu diktatörlüklerini bir müddet daha rahatlatmıştır. Sonuç olarak A.B.D., Mübarek rejiminde olduğu gibi mevcut Mursi yönetimini de gözden çıkarmış olabilir ancak Orta Doğu üzerindeki çıkarları nedeniyle iplerin tamamen halkın eline geçmesine sıcak yaklaşmayacaktır. Mısır'ın göz ardı edilmesi tüm Arap dünyasının ve Orta Doğu'nun göz ardı edilmesi anlamına geleceğinden A.B.D.'nin Mübarek döneminden kalan askeri ve sivil rejim kalıntısı bürokratik elitler vesilesiyle kontrolünü devam ettirme peşinde olduğu söylenebilir (Canbegi, 2013).

Cemiyet ve Mısır denklemini uluslararası boyuttan analiz ederken İran da göz önünde bulundurulmalıdır. İran, Mübarek'i İsrail yanlısı olarak nitelendirdiğinden Cemiyet'in önderliğindeki halk hareketini desteklemiş hatta 2011 başlarında Ali Hamaney'in hutbesinde Müslüman Kardeşler'e verilen destek açıktan hissedilmişti. Tahrir ilk planda bu açık destekten İran'ın Mısır'a Şiiliği ihraç edeceği endişesi mevcut olduğundan rahatsız olmuştu. Mısır'da gerçekleşen 'devrim' Mısırlılara göre İran devriminin artçısı değildi. Şiileşme tehlikesi Ezher cephesi tarafından sıklıkla dile getirilmiş, ayrıca Selefi blok Mursi'nin 30 milyar dolar karşılığında İran'a bazı tavizler vermeyi vaad ettiğini iddia etmişti (el-Medeni, 2006).

Bunların dışında Mısır-İran arasında açık bir anlaşmada Mısır'ın can damarı diyebileceğimiz turizmi geliştirme konusunda taraflar karşılıklı uzlaşmaya varmışlardı. Suriye, İran ve Mısır için bir ayırım noktası olsa da Mübarek döneminde İran ve Mısır arasında neredeyse hiç ilişki kurulmamasına rağmen, Mursi'yle birlikte diyalogların başlaması A.B.D. ve İsrail'i tedirgin etmişti (Benli, 2013).

Uluslararası denklemin darbe sonrasındaki diğer bir tarafı olan Rusya, Arap Baharı sürecinde Suriye'deki olaylar dışında genelde sessiz kalmış ancak Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesinden sonra Mısır'la karşılıklı ilişkiler ivme kazanmıştır. Özellikle ekonomi alanında bazı ortaklıklar geliştirilmiş, Rusya'dan kredi talebinde bulunmuş olan Mursi aynı zamanda askeri alanda işbirliğinin arttırılacağı konusunda anlaşmıştı. Analistlere göre eğer Mısır'da darbe gerçekleşmemiş olsaydı, uzun vadede Mısır-Rusya ilişkisi A.B.D.'nin telaşlanabileceği boyutlara gelebilirdi fakat tıpkı A.B.D. gibi Rusya'nın da darbe sonrası Mısır'ına temkinli yaklaşmayı tercih ettiği gözlenmektedir. Siyasi sebepler bir kenara bırakıldığında Mısır'daki kaotik ortamın devam etmesinin ülkeye petrol satan Rusya'nın artan petrol fiyatları nedeniyle işine geldiği söylenebilir. Bunun sebebi bölgeye petrol satan Rusya'nın, Nabucco Projesi'yle devre dışı kalma riskini, Ortadoğu'daki istikrarsızlık nedeniyle bertaraf etmesi, tekrar Avrupa'ya petrol satmaya devam edebilmesidir (el-Medeni, 2006).

Duruma Suriye açısından bakıldığında, Mısır'daki darbeye sevinçle yaklaşan Esad için muhalif kanada lafzi ve lojistik destek sağlayan Mursi yönetiminin devrilmiş olmasının ve İran ile Rusya desteğine Hizbullah katkısının eklenmesinin Suriye'yi bir müddet daha rahatlatacağı düşünülebilir. Bunun yanında muhalefet kanadının en önemli öğelerinden Suriye İhvanı'nın da yalnızlaşması Esad için pozitif bir gelişme olup aynı şekilde Suudi Arabistan için de durum böyledir. Müslüman Kardeşler'in Körfez ülkeleri arasındaki tek destekçisi olan Katar ise maddi desteklerine rağmen Cemiyet'i iktidarda tutmayı başaramamıştır (Canbegi, 2013).

Hacısalıhoğlu'na göre (2015), "Mısır'da İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) hareketi, ilk kez bir parti etrafında kenetlenerek, %52 oranında oyla iktidara gelmiş, Mısır'da ilk seçilmiş cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, halkların hak ve adalet arayışının bir sonucu olarak millet iradesinin iktidar simgesi olmuştur. Bu durum aslında bir sürecin başlangıcıdır. Hak ve adalet temeline dayanan İslam anlayışının demokrasiyle hemhal olmasıyla yapılanan bu süreç, Suriye'de olduğu gibi tüm İslam coğrafyasına yayılma eğilimi göstermiş, başkalarının kuklası olmuş baskıcı rejimler

ve onların diktatörleri tarafından geleneksel müttelikleri ve efendilerinin desteğiyle durdurulmaya çalışılmıştır. Böylece 3 Temmuz 2013'te Mısır'ın ilk seçilmiş cumhurbaşkanı Mursi, tezgâhlanan askerî darbeye devrilmiş, hak ve adalet arayışına baskıya ve zulme başkaldıran millet iradesine dur denilmiş ve yine demokrasi maskesiyle ikiyüzlülüğü tarihsel geleneğine dönüşmüş olanlar bu duruma sessiz kalmış ve birçoğu da destek olmuştur. Bu durum İslam coğrafyasında millet iradesinin istenmemesi, denetlenmeyecek hiçbir siyasi hareketin benimsenmemesi, zengin toprakların gerçek sahiplerinin kendi kaderlerine sahip çıkmalarının istenmemesinin sonuçlarıdır”.

2.3.6. 2014 Seçimleri ve Sisi Dönemi

Rabia ve Nahda Meydanlarındaki gösterilerin kanlı bir şekilde bastırılmasının ardından gelen ilk Cuma kritik önem taşımaktaydı. Mısır'da bu cuma gününde gösteriler sürdü ama fazla etkili olmadı. Abdülfettah el-Sisi yönetiminin ne pahasına olursa olsun gösterileri bastıracağı anlaşılınca göstericilerin yaşadığı can korkusu katılımının düşük kalmasına yol açmıştır. Bu yüzden daha önce Tahrir gösterilerine destek veren bazı devrimci gençlik gruplarının da 6 Nisan Hareketi gibi darbe karşıtlarına katılmalarına rağmen ülkede artık darbe bir vakıa haline gelmiştir. Gösteriler sürmesine rağmen darbenin geri çevrilme imkanı, Uluslararası konjektörün İhvan'ın aleyhinde olması dış baskıyı azalttığından kalmamıştır. Mısır'da böylece yeni bir darbe rejimi ve Sisi Dönemi başladığı söylenebilir (www.haberturk.com).

3 Temmuz 2013 müdahalesinde Mısır'ın demokratik seçimlerle iktidara gelmiş ilk lideri olan Muhammed Mursi devrilmiştir. Bu müdahale esnasında ilan edilen “Yol Haritası”nın ikinci ve en önemli adımı, cumhurbaşkanlığı seçimleri olup, plana göre anayasa referandumu, parlamento seçimleri ve son olarak cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılacaktı. Ancak “Yol Haritası” değiştirilip cumhurbaşkanlığı seçimleri süreci hızlandırmak için öne alındı. Cumhurbaşkanlığı seçimleri Mısır'da 26-28 Mayıs 2014 tarihlerinde düzenlendi. Ülkenin belli kesimleri tarafından sonuna kadar desteklenen seçimler başka bir grup tarafından ise boykot edildi. Seçimler

boykotçulara göre, 25 Ocak 2011 Devrimi ile başlayan demokrasi sürecinin tabutuna çakılmış bir çividen öteye gitmiyordu. Mısır'da siyaset sahnesinde yaşananların demokrasi ve seçim değil, sadece “komik bir tiyatro” olduğunu ifade eden bu kesim batıl üzerine bina edilenin de haliyle batıl olacağı düşüncesindeydi. Diğer görüşü benimseyenler ise 90 milyonun güven ve istikrarı için 9 bin kişinin kurşuna dizilmesinde bir sorun görmüyorlar. Mısırlılar, bu görüşü paylaşanlara göre meseleye “önemli olan vatandır, konu vatan olunca insan hakları ve demokrasi gibi söylemler teferruattır” anlayışıyla yaklaşıyorlar (Kalabalık, 2014).

26-28 Mayıs 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasıyla farklı bir forma giren, Mısır'da Müslüman Kardeşler'i iktidardan uzaklaştıran 3 Temmuz 2013 darbesi ile başlayan süreç ile birlikte ülke yeni bir döneme girmiştir. Darbenin mimarı eski Genel Kurmay Başkanı ve Savunma Bakanı Abdel Fettah Al Sisi'nin Cumhurbaşkanı seçildiği Mısır'da, 14-15 Ocak 2014'te Yeni Anayasa'nın referandumda kabul edilmesi ve Sisi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine darbe ile başlayan ara dönemin kapandığına yönelik değerlendirilmektedir (www.impr.org.tr).

3 Temmuz darbesinin mimarı eski Genel Kurmay Başkanı ve Savunma Bakanı Abdul Fettah El Sisi ile yine darbeye destek vermiş olan Halk Akımı, Al Karama Partisi kurucusu solcu, seküler ve Nasırist Hamdeen Sabbahi arasında gerçekleşen seçimleri Sisi'nin kazanması ise beklenen bir durumdu (www.impr.org.tr).

Yeni Cumhurbaşkanı Sisi'nin yüzde 96.94 oranı ile seçildiğini ve seçimlere katılımın yüzde 47.13 olarak gerçekleştiğini Yüksek Seçim Komitesi 03 Haziran 2014 Salı günü yaptığı açıklamada duyurdu. Cumhurbaşkanı Sisi resmi sonuçların ilan edilmesinden hemen sonra televizyonlarda açıklamada bulunarak halka şimdi Mısır için “çalışma zamanıdır” diyerek seslendi (www.dailynewsegypt.com).

Seçim sürecindeki Mısır'da İnsan Hakları Ulusal Konseyi'nin verilerine göre toplam 53 milyon 909 bin 306 seçmen bulunmakta olup yüzde 59'u 18 ve 40 yaş aralığında, diğer yüzde 41 oranındaki seçmenler ise 40 yaş ve üzerinde bulunmaktadır. Seçimlerde 16 bin yargıç 181 bin 912 askeri personel, 220 bin polis, 400 muharebe

takımı 25 bin 343 seçim merkezinde görev yaptı. Tahminlere göre yurtdışında yaşayan 6 ile 8 milyon Mısır vatandaşından oy verebilir durumdakilerden sadece 681 bini Yüksek Seçim Kurulu'na kayıtlı olup bununla birlikte yurtdışında ikamet edenlerden 318 bin 033'ü oy kullanmıştır. Bu oyların 296 bin 628'ini Abdel Fettah Al Sisi'ye verilirken, 17 bin 207 oy da Hamdeen Sabbahi'ye verilmiş, geçersiz oyların sayısı ise 4 bin 198 olarak belirlenmiştir (english.ahram.org.eg).

Mısır halkı, resmi seçim sonuçları incelendiğinde Sisi'ye evet Müslüman Kardeşler'e hayır işaretini vermiş gibi görünmektedir. Fakat, iç gelişmeler incelendiğinde Müslüman Kardeşlerin liderliğini yaptığı "Boykot Cephesi" 28 milyon 331 bin 83 oyun sandığa gitmemesiyle boykot politikasında başarılı olmuştur denebilir. Ancak Muhammed Mursi'nin 2012 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine bakıldığında yüzde 52 oranı ile seçildiğini, bununla birlikte Mısır'ın önceki dönemlerdeki seçimlerinde de katılım oranı genelde istenilen düzeyde olmadığını unutmamak gerekir. Sisi'nin düşük katılımlı bir seçimle Cumhurbaşkanı seçilmesini İhvan'ın liderliğindeki Meşruiyete Destek ve Ulusal İttifak Cephesi'nin eleştireceği beklentiler arasındadır (www.impr.org.tr).

Mısır'da seçimlere katılım oranının yüzde 44 olması da dikkat çekicidir. Bununla birlikte şeffaf, adil, demokratik ve özgür bir ortamda yapıldığını söylemek güçtür. Sisi'nin bundan sonra izleyeceği politikalarda daha sorumlu davranmasına kısmi anlamda meşruiyet krizini aşacak olması yol açabilir. Bunun sebebi seçimlerden önce darbeci bir general olan Sisi'nin seçimlerden sonra arkasına halk oyunu almış bir Cumhurbaşkanı olarak anılmasıdır. Birçok ülkede askeri vesayetler altında yapılan seçimlere dünya kamuoyunun ses çıkartmadığı, her ne kadar darbe koşullarından gerçekleşen seçimlerin meşruluğu ciddi şekilde kabul görmemesine rağmen bilinmektedir (www.impr.org.tr).

Sisi seçimlerden önce darbeci bir general iken, seçimlerden sonra arkasına halk oyunu almış bir Cumhurbaşkanı olarak ülkesinin ve uluslararası kamuoyunun karşısına her şeye rağmen çıkmış bulunmaktadır. Mısır'ın yeniden inşası gündeme geleceğinden tüm bölgesel aktörlerin seçim sonuçları üzerinden yeniden inşa

sürecine katılmaları bundan sonraki aşamada gündeme gelebilir. Ancak ülkedeki toplumsal, siyasal, ideolojik, dini/mezhepsel ayrılıklar fazlasıyla derinleşmiş durumdadır. Toplumsal unsurların Sisi/darbe taraftarı, Sisi/darbe karşıtı, Müslüman Kardeşler ve Boykot Cephesi yanlısı olmaları ile hem İhvan hem de Sisi/darbe karşıtları olarak bölünmüş durumdadırlar. Mısır'ın sorunlarına, Sisi'nin heterojen yapıdaki halk kesimlerini etrafına toplayarak çözüm üretebilmesi oldukça zor görünmektedir (www.impr.org.tr).

3 yıldır büyükelçi bulunmayan İsrail'e atama yapmak Sisi'nin en önemli icraatlarından biri olmuştur. Mursi döneminde sürekli olarak açık bulunan refah sınır kapısı kapalı Sisi döneminde nadiren açılmaktadır. Ayrıca bu dönemde, Hasan El-Benna, Seyyid Kutup ve Yusuf Karadavi'ye ait eser hakkında Mısır Vakıflar Başkanlığı, cami kütüphanelerinden çıkartılması kararı almıştır.

Mısır halkı tüm bu gelişmelerin ardından 1 yıllık Sisi yönetiminden sonra yönetimden memnun değildir. Mısır halkı tarafından, Cumhurbaşkanlığı'ndaki bir yılını dolduran Sisi yönetimi, eleştirilere maruz kalmaktadır. Başkent Kahire'de AA muhabirine konuşan ancak güvenlik gerekçesiyle adını vermek istemeyen tıp fakültesi öğrencisi M.U, "Ülkede yapılan bir iş yok. Hiç bir şey değişmedi. Ezilen fakir halk daha fazla ezilmeye devam ediyor" şeklindeki fikirlerini beyan etmiştir. Aynı genç, üniversite öğrencisi gençlere iş imkanı olarak sunulan sebze arabalarına ilişkin "Belki başka gençler için bu işe yarayabilir ancak bu çözüm değil. Ülkede durum kötüden daha kötüye doğru bir gidiş var" diyerek ülkenin durumuna ilişkin çarpıcı bir değerlendirme de yapmıştır. Ülke'nin medya kuruluşlarının da çifte standart uyguladığına vurgu yapan bir başka Mısırlı genç C.S. üzerinde bulunduğu köprüden Nil sularını göstererek "Bu Nil'e fosfat döküldüğünde hiç kimsenin ağzından bir şey çıkmıyor. Ama Mursi döneminde bir varil petrol dökülseydi ortalığı ayağa kaldırırlardı" şeklindeki fikirlerini aktarmıştır (www.aa.com.tr).

2.3.7.Müslüman Kardeşler'in Yargılanma Süreci

Cumhurbaşkanı Mursi ve 105 kişi hakkında idam kararı verilmiş olan Mısır'dan gelecek haber tüm dünyayı kilitlemişti. Halkın yüzde 52'sinin oylarıyla cumhurbaşkanı seçilmiş olan Muhammed Mursi ile İhvan-ı Müslimin teşkilatının bütün lider kadrosu bu kişiler arasında başı çekiyordu. Bu durum Kapan (2015) tarafından şu şekilde yorumlanmıştır: *“Mısır'daki mahkemelerin görüntüsü dahi, tek başına bir fecaat! Maymun gibi kafesler arkasına tıkanmış ve sesini asla duyurması mümkün olmayan sanıklar, onun önünde de hâkim-savcı, avukat, izleyici vs. kimin ne yaptığı, ne yapmak istediği belli olmayan tam bir keşmekeş...”*

Mursi ve arkadaşlarının siyaseten katledilme teşebbüsüne Mısır yönetimi tarafından girilmiştir. Henüz bu siyaseten katil operasyonunun tamamlanmamış olması teşebbüs denmesinin sebebidir. İdam kararının, yüksek mahkemeye gönderilmesi hususunda, prosedür gereği Mısır Müftüsünün mütalaasının alınacağından bahsedilmektedir. Durum böyle olsa da bunun ciddi bir mekanizma olduğuna inanmak mümkün değildir. Burada gücü elinde bulunduran darbecilerin nihai kararı ve o zalim darbecileri destekleyen ve yönlendiren “üst aklın” esas amacı önemlidir (Kapan, 2015).

Müslüman Kardeşler hareketinin 25 Ocak 2011 Devrimi ve sonrasındaki süreçte oynadığı rol Sisi yönetiminin harekete karşı böylesi bir öfkeyle muamele etmesinin sebebidir. Bu rol Müslüman Kardeşlerin hem Mısır'da hem de Ortadoğu'da yerleşik düzenleri değiştirmeye zorlama potansiyeli anlamına da geldiğinden hareket bölgesel bir tehdit olarak da görülmüştür. Ayrıca bu durum Ortadoğu ve dünyadaki birçok aktörü endişelendirmiştir. Hareketin bu potansiyelini sınırlamak veya tamamen ortadan kaldırmak isteyen aktörler Mısır'da Sisi yönetiminin İhvan'a yönelik baskı politikalarına ses çıkarmayarak bir anlamda buna destek olmuşlardır. Bu devrimci yanılığın Müslüman Kardeşlerin iktidar serüveni de etkilenmiştir. Devrimin başarıya ulaştığı sanısı yerini kısa sürede umutsuzluğa bırakmıştır. 25 Ocak Devrimi'nden rahatsız olan kesimlerin devreye girmesine Müslüman Kardeşler ve diğer devrimci gruplar arasında gün yüzüne çıkan anlaşmazlıkların kısa sürede

büyümesi neden olmuştur. Başta Silahlı Kuvvetler olmak üzere eski rejim aktörleri Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi bölgesel güçlerin desteğini de alarak karşı-devrim sürecini başlatmışlardır. Bununla birlikte 3 Temmuz 2013'teki darbeye 25 Ocak Devrimi'ni büyük oranda durdurmuşlardır (Telci, 2015).

Kaplan (2015), İsrail'in Mursi'ni neden istemediğini şu şekilde aktarmıştır: *“Mısır'a demokrasi ve özgürlük gelmiş, gelmemiş küresel güçler için hiç de mühim değil. Hatta İsrail'in güvenliği düşünüldüğünde, bu zararlı addedilir ve derhal önlenir. Mursi iktidara gelince, Hüsnü Mübarek zamanında İsrail'e çekilen “kıyakları” bir bir gün ışığına çıkarmaya başlamıştı. İpler de zaten oracıkta kopmuştu. İsrail'in güvenliğini risk altına sokacak hiçbir duruma müsamaha gösterilmez. Bunun için gerektiğinde, Irak işgal edilir, Suriye iç savaşta tutulur. Mısır'da darbe yapılarak, durum tekrar kontrol altına alınır...”*

Askeri savcılık tarafından, yargı kaynaklarından alınan bilgiye göre, Müslüman Kardeşler Teşkilatı (İhvan) Rehberlik Konseyi Başkanı Muhammed Bedii ile aralarında 2 kadının bulunduğu 311 kişinin yargılanmasına 11 Ocak 2015'de İsmaliyye Askeri Mahkemesi'nde başlanmasına karar verilmişti. 14 Ağustos 2013'te Rabiatu'l Adeviyye ve Nahda meydanlarındaki askeri müdahalenin ardından İsmailiyye Başsavcılığı, "şiddete başvurmak, İsmailiyye'de mahkemelerin ve savcılık binasının bulunduğu kompleksi basıp ateşe vermek" suçlamasıyla yargılanan sanıkları daha önce askeri mahkemeye sevk etmişti. Öte yandan, Rabiatu'l Adeviyye Meydanı'nın boşaltılmasının ardından İskenderiye Askeri Savcılığı da "El-Buhayra ili valilik binasını ateşe vermek" suçlamasıyla 293 darbe karşıtı askeri mahkemeye sevk etti. Davanın ilk duruşmasının 5 Ocak 2015'de görüleceği belirtilmişti (www.gazeteilahiyat.com).

Nisan 2015'de mahkeme tarafından Mısır'ın başkenti Kahire'de yargılanan Müslüman Kardeşler üyeleri hakkında verilen cezalar onandı. Müslüman Kardeşler lideri Muhammed Bedii ve diğer 13 kişi idam cezasına çarptırılırken 37 sanık da ömür boyu hapis cezası almıştı. Davayla ilgili açıklanan karar devlet televizyonlarından canlı olarak aktarılmasına rağmen Mısır yasalarına göre, onanan

bu cezalar henüz kesinleşmiş değil. Bedii ve yargılanan diğer Müslüman Kardeşler üyelerinin başka davalardan aldığı idam cezaları bulunuyor. Muhammed Mursi'nin devrilmesinin ardından Müslüman Kardeşler yasaklanmış ve terör örgütleri listesine alınmıştı (www.ntv.com.tr).

16 Haziran 2015 tarihinde yayınlanan habere göre “Mısır’ın devrik Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’ye ve İhvan yöneticilerinden Bedii’ye müebbet hapis cezası, Rabia meydanında öldürülen Esmâ Biltaci’nin babası ve İhvan’ın önde gelen liderlerinden Muhammed Biltaci’ye idam cezası” verildi (www.derginokta.com).

3.MISIR'DA MÜSLÜMAN KARDEŞLERİN GELECEĞİ

3.1. Mısır'ın Jeopolitik Konumu Açısından MK'nin Geleceği

2014 yılında da Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi küresel gündemi belirleyecek bunun yanında, kronikleşen Sünni-Şii çatışması bölgesel krizlerin odağı ve şiddetin ana tetikleyicisi olmaya devam edecekti. Mısır ve Yemen başta olmak üzere Arap Baharı'ndan sonra hız kazanan Müslüman Kardeşler odaklı Siyasal İslam'ın bölgede kan kaybetmeye devam edeceğini söylenebilir. Ayrıca demokratik ve seküler bir alternatif ortaya konulamazsa bu ülkelerde siyasi istikrarsızlık aynı hızla devam edecektir (politikaakademisi.org).

Taleplerini ekmek, özgürlük ve sosyal adalet sloganlarıyla dile getirmiş ve mücadele etmiş olan Mısır halkı Tahrir'de, darbeyi değil, Mursi rejiminin yıkılmasını kutlamıştır. Mursi rejimi, milyonlarla ifade edilen kitlenin protestolarını durduracak durumda olmamakla birlikte Mısır hâkim sınıfları mevcut sistemin geleceği üzerine tedirginlerdi. Bu iki nedenden dolayı Mursi, bir sene öncesinde başta ABD olmak üzere Batılı emperyalist güçler tarafından iktidara gelmesi için desteklenmesine ve darbe öncesine kadar da bu desteğin sürmesine rağmen, artık emperyalist çıkarları savunacak durumda değildir. Bunun için, görünüşte halkın yanında yer alan ordu tarafından devrildi ve bu da Batı dünyasında bir biçimde desteklenmiştir. Gerçek olan, Mursi rejiminin, milyonlarla ifade edilen halk yığınlarının mücadelesi sonucunda değil, ordu tarafından devrilmesidir (Okçuoğlu, 2013).

Laik darbeyle hükümet değişikliği yaşanmasının ardından Mısır'da Müslüman Kardeşlerin terörist örgüt ilan edilmesi ülkenin geleceğine olumsuz etkide bulunabilir. Sadece bir politik değil aynı zamanda sosyal, dini, eğitim ve sağlık kuruluşu olarak ortaya çıkmış bir grup olarak bilinen Müslüman Kardeşlerin kıdemli ve yaşlı üyeleri pasifize edilmiştir fakat bu daha genç, dinamik ve muhtemelen radikal kişileri liderlik pozisyonuna getirmesine neden olacaktır. Ülkede siyasi istikrar Müslüman Kardeşlerin katılımı olmaksızın neredeyse imkansız durumdadır

ve bu bağlamda Mısır'da siyasi istikrarsızlığın artacağı beklenmektedir. Bölgedeki hareketlenmenin yeni bir sürpriz yapabileceği ülkelerin başında gelen Ürdün'de yaşanacak bir rejim değişikliği Türkiye ve ABD gibi birçok ülkeyi Suriye, Mısır ve diğer Orta Doğu meselelerinde olduğu gibi zor durumda bırakabilir (politikaakademisi.org).

Güney Afrika'dan sonra Afrika kıtasının en güçlü sanayileşmiş ülkesi olan Mısır, bölgesel bir güçtür ve özellikle de Arap dünyası üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu özelliğinden ve Süveyş Kanalı'ndan dolayı Mısır stratejik bir konuma sahip olduğundan, ABD ve AB için oldukça önemlidir. Mursi rejiminin halk yığınlarının mücadelesi sonucunda yıkılmasının, hakim sınıflar tarafından kontrol edilemez gelişmelere yol açabileceğinin görülmesinden sonra emperyalist güçler bu rejimin ordu tarafından devrilmesini desteklediler. Ortadoğu'nun Mısır'daki gelişmelerden kaynaklı etkilenmesini bu yolla sınırlı tutmaya çalıştılar (Okçuoğlu, 2013).

Özellikle Katar Emirliğinin maddi ve askeri yardımıyla ve basın desteğiyle “Arap Baharı” ile birlikte Tunus ve Mısır'da Müslüman Kardeşler S. Arabistan'ın karşısına bir güç faktörü olarak çıkmıştır. Müslüman Kardeşlerin bu yükselişi Türkiye'yi de gündeme getirmiştir. Müslüman Kardeşlerle daha da güçlendiğinin hesabını yapan AKP, Türkiye'nin bölge üzerinde önderlik rolünü daha sık dillendirmeye başlamıştır yani anlaşılacağı üzere AKP'nin Mursi'nin devrilmesine karşı çıkışının ardında yatan gerçek budur veya kendisi için bir tehlike görmesidir. Bu nedenle, Mısır'dan, darbeden bahseden Erdoğan aslında Türkiye'den bahsetmektedir. Bahsettiğimiz bu ilişkiler/çelişkiler yumağı, Suriye savaşından bölgesel aktörlerin Türkiye, İran, S. Arabistan, Mısır ve Katar olduğunu göstermektedir. Yabancı kontrol altında Ürdün, Irak ve Lübnan gibi ülkeler, lojistik destek sunan veya sunmak zorunda olan bölgeler konumundadır. Sadece İsrail, açık tavır almamaktadır, ama yine de nerede durduğu bilinmektedir (politikaakademisi.org).

Sadece bölge ülkelerini değil, Ortadoğu'da söz sahibi olmak isteyen emperyalist ülkeleri de Suriye'de rejimin yıkılması veya yıkılmaması doğrudan ilgilendirmektedir. Türkiye, İran, Irak, İsrail, Magrip ülkeleri (Fas, Cezayir, Tunus,

Libya), Maşrik ülkeleri (Mısır, Ürdün, Lübnan) ve ABD, Rusya, Fransa, İngiltere, Çin gibi emperyalist ülkeler Suriye'deki rejimin geleceğinden doğrudan etkileneceklerdir (Okçuoğlu, 2013).

Sınırları kırmızıçizgi ile belirlenmiş Amerikan çıkar alanını neredeyse ortasında ikiye bölen Suriye'yi, Lübnan'ı, Batı Afganistan'ı S. Arabistan'ın kuzey sınırlarından, Ürdün ve Türkiye'nin güney sınırlarına ve Afganistan içlerine kadar uzanan alanı kapsayan bir İran çıkar alanı ortaya çıkmaktadır. Bölgedeki petrol ve doğal gaz kaynakları ve sevkiyat koridorları için rekabet ortamı bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda tekrardan şekillenebilir. Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda İran'ın bu bölgeyi nasıl yöneteceği pek önemli değildir. Böyle bir durumda B. Esad veya Suriye rejimi açık ki Arap dünyasından kopacaktır. Ayrıca varlığını İran'a borçlu olduğunu hiçbir zaman unutmayacağı için de İran'ın çıkarları doğrultusunda hareket edecektir. İran, ordularını açık ki nüfuz alanını korumak için Suriye'de de konuşlandıracaktır. Sadece bu durum, bölge ülkeleri Mısır'ı, İsrail'i, S. Arabistan'ı, Türkiye'yi ayağa kaldırmaya yetebilecektir (Okçuoğlu, 2013).

Mısır ekseninde Müslüman Kardeşlere bakacak olursak, şu anda seküler bir yönetim tarafından idare edilen bir ülkede yeniden hayat bulmazı pek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, Arap dünyasının entelektüel birikimine sahip Mısır için, yine eski günlere dönüş söz konusudur. Tek adam yönetimi, hala meclisi olmayan bir ülke, yasakların hayatın her alanında olduğu bir toplum yapısı söz konusudur. Halkın büyük bir kısmı 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Sisi'ye oy vermiş olsa da, demokratik olmayan seçimler ile bu iktidar sadece kendi sınırlarında ve çıkarları ekseninde hareket eden ülkeler arasında meşruiyet kazanmıştır. Bununla birlikte, 90 yıla yakın bir geçmişi olan ve defalarca siyasi yasaklara maruz kalan Müslüman Kardeşler için de pes etmek gibi bir durumdan söz edilemez. Bunun ardında pek çok sebep yatmaktadır. “Çözüm İslam'da” sloganını benimseyen, üyeleri ve yöneticileri de bu uğurda öldürülen, hapis yatan, idam edilen Müslüman Kardeşler için yine yer altına girme süreci başlamıştır. Mısır'ın yeniden şekillendirileceği günlere kadar Müslüman Kardeşler, sabırla ve sessizce hayatına devam edecek gibi görünmektedir.

Ersoy (2015), jeopolitik açıdan Mısır'ın geleceğini şu sözleriyle yorumlaştı: Mısır ve Müslüman Kardeşlerin geleceği, 25 Ocak devrimi yapıldığında dahi konuşulan bir şey değildi. Mısır kendi kaderine terk edilecek bir ülke değil. Öncelikle 90 milyon nüfusu var. Bölgenin en güçlü ordusuna sahip, jeopolitik ve jeostratejik konumu da çok kıymetli. Hem İsrail'e yakın olması, hem de sınırının bulunması, Gazze'ye açılan tek kapının Mısır'a ait olması, Afrika üzerindeki etkisi, hem Afrika Birliği üyesi olması hem Arap Birliği üyesi olması, hem de Arap Birliği'nin merkezinin Mısır'da olması, yine Afrika Birliği üyeleri içinde "en gelişmiş ülkelerden birisi" olması, keza Afrika Birliği'ne hem askeri gücü hem de nüfusuyla etkisi açısından çok önemli bir noktadaydı. O yüzden 25 Ocak Devrimi'nden sonra Mısır'ın Müslüman Kardeşlerin eline teslim edileceği konusundaki devrim halk hareketleri ve halkın kendi eline teslim edileceği yorumları darbe ile kendini başka bir şeye bırakmak durumunda kaldı. Mısır, Müslüman Kardeşler açısından politik tarihlerinde Hüsnü Mübarek döneminde kısmı bir yumuşamanın olduğu, zaman zaman meclise milletvekillerinin bağımsız vekillerle soktukları bir noktadalar. Müslüman kardeşler hareketi 1928'de kurulmuş sosyal anlamda Mısır'ın tamamına yayılmış, köylerde bile teşkilatlanmaları olan bir cemaat. Bu çok önemli bunun altını çizmek istiyorum. Bu hareket bir siyase hareket olmakla birlikte cemaat refleksi olan bir hareket. O nedenle de Mısır'ın belli bir kesimine hitap etti. Türkiye'deki ve İslam dünyasındaki algı Müslüman Kardeşler, Mısır'da çalışmalarını yürütmedi, dünyanın her tarafında Kuzey Afrika'nın pek çok ülkesinde teorik alt yapı oluşturdukları için bir ekol haline geldiler. İslam coğrafyasından Müslüman Kardeşlere bakış şöyle bir bakıştı. Müslüman kardeşleri olduğundan çok çok ileri boyutlarda tesirleri var diye nitelendiriliyordu. Bu tıpkı Gülen Hareketi içerisinde içini bilenler paralel yapılanma, seçimlerdeki tesirlerinin de çok zayıf olduğu görülüyor. Müslüman Kardeşler seçimlerde biraz daha güçlü ama biraz daha milli görüş gibi o anlamda. Cemaatin içinde olan birileri veya cemaati tanıyan birileri cemaatin çok çok güçlü olduğunu, geniş kitleleri olduğunu, televizyon kanalları, holdingleri olduğunu zannediyor. Bizim de dışarıdan Müslüman Kardeşlere bakışımızda böyle bir sorun var. Müslüman Kardeşlerin tüm Mısır tarafından kabul görmüş bir hareket olduğunu gördük. Son 5 yıla baktığımızda da aldıkları oy oranları da bizim bu görüşümüzü etkileyen ve yanılığımızı arttıran da önemli etkenlerden biriydi. Çünkü tepki oylarını

aldılar. Müslümün Kardeşler hareketi, içinden olmayanlarında da oylarına aldılar ve o tepki oylarıyla birlikte Şura Meclisinde yani parlamentoda birinci parti oldular.

Seçimlere katılım oranları da çok tartışıldı. Müslüman kardeşler'in geleceğini ve pek çok şeyi kendi içinde tartışmaya başladı. Özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimlerine girmeme kararlarının değiştirilmiş olması. Ve Abdülnasır döneminden çok daha ağır bir darbe ve çok daha ağır bir tecritle karşı karşıyalar. Hem terör örgütü ilan edilmiş olmaları hem televizyon dergilerinin kapatılmış olması, tutuklamalar, baskılar, dolayısıyla hareket kendi içinde bir sorgulama dönemi yaşıyor şu anda. Siyasal anlamda kopuşların dışında bir takım tartışmalar da var ama bir yol haritası belirlemesi gerektiğinin farkındalar. Gösterilerle bu işin yürümeyeceğini kısa ve orta vadede ciddi manada kayıplar verdiklerini biliyorlar. Uluslar arası anlamda da bu şekilde sürecin içinde girdiler. Çünkü bu darbe her şeyden önce küresel anlamda bir ihvan operasyonuydu. Körfezin desteklediği siyasal ve finansal olarak, Müslüman Kardeşlerin tüm bu coğrafya içerisindeki etkisini kırmaya yönelik, hem hareketin kaynağına yönelik, hem de küresel anlamda bütün kollarını yıpratmaya yönelik bir teşebbüstü. Müslüman Kardeşler bunun farkına çok geç vardı. Şu anda da istişareler yapıyorlar önümüzdeki süreçte neler yapacaklarına yönelik. Ama şunu söyleyelim, Müslüman Kardeşler ideolojik bir hareket ve bu hareketlerin hiçbirisi ne kadar ağır darbeler alırsa alsınlar tamamen yok edilemezler. Sadece dönem dönem geriliyorlar. Bu en çok geriledikleri dönem demek yanlış olmaz kendi tarihleri içerisinde.

3.2.Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'in Kaynakları Açısından Mısır'ın ve Müslüman Kardeşler'ir Geleceği

Doğu Akdeniz'deki zengin gaz yataklarının ticarileştirilip refah ve güvenliğe katkı sağlamasına siyasi ihtilafların durulmaması, sık aralıklarla alevlenmeye devam etmesi imkân vermemektedir. Bu giderek karmaşıklaşan Doğu Akdeniz gaz denkleminde Lübnan, Mısır, Güney Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye de yerini almaktadır. Doğu Akdeniz'deki suların altında yer alan 122 trilyon kübik feetlik (TCF) rezervlerin yaklaşık yarısına erişimi olduğunu iddia eden Güney Kıbrıs'ın, US Geological Survey (Amerikan Jeolojik Araştırmalar Merkezi), deniz altındaki

rezervleri işletebilmesi halinde muazzam bir değer yaratabileceğini tahmin etmekte, sadece Afrodit sahasında rezervlerin 127 milyar metreküp olduğu tahmin ediliyor (Öğütçü, 2015).

Hem açık denizde hem karada zengin doğalgaz rezervleri olan Mısır'da bunlardan bir kısmı çıkarılıyor. Enerji ortaklığı sayesinde bunların çözüme kavuşturulabileceği yolundaki iyimser tahminleri bölgedeki ülkelerin karmaşık jeopolitik çekişmeleri altüst etmiştir. Nitekim İsrail ilk elde Mısır'daki atıl kapasite çalışan LNG terminallerini kullanmak için harekete geçti ve bu amaçla BG Group (İngiltere merkezli petrol ve doğalgaz şirketi) ile ön mutabakat imzalamış olup Güney Kıbrıs da bu tesisleri kullanma yönünde BG ile beyin fırtınası yapmaktadır. Ciddi ekonomik sıkıntı içindeki Rum yönetimi ise bir an evvel gaz kaynaklarını nakde dönüştürmenin yolunu aramaktadır (Öğütçü, 2015).

Türkiye-Mısır ilişkilerinin Mursi iktidarı ile çağ atladığı söylenebilir. Batı, İran tabanlı Şii zincirini kırmaya çalışırken, Türkiye'nin Mısır ve Suriye'deki Müslüman Kardeşler ve Hamas üzerinden doğan, bölgede Sünni bir zincir kurulacağı algısını, Türkiye'nin aslında reel duruma son derece uygun kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile olan ciddi yakınlaşması daha da güçlendirmiştir (Tarakçı, 2013). Bu durum İsrail'in istemedi bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

Mısır'dan başlayarak Samandağ'daki Türkiye-Suriye deniz sınır noktasına kadar devam eden kıyı şeridinin kontrolü, Mısır, Suriye, Lübnan ve hatta Türkiye'de yaşanan ve yaşanması beklenen gelişmelerin petrol ve doğal gaz rezervleri nedeniyle, en temel stratejik nedenidir. Mısır'da Mursi'nin iktidara gelmesine onay veren ABD'nin neden General Sisi'yi desteklediği sorusu önemlidir (Tarakçı, 2013). Tamar ve Leviathan yatakları, İsrail'in doğalgazda başka ülkelere bağımlılığını ortadan kaldıracaktır. Mısır, İsrail'e 2005'ten bu yana son derece makul koşullarda doğalgaz satmakta ancak Hüsnü Mübarek iktidarının sonu, bu kaynağın tehlikeye girmesine neden olmuştur. Doğalgaz boru hatları sık sık saldırıya uğradığından yeni Mısır yönetimi 2012'de doğalgaz anlaşmasını tek taraflı olarak iptal ettiğini açıklamıştır (www.dw.com).

Ortak stratejik çıkar paydasında eğer 2010 yılında bozulan Türkiye-İsrail ilişkileri, düzelebilmiş olsaydı, Suriye ve Mısır'daki gelişmeler olmayabilir ya da çabucak çözülebilirdi. Mısır ve Suriye'de iktidara gelen/gelecek aynı görüşteki iktidarlar vasıtasıyla Doğu Akdeniz'in Türkiye'nin dolaylı kontrolüne girmesi olasılığı ABD, İsrail ve İngiltere'nin en büyük korkusudur. Bu korkuya Türkiye'nin kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile olası ekonomik bütünleşmesi de dâhildir. Bu gelişmeler, İsrail'in enerji ve güvenlik eksenini Türkiye'den vazgeçerek GKRY ve Yunanistan yönünde değiştirmesinin sebebi olmuştur (Tarakçı, 2013).

Kahire'de Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Mısır aralarında enerji işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir anlaşma Kasım 2014'te imzalandı. İsrail'in de gruba katılmasıyla adeta Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı bir eksen yaratılmış oldu (Öğütçü, 2015).

3.3.Doğu Akdeniz Zemininde Mısır'ın Güney Kıbrıs Yönetimi, İsrail ve Türkiye İlişkileri

İsrail, Arap Baharı'nı yakından izleyen ülkelerden olarak, Mısır'la ilişkilerin en azından görünürde gerginleşmesinden yakınmasına rağmen, Gazze'ye uygulanan ambargonun, Mısır'ın devrik lideri Hüsnü Mübarek'in desteğiyle başarıya ulaştığının bilincindedir. Kendisini tanıyan ilk Arap ülkesi olan Mısır'la ilişkilerini daha çok gerginleştirecek adımlar atmaktan bu nedenle kaçınmaktadır. Ayrıca kendisinden sonra ABD'den en çok yardım alan bölge ülkesi olan Mısır'la ilişkileri germenin, yararı olmadığını farkındadır (Mazlum, 2013).

İsrail, Mısır'ın en etkili siyasal gücü olan Müslüman Kardeşler ile Hüsnü Mübarek arasındaki denetimli gerginliği daima işine yarar hale getirmiştir. Karşılıklı olarak birbirlerinin gücünü kabul eden Mübarek ve Müslüman Kardeşler'den; Mübarek siyasi iktidarı, Müslüman Kardeşler ise toplumsal ve kültürel iktidarı, sokağı denetlemiştir. Müslüman Kardeşler bu süreçte, ABD ve İsrail karşıtı söylemlerini hayli yumuşatmış, ABD ile temasını geliştirmiştir. Mısır'da bir diğer güç odağı olan

Yüksek Askeri Konsey'in ise ABD ve İsrail ile ilişkilerini her zaman koruduğunu hiç unutmamak gerekir (Doster, 2013).

Mübarek döneminde El Fetih ile Hamas arasında yürütülen uzlaşma çalışmalarında arabulucu rolünü üstlenen Mısır her ne kadar uzlaştırmacı kimliği ön plana çıkarmaya çalıştıysa da bu süreçte Filistin Otoritesi'ne verdiği destekle Müslüman Kardeşler geleneğinden gelen Hamas'ın siyasal marjinalizasyonuna ve bu yönüyle Filistin meselesinde statükonun devam etmesine dolaylı olarak katkıda bulunması İsrail'in Filistinli gruplar arasındaki fikir ayrılıkları üzerinden yürüttüğü barış sürecinden sonuç elde edilememesinde kilit rol oynamıştır (Bölme, vd., 2011).

İsrail, Mübarek'e Suudi Arabistan ile birlikte en açık desteği veren ülke olarak Mübarek sonrası Mısır'da kurulacak yeni yönetimin İsrail çıkarlarına potansiyel tehdit oluşturduğunu düşünmektedir. İsrail protestolar sırasında özellikle Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi senaryosundan endişelendiğinden, Mübarek merkezli bir istikrarı demokrasiye tercih eder bir söylem benimsemiştir. Mübarek'in ayrılmasından sonra ise İran ve Müslüman Kardeşler üzerinden Batı'nın İslami radikalizm korkusuna hitap eden İsrail, Mısır'da yaşanan son gelişmelerin Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesiyle 1979 İran İslam Devrimi'nin bir benzerine dönüşmesi ihtimali doğmaktadır (NRP, 2011).

Büyük kargaşa içindeki Suriye'nin Lübnan'da azalan etkisinden, ABD'nin Lübnan'da yönetimi şekillendirmeye çalışmasından, Irak'ın kuzeyinde güçlenmekte olan bağımsız Kürt devleti oluşumundan memnun olan İsrail, tüm çabalarına rağmen ABD'yi, Suriye ve İran'a yönelik bir askeri müdahaleye ikna edememiştir. ABD Başkanı Obama ile bu sebeple ters düştüğü de olmuştur. Filistin meselesi ve Araplarla ilişkiler İsrail'in iç siyasetinde de önemli bir başlıktır ve siyasal saflaşmadaki belirleyici unsurlar arasındadır (Mazlum, 2013).

Irak'ın kuzeyindeki gelişmeleri yakından takip eden İsrail, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi lideri Mesut Barzani ile güçlü ilişkilere sahiptir. İsrail'in kurulmasıyla birlikte Ortadoğu'ya, özellikle de Araplar arasına, stratejik müttefiki olan bir devlet

sayesinde kalıcı olarak yerleşen ABD de, Barzani'yi desteklemektedir. , ABD ve İsrail'in, Irak'tan doğacak ve bölgedeki diğer üç ülkenin (Türkiye, İran, Suriye) aleyhine genişleyecek bir Kürt devleti oldukça yararına olacaktır. Bu devlet, hem ABD açısından yeni bir üs işlevi görecektir hem de İsrail'i bölgedeki yalnızlığından ve kuşatılmışlığından bir nebze olsun kurtaracaktır. İsrail'in bölgedeki iki büyük düşmanının, yani Suriye ve İran'ın bölünmesiyle ortaya çıkacaktır. Böylece İsrail'in elini çok rahatlatacaktır. Hem Sünni Arapların, hem Şiiilerin ve İran'ın, hem de Türklerin ve Türkiye'nin bölgedeki etkisini Irak'ın kuzeyinde kurulup sonra da genişleyecek bağımsız bir Kürt devleti azaltacaktır (Doster, 2013).

Filistin Otoritesi tarafından da İsrail'in Mısır'daki değişim konusundaki endişeleri paylaşılmaktadır. Filistin Otoritesi'nin meşruiyetinin tartışılmaya başlanmasına, Arap dünyasındaki gösterilerin belki de ikinci plana ittiği, el-Cezire televizyonu tarafından yayımlanan Filistin Otoritesine ilişkin dokümanlar sebep olmuştur. Mahmud Abbas yönetimi için özellikle Hamas'a karşı en büyük destekçilerinden birisi olan Mübarek'in görevi bırakması, ikinci bir darbe niteliğindedir. Filistin belgeleri ve Mısır gösterileri sonucunda Filistin Ulusal Yönetimi üzerinde oluşan baskı sonucunda Başmüzakereci Saib Erekat istifa etmiş ve Filistin Otoritesi'ne seçim çağrısı yapmıştır (NRP, 2011).

Mübarek sonrası dönemde elFetih- Hamas dengesini gözetmesi Mısır halkının Filistin meselesi ile alakalı yönetimden en büyük beklentilerinden birisi olacaktır. Mübarek'in Müslüman Kardeşler geleneğinden gelen Hamas'a olan antipatisi sebebiyle bu durum el-Fetih'e yaptığı imtiyazlı muamelenin sona ermesine sebep olabilecektir. Özellikle Müslüman Kardeşler'in yönetime girdiği bir senaryoda Hamas, Mısır'da diyalog kurabileceği bir parti bulabilecektir. Ayrıca Filistin meselesinin çözümü için hayati öneme sahip el-Fetih-Hamas uzlaşmasının önü açılabilir, Müslüman Kardeşler'in Mısır'daki demokratik sistemde kendine yer edinmesi, Batı dünyasında Filistin meselesinin çözümü için Hamas'la diyaloga girme konusundaki bir takım tabuları yıkmada yardımcı olacaktır (Bölme, vd., 2011).

Geleneksel dış politikası Batıya yönelik olan Türkiye, kendini daha çok Batı ile özdeşleştiren ve Batılı devletlerle ilişki kuran bir dış politika tercihinde bulunmaktadır (Akbaş, 2011: 291).

Bu politik tercih Ortadoğu coğrafyasına yönelik tercihlerde de kendini göstermektedir. Türkiye Başbakanı Erdoğan, Şam Yönetimi'nin halka yönelik tutumunu eleştirerek, "gelecek mazlumların kanı üzerine inşa edilmez" sözüyle Esad rejimini izlediği politikadan vazgeçmeye çağırılmış ve Arap halk hareketlerine destek vermiştir. ABD ve AB tarafından da Erdoğan'ın bu sözleri destek görmüştür (Alavi, 2012).

İdealist söylemlerden hareketle, Suriye, Mısır, Libya olaylarında insani ve ahlaki değerleri ön plana alan ve onları her şeyin üstünde tutan bir politika izleyen Türkiye'nin nu tutumu askeri müdahalelere karşı olma söylemiyle de somutlaşmıştır (Bozkurt, 2011: 148).

İnsani müdahale ve barışı koruma operasyonlarında da geçmişe göre bir bölgesel ve küresel aktör olarak, daha pro-aktif ve özgür karar alabilen bir dış politika izlemekte olan Türkiye, izlediği dış politika ile sadece küresel güvenliğin sağlanmasına değil, aynı zamanda çeşitli zıt kutuplarda bulunan aktörler veya durumlar arasında, demokratik küresel yönetişime de çeşitli şekillerde katkıda bulunarak bir köprü görevi görmektedir (Bayer and Keyman, 2012: 73).

ABD, İran ve Türkiye Ortadoğu'daki değişimi etkileme kapasitesi olan en önemli aktörlerdir. Türkiye'nin, ABD ile İran arasındaki ilişkilerin yakın dönemdeki seyri nedeniyle İran'dan daha aktif rol üstlenmesi, başta ABD olmak üzere, Batı tarafından olumlu karşılanmakta ve hatta Suriye'ye, Türkiye'nin askeri müdahale etmesi bile ara sıra dile getirilmektedir. Türkiye'nin laiklik temelli cumhuriyet rejimi Batının Türkiye tercihinin etkileyen bir diğer unsur olduğu da ifade edilebilir. Türkiye'nin jeopolitik ve konjonktürel önemini Arap Baharı nedeniyle bölgede meydana gelen gelişmeler ve aktörlerin tutumu artırmıştır. 21. yüzyılda dış politikada, çok eksenli,

pro-aktif dış politika doktrini ekseninde, Ortadoğu'da etkin bir dış politika izleme yolu tercih etmiş olan Türkiye'nin Arap Baharı'na karşı tutumu; bölge ülkelerinin demokrasiye geçişini desteklemek ve bu bağlamda bölge halklarının daha fazla özgürlük, demokrasi ve insan hakları taleplerine arka çıkmak olarak ifade edilebilir (Akıllı, 2012: 44-45).

Arap Baharı'na yönelik Türkiye'nin eleştirisi de alan izlediği dış politikanın bağımsız bir dış politika olmadığı ve tutarsızlıklar içerdiği dile getirilmiştir. Arap Baharı'na yönelik Türkiye'nin izlediği dış politikaya yönelik eleştiriler, Arap Baharı'nın başında izlediği tutumla, daha sonraki sürece ilişkin tutumu üzerinde odaklanmaktadır (Bayer and Keyman, 2012: 74).

Toga'ya (2011) göre, Türkiye'nin Arap Baharı boyunca izlediği politika; tutarsızlık, ulusal çıkarın geri planda bırakılması, Batılı küresel güçlere bağımlı bir dış politika ve dış dinamiklere göre strateji belirleme niteliklerini yansıtmaktadır. Türkiye'nin Libya'da çıkan olaylara hızla tepki vermemesi, gelişmeleri daha iyi okuduktan sonra eleştirmesi bu tür bir eleştirinin temel dayanağı olarak gösterilmektedir.

Türkiye, Arap Baharı öncesinde Suriye, Mısır ve Libya gibi otokratik ülkelerle ikili ve çoklu ilişkilerini güçlendirdiğini ama Arap Baharı sonrasında bu ülkelerin liderlerine bir an önce reformları gerçekleştirme çağrısında da bulunduğunu ve bunları görevden ayrılmaya çağırdığını dile getiren Bozkurt (2011:149-150), Türk dış politikasını; Türkiye'nin, bu ülkelerde yeni iktidara gelmiş yönetimlerle ilişki kurarak, işbirliği olanaklarını değerlendirmeye çalışması bakımından, "çıkarlarını önceleyerek, realist bir yol izlendiği" şeklinde eleştirmiştir.

Türkiye - Mısır siyasi ve ekonomik ilişkilerini Mısır'da Mursi'nin iktidara gelmesi olumlu yönde etkiledi. Bu bağlamda Türkiye'nin Mısır üzerinden Lübnan, Suriye, Filistin, Hamas üzerindeki siyasi gücü göreceli olarak arttı. 2003 yılında GKRY ile imzalanan MEB anlaşmasını Mart 2013 'de feshetmesi Mursi'nin Türkiye açısından en önemli dış politika kararı oldu. Mursi bir yıl önce de Nisan 2012'de İsrail ile

doğal gaz sevk anlaşmasını uygulamadan kaldırmıştı. Mısır'ın GKRY ile olan MEB anlaşmasını feshetmesi halen sondaj yaptığı deniz alanlarının hukukiliğini göreceli olarak ortadan kaldırıp ayrıca GKRY - İsrail MEB anlaşmasının da bütünlüğü bozulmuş oldu. Mısır'ın GKRY ile olan MEB anlaşmasını feshetmesinde Türkiye'nin etkili olduğu değerlendirmeleri yapılmasıyla başta İsrail olmak üzere uzak yakın birçok ülke, Türkiye - Mısır ortaklığının bölgedeki stratejik, ekonomik ve ticari çıkarları etkileyerek siyasi ve askeri dengeleri değiştirebileceği korkusuna kapıldı. Mısır'da Mursi karşıtı olaylar MEB anlaşmasının iptal edilmesinden iki ay sonra başladı. Burada şüphesiz ki Mursi'nin yönetsel açıdan son derece ciddi hataları oldu. Ancak olayları doğu Akdeniz çanağındaki tüm siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler ışığında değerlendirmek uygun olacaktır (Tarakçı, 2013).

Türkiye'nin Arap dünyasına ve Mısır'a model ülke olma iddiasını analiz eden yazarlardan birisi olan Abou Taleb'e (2011) göre, Türkiye'nin demokratik dönüşüm ve ekonomik kalkınma tecrübesi, Mısır ve diğer Arap devletleri için birçok olumlu nokta içermektedir ve bundan Araplar yararlanabilir. Türkiye'nin başarısı, sadece Türk olgusundan kaynaklanmayıp, aynı zamanda küresel trendlerin de katkısıyla ortaya çıkmıştır. Mısır'ın zaten uzun tarihsel mirasında, Taleb, dinle barışık bir liberal laiklik anlayış olduğunu ve Mısır'ın, kendi bünyesinde yetiştirdiği bu anlayış modeliyle kalkınabileceğini vurgulamıştır (Bayer and Keyman, 2012: 75).

Önümüzdeki en az yüz yıllık bir yansımanın hedef ve stratejilerinden ibaret olan Ortadoğu'nun Akdeniz bölgesinde yaşanan olaylarda mücadele, Kıbrıs, hatta Girit ve Doğu Akdeniz'in siyasi coğrafyasının yeniden belirlenmesi üzerinde yapılmaktadır. Aslında bu mücadelenin baş aktörleridir bu bağlamda bölgenin hegemonyan güçleri olan ABD ve Rusya'dır. ABD'nin en büyük stratejik ortağı İsrail eksen değiştirmiş ve Kıbrıs'a yönelmiş olduğu için, son siyasi ve ekonomik gelişmeler Kıbrıs'ı yeniden bölgenin en stratejik coğrafyası haline getirmiştir. Ayrıca bu ikiliye Yunanistan'ın da dâhil olması beklenmekte olup 200 yıllık Rus-Yunan ilişkisini de yabana atmamak gerekmektedir. Akdeniz'de son tutunma noktası Suriye'yi kaybetme olasılığı Rusya'yı da aynı istikamete yönlendirmiştir. Askeri bakımdan mücadele ise deniz kuvvetleri arasında yapılacak, Akdeniz'de deniz gücü üstünlüğü kimde ise zafere

daha yakın olacaktır. Türkiye kısa vadeli perspektiflerden uzaklaşarak uzun vadeli milli çıkarlarına uygun politikalar üretmeli ve öncelikle bölge ülkelerinin güvenini kazanmaya çalışmalıdır. Her yönüyle çok fazla siyasi karar seçenekleri ile karşı karşıya olan ülkemize yönelik iç ve dış dinamiklerdeki risklerin, iktidar ve muhalefetin parlamento çatısı altında birlikte karar üretmesini gerektirecek kadar yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Tarakçı, 2013).

Uzun süredir üzerinde durulan Kıbrıs Adası'nın güneyindeki sahillerin açıklarında doğalgaz ve petrol yatakları olduğu şüphesi Amerikan Enerji Şirketi Noble Energy'nin 2011 yılında deneme amacı ile yaptığı sondaj çalışmalarında doğrulandı. Bölgede zengin bir doğalgaz yatağı olduğu görüldü ve bu doğalgazın 2018 yılında çıkarılmaya başlanması planlanmaktadır. Özellikle mali krize girdikten sonra devletin kasasına acilen gerekli olan parayı bulmak için Kıbrıs yönetimi maden arama çalışmalarını hızlandırmış durumdadır. Fransız Total şirketi ile İtalyan ENİ şirketi ve Güney Kore şirketi Kogas ortaklığındaki konsorsiyuma yeni sondaj çalışmaları yapma hakkı verilmiş olup İsrail karasularındaki doğalgazın çıkarılma işlemi ise çoktan başlamıştır (Papadimitriou, 2014).

Türkiye tüm bu olan bitene başından beri sıcak bakmamaktadır. Her ülke Uluslararası Deniz Hukuku'na göre kıyılarından 200 deniz mili açığa kadar olan bölgede hükümlerlik hakkına sahiptir. Güney Kıbrıs yönetimi ayrıca Mısır ve İsrail ile yaptığı ikili görüşmelerde, kendi hükümlerlik sahasının sınırlarını belirlemiştir. Diğer bir deyişle denizin altından sınırlar çizildi ancak Güney Kıbrıs'ı tanımayan Türkiye ile böyle bir anlaşma yapılması çok zor görünmektedir. Bölgedeki doğal kaynaklarda Kuzey Kıbrıs'ın da hakkı olduğuna dikkat çeken Türkiye, sondaj çalışmalarının başlamasının ardından bölgeye savaş gemilerinin refakat ettiği araştırma gemisi gönderdi. Güney Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı nasıl bir politika izlemesi gerektiği konusunda Yunanistan da farklı görüşlere sahiptir. To Vima gazetesinden diplomasi yazarı Yannis Kartalis, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yüzlerce kilometrelik bir sahil şeridi olduğunu ve istense de istenmese de bu ülke ile eninde sonunda görüşmeler yapılacağını ifade editmiştir. Atina Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden Evrypidis Tsakiridis ise Deutsche Welle'ye yaptığı açıklamada

Türkiye'nin, Güney Kıbrıs'ın egemenlik haklarını kullanmasını hukuk dışı yöntemlerle engellemeye çalıştığını iddia etmiştir (Papadimitriou, 2014).

Mısır Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile enerji alanında işbirliğine gitme kararı almıştır. Mısır için bu ortaklığın başka bir önemi daha bulunmaktadır. Üç ülkenin, Doğu Akdeniz'de terör gruplarına karşı ortak mücadele etme kararı almasının yanında Yunanistan ve Güney Kıbrıs, Avrupa Birliği'nde Mısır'ın çıkarlarını takip edeceklerini belirtmektedirler. Tüm bu açıklamalar ve yakınlaşmalar bir yana, Türkiye de gelişmelerin dışında kalmamakta ve 29 Kasım'da Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Venizelos İstanbul'da Türk mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu'nu ziyaret edecektir. Greek Energy Forum Müdürü Alexandros Lagakos, Türkiye'nin şu an Avrupa'nın üç büyük doğalgaz ticari pazarından biri olduğunu ve bu yeni enerji ittifakının ek bir pazar yaratacağı için Türkiye'ye de yarayacağını savunmaktadır (Papadimitriou, 2014).

Doğu Akdeniz zemininde Mısır'ın Türkiye, Güney Kıbrıs ve İsrail ile ilişkilerine baktığımız zaman enerji ve özellikle de doğal gaz rezervlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Mısır Yunanistan ve Güney Kıbrıs Akdeniz'deki aramalar konusunda anlaşmaya varmış Türkiye ise yalnız kalmış izlenimi uyanmaktadır. Bununla birlikte İsrail ile Mısır arasındaki ilişkilerin Sisi döneminde her geçen gün iyiye gitmesi Türkiye ile olan ilişkilerin de kötüye gitmesi Doğu Akdeniz'de yakın gelecekte suların ısınma eğiliminde olacağını göstermektedir. Türkiye'nin ise elindeki en önemli destekçisi ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olacaktır. Strajetik ve jeopolitik açıdan KKTC, hem kendi çıkarlarını hem de Türkiye'nin çıkarlarını koruma adına adımlar atacak, ancak İsrail'inde de Türkiye'nin karşısında atacağı adımlar bölgedeki gerilimi arttıracak gibi görünmektedir.

Ersoy, Doğu Akdeniz zemininde Mısır, İsrail ve Türkiye ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır: “Baktığımızda özellikle bu konu Türkiye ile ilişkilerle doğru oranlıtı bir durum. Müslüman Kardeşler iktidarda olsaydı, başka bir şeyden söz ediyor olacaktık. Şu anda mevcut yönetimle Türkiye'nin siyasi ilişkilerinin kopması

veya kopma noktasına gelmiş olmasının temel bir sebep olduğu bir dönem yaşıyoruz. Doğalgaz arama çalışmaları hem de oradaki birlik ve beraberlik noktasında en temel sorun şu. Türkiye hem darbeyi hem de sonrasında yaşanabilecekleri ilkesel anlamda darbeye karşı durmak şeklinde bir politika olarak ortaya koydu ama bu bir parti politikası. Türkiye'nin dış politikası, sonuçta bir parti politikası. Türkiye'de bir hükümet değişikliği olduğunda. Türkiye'nin Mısır, Suriye, İsrail, bütün politikalarının çok ciddi bir şekilde değişebileceği konuşuluyor. Burada Doğu Akdeniz'deki doğalgaz arama çalışmalarının Müslüman Kardeşler ile ilintilendirirsek, temelde şöyle bir sorun var. MK'nın neredeyse tüm üyeleri Türkiye ve Katar'da yaşıyor. Avrupa'da yaşayanlarda var ama genele bakıldığında çok az. Herhangi bir koalisyon hükümeti ve onların Mısır ile yürüteceği görüşmelerde bu anlamda sıkıntılar yaşanabilir. MK Mısır'daki siyasal geleceğine bağlı olarak Doğu Akdeniz'deki kaynakları konusunun geleceği değişebilirdi. Ama Mısır, ABD ve İsrail için çok önemli bir ülke özellikle Camp David'den dolayı, Rusya için de çok önemli. Dolayısıyla Mısır jeopolitik ve jeostratejik konumunun ciddi şekilde farkında. Ve bu farkındalığıyla uluslar arası toplumdan hem destek hem de imtiyazlar almayı sürdürüyor. Darbe bile olsa Avrupa'dan darbe sesi çıkmıyor. Demokrasiyle kimsenin bu anlamda bir işinin olmadığını biliyoruz. Bu bölgede Mısır'daki değişimle İsrail ve Doğu Akdeniz politikaları değişir. Ama ben bunun kısa vadede mümkün olacağı kanaatinde değilim. Müslüman kardeşlerin geleceği noktasında da Türkiye'deki hükümet, dış politikadaki değişikliklere bağlı olarak, bazı değişiklikler ve farklılıklar olacağını düşünüyorum. Ama şunu da söylemek gerekli. AK Parti yine birinci parti ve hala büyük söz sahibi. Buna bağlı olarak da İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Mısır ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki politikalarında bir takım değişiklikler olabilir. Bunlar çok kırılğan etkili şeyler değil, yumuşama olabilir. Bunlar da özellikle İsrail'e bağlı şeyler. Çünkü İsrail diğer ülkeleri etkileyecek bir konumdadır”.

3.4.Yargılanma Sonuçları Açısından Müslüman Kardeşlerin Geleceği

Müslüman Kardeşler Cemiyeti demokrasi hayalleri için savaşımaya ve bedel ödemeye devam etmektedir. Öyle ki katliamların, suikastlerin, hapis ve idam cezalarının ardından dahi Müslüman Kardeşler hayatına devam etmektedir. Peki

Müslüman Kardeşleri yok etmek, tarih sahnesinden silmek mümkün müdür? Cevap oldukça basit. Mısır'da Müslüman Kardeşleri tavsiye etmek kesinlikle mümkün değildir. 1928'de Hasan el-Benna ve arkadaşları tarafından kurulan ve bir asıra yaklaşan ömründe nice badireler atlatan Müslüman Kardeşler hayatına devam edecektir. Bunun altında pek çok sebep sayılabilir. Arap dünyasının her köşesinde kollarının bulunması, siyasi kimliğinin dışında kültürel, toplumsal ve ekonomik alanlarda çok yaygın ve güçlü bir örgütlenmeye sahip olması ve son yıllarda yaşadığı yasaklı dönemin benzerlerini geçmişinde barındırması bunun en önemli sebeplerindendir. Bundan sonraki dönemde Müslüman Kardeşlere yönelik baskılar artarak devam edecektir. Bu hem Müslüman Kardeşlerin yönetimi tarafından hem de uluslar arası toplum tarafından bilinmektedir. Bununla birlikte Müslüman Kardeşlerin tasviye edilemeyeceğini, darbeyi yapan ve birçok üst düzey yöneticisini yargılayan askerler de biliyor.

Mısır'daki askeri rejim Müslüman Kardeşleri ortadan kaldıramayacağını bilse de onu zayıflatmak, bölmek ve marjinalleştirmek istediği de bir gerçektir. Bunun için de yapacağı pek çok baskıyı meşrulaştırmak adına yeni yollara ve terörist diyebileceği hedeflere ihtiyaç duyacaktır. Bunun için de yeni "Seyyid Kutub"lar çıkartabilir. Müslüman Kardeşleri şiddet tuzagına çekerek daha sert yöntemlere başvurabilir.

Müslüman Kardeşler ise bir yıl gibi kısa bir süre de olsa iktidar olmanın nasıl bir güç olduğunu anlamış bulunmaktadır. Bunun için de 80 yılı aşkın bir süre muhalefetin ardından iktidar olmanın zorluklarını anlamış deyim yerindeyse o hazza ulaşmıştır. O yüzden de yöneticilerinin ömür boyu hapis yatmasına, her türlü işkence görmelerine, idam cezaları almalarına, idam edilmelerine, suikatlere uğramalarına, öldürülmelerine rağmen, demokrasi ideallerinin peşinden koşacaktır. Bunun içindir ki, Müslüman Kardeşler beklide en iyi bildiği işi, yani siyasi yasaklı olduğu dönemlerde yaptığı gibi yer altına çekilip beklemeye devam edecektir. Ta ki yeniden siyasi arenaya dönmesine izin verilene kadar.

İdamla yargılanmakta olan Müslüman Kardeşler'in hapiste olan liderlerinden biri, Kahire'nin güneyindeki Feyyum Vilayetinin İhvan lideri Said Abdurrahman'dır. Bu

süreç içerisinde yeni liderler seçilmiştir. Liderlerin hepsi genç kuşaktan oluşmakta ve ortalama yaşları 40 civarındadır. Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın, lider kadrosunu değiştireceğini ve teşkilatın yönetim birimlerini yurt dışına çıkaracağını bu ayın başında ilan ettiklerini belirtilmektedir. Bununla birlikte askeri darbeye gelen yönetime karşı Müslüman Kardeşler mücadelelerine yurt dışındaki ofislerinden devam etme kararı almışlardır (haber.star.com.tr).

Ersoy (2015), Müslüman Kardeşlerin geleceğine ilişkin şu şekilde yorum yapmıştır: “Müslüman kardeşler yöneticilerine daha önce de idam kararları verildi. Yani Müslüman Kardeşlerin ilk defa başına gelen bir şey değil. İdam edilirse kıyamet mi kopar. Evet ilk defa Cumhurbaşkanlığı makamındaki bir kişi idam edilmiş olur, bu bir farklılık. Keza daha önce Mübarek'e hiç mahkum elbisesi giydirmeyip, Mursi'ye mahkum ve idam elbisesi giydirdiler, yargılamadaki algı operasyonlarından biri de buydu. Müslüman Kardeşler hareketinin böyle şeylere alışık olduğunu biliyoruz. Seyit kutup, hasan el bennanın şehid edilmesi ve sonrasındaki süreçlerde. Müslüman Kardeşler hareketi bu gibi durumlarda iki türlü faaliyet gösteriyor. Daha önce yaptığı gibi siyasal alanda olup, sosyal ve toplum süreçlerin hepsinde sendikalar vs ile var olma. İkinci yer altında olma. Şu anda tamamen yer altına çekilmiş durumdadır. Esir tutuklu MK lideri olamaz. Zaten bu fıkhıta da böyledir. Lider olacak kişinin serbest olması hür olması gerekir. O yüzden de Müslüman kardeşler yeni bir müşid seçti, gizli bir müşid. Toplantıları evlerde gizli bir şekilde devam ediyor. Teşkilatın çalışmaları Mısır'da pek çok noktada devam ediyor. Ama altını çizmekte fayda var teşkilatın kendi içerisinde yargıladığı, sorguladığı bir dönemi de yaşıyoruz şu anda. Neden bu kadar ağır bir darbe altık diye. Geleceklerini onlar da masaya yatırmış durumdadır. Görüşmelerden edindiğim izlenimlere göre, yakın vadede pek de umutlu değiller, uzun vadede umutlu olduklarını izah etmeye çalışsalar da yakın vadede çok ciddi stratejik hatalar yaptıklarının hem de kısa vadede toparlamayacaklarının bilincindedir. Uzun vadede yeni yol haritaları belirleme çabalarında ve yeni bir yapılanmaya gitmeyi umuyorlar. Yurt dışı teşkilatlarının da, bazı önemli ülkelerde, bunlardan bazıları ABD'dir, İngiltere'dir, Fransa, Almanya'dır, onlara da Müslüman Kardeşlerin terör hareketi olmadığı, hatta, İslami hareketler arasında en ılımlıları olduğunu anlatmak. Bu küresel operasyonun

bir parçası olarak İslamafobi ve selefi hareketlerin önü açıldı. Yani mısırdaki darbeye destek veren hareket Selefi-Nur partisi idi. Burada İslamcılık ile batının ve ABD'nin bir sorunu olmadığı görüldü. Bilhakis siyasal İslamcı düşüncelerin onların çıkarlarının tehdit etmesiyle ilgili, siyasal İslam değil solculuk da olabilir, onların çıkarlarını tehdit ediyorsanız böyle bir operasyonun kurbanı olabiliyorsunuz. Bu Müslüman Kardeşler için iki taraflı bir operasyondur. MK teorik alt yapısı, ılımlı çizgisi, mezhepsel taassuplarının olmaması, etnik unsur taassuplarının olmaması, ümmet bilinci ile hareket eden siyasi zemininin olması nedeniyle bütün bu coğrafyada kitle bulmuştu kendisine. Ama Müslüman Kardeşlerin alternatifi olan diğer hareketlerin her zaman daha sert daha radikal, selefi ekoller olduğunu biliyoruz. Ve Müslüman Kardeşleri yok ettiğinizde selefi hareketlerin önünü açmış oluyorsunuz. Bu da dönem dönem cihadist grupların, şiddete meğilli grupların eylemleriyle İslamafobi'yi de arttırıyor. İslama karşı da Müslüman olmayanlar nezdinde bu bir algı operasyonudur diye düşünüyorum.”

3.5.Yeni Kuşağın Mısır'daki Rolü ve Müslüman Kardeşlere Bakışı Açısından Geleceği

Modern iletişim teknolojilerinin geliştiği bir dönemde umutlar kaybolmaya başladı ancak gelişen teknoloji eskinin aksine, artık liderlerin istedikleri ülkeyi gibi sürdüramayacaklarını da göstermiştir. 30 yaş altı gençlik uydu kanallarını izleyerek ve internette dolaşarak, başkalarının hayatlarının kendilerinininki kadar güç olmadığını görmüştür (Bowen, 2013).

16-32 yaş arası kişileri tanımlamak için oluşturulmuş olan Y kuşağı pazarlama stratejistleri tarafından kullanılan bir kavramdır. 'Y' olarak tanımlanmasının sebebi 33-46 yaş arasını kapsayan 'X' kuşağının ardından gelmesidir. İngilizce'de neden anlamına gelen 'why' ifadesinin telaffuzu olan 'Y'ye atıfla sorgulayan bir kuşak olarak da nitelendirilmektedir. Medyada uzun süre tartışılan 1985-1995 yılları arasında doğanlardan oluştuğu söylenen Y Kuşağı'nı tanımlarken 'küreselleşme, teknoloji, iletişim ve modernleşmeye kolaylıkla uyum sağlamaları' kullanılan anahtar sözcüklerdendir. 'Arap baharı' diye adlandırılan sosyal çalkantılar süreci 'Y

kuşığı'nın en aktif olduğu siyasi dönüşüm süreçlerinden biri olmuştur. Mısır'daysa Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, ardından Muhammed Mursi'nin başa geçmesi ve ordu darbesinde Y kuşağının rolü yadsınamaz bir gerçektir (Foça, 2013).

Nüfusun % 33.9'u 0-14 grubunu, 61,4'ü 15-64 yaş grubunu, 4,7'si 65 ve üstü yaş grubunu, en aktif grup olarak tanımladığımız 30 yaş grubunun ise yaklaşık olarak % 46'sını oluşturan Mısır'da, çok yönlü gelişen sosyal çelişki ve çatışmalar iç politik denklemin değişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Samuel P. Huntington, 1996 yılında yayımlanmış olduğu Medeniyetler Çatışması adlı kitabında, genç Müslüman nüfusunun gelişmesinden kaygı duyduğunu, "genç nüfusun protestoya, istikrarsızlığa, reforma ve devrime ön ayak olan kimseler olduğu belirtilmelidir" cümlesiyle açıklamaktadır. Huntington'nun korkusunun 2010 yılından bu yana geçen politik sürece bakıldığında gerçekleştiği söylenebilir. Özellikle Türkiye, Tunus, Yemen ve Mısır'daki toplumsal gelişmelerden, eğitim düzeyi artan, internet aracılığıyla dünyanın birçok ülkesindeki gelişmeyi takip etme olanağına sahip olan yeni genç kuşağın toplumsal değişimde aktif bir rol aldığını görmek mümkündür. Mursi'nin politikalarına karşı geliştirilen eylemlerde Mısır'da Mübarek'in devrilmesinde olduğu gibi genç kuşağın çok önemli bir etkisi olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Peköz, 2013).

2010 yılında Stanford Üniversitesi'nden Lisa Blaydes ve Emory Üniversitesi'nden Drew Linzer'in yapmış oldukları bir çalışmaya göre Mısır'daki protestolara katılanların yüzde 43'ünün 35 yaşın altında olduğu belirlenmiştir (Foça, 2013).

Y kuşağını tanımlarken çokça konuşulan sosyal medya ve internet gibi başlıklar konusunda ise hepsi hemen hemen aynı fikirdedir. İnternetin; hızlı haber alabilme, aynı görüşü paylaşan insanları bulabilme ve dünyaya açılabilme olanağı sağladığı konusunda birleşilmektedir. İnternetin kontrolü zor bir alan olduğunu ve insanların bu yolla kendileriyle aynı düşüncedekilere kolayca ulaşabildiklerini ifade eden Ömer el-Cebri'nin yanı sıra, Luceyn İbrahim de sosyal medya sayesinde her an her yerde olabildiklerini, herkesle kolayca iletişime geçebildiklerini belirtmektedir. Y

kuşağının geçmiş kuşaklara kıyasla interneti kullanabiliyor olması avantaj olarak değerlendirilmektedir (Foça, 2013).

Arap baharı sırasında devrimci ruhların enerjileri Mısır'da özellikle askeri, eski rejimin kalıntıları ve Müslüman Kardeşler gibi iktidarların ve kurumların güçleriyle Mısırlı Y kuşağı bastırılmıştı. Müslüman Kardeşler üyesi Muhammed Mursi ve Mübarek döneminin son başbakanı olan eski Hava Kuvvetleri Komutanı arasında seçmenler 2013 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin son etabında, bir seçim yapmak zorunda kaldılar. Tahrir Meydanı'nın fevri ve organize olamayan devrimcilerinin boyunu, kazanmak bir yana, cumhurbaşkanlığı yarışına bir aday sokmak bile aşmaktadır (Bowen, 2013).

Ersoy (2015)'a göre, yeni kuşağın rolü aktarılan şekildedir: "Darbenin de, Dünya'daki hayal kırıklığının da, Türkiye'deki yanlış okumaların da en temel nedeni gençlik. Mısır'daki gençlik ve Mısır'daki siyasi hareketlerin Müslüman Kardeşler ile iyi ilişkiler içerisinde iyi ilişkiler içinde olduğu söylemek büyük bir yanlışlık olur. Hem devrim zamanında devrimlerinin çalındığını düşündüler Müslüman Kardeşler Tarafından, çok ciddi tepkiliydiler. Mısır'da ihvandan kurtulmak için meydanlara çıkan ve orduyu göreve çağıran siyasi hareket vardı. Müslüman Kardeşlerden olmayanların bakış açıları, bu bir cemaat ve çok tepkili bir bakış açıları var. Mısırdaki darbenin böyle bir zemin bulması ve halk desteği almanısının temel nedeni de ihvana karşı olan bu tepkiydi. Bunun sebeplerinden biri de seçimlere katılımın yüzde 40'larda olmasıydı, ikincisi de Müslüman Kardeşlerin aldığı oy oranı idi. İkincisi de Mısır halkı Ahmet Şefik ve Muhammed Mursi arasında kaldığı için, eski rejim iktidara gelmesinden önce ihvan iktidara gelsin diye cumhurbaşkanlığı seçimlerinden Mursi'ye oy verdiler. Oysa Mursi'nin ilk turda aldığı oy yüzde 22 idi. O yüzden Mısır'daki hareketler zulme tepki olarak, yani insani anlamda baktığımızda, tutuklanıyor, idam ediliyor olmasından dolayı, Müslüman Kardeşler çok yanlış yaptı ama bu kadar da baskı olmaz diyen ve biraz da hümanist bakan hareketleri ve solcu liberal grupları dışarıda tutarak söylüyorum, Mısır'daki halkın büyük bir çoğunluğunun Müslüman Kardeşler'den rahatsız olduğunu söylemek mümkün. Selefi hareketler Mısır'da ikinci büyük teşkilatlardır. Mısır halkının büyük bir çoğunluğu İslami anlamda büyük bir duyarlılığa sahiptir. Mısırdaki sekülerler,

liberaller bile 5 vakit namaz kılarlar, yani seküler algısı batıdaki ile aynı değil. Müslüman Kardeşlere bakış açılarının değişmesi için ciddi bir zaman geçmesi gerekiyor. Çünkü, Mursi'nin iktidar olduğu dönemde ciddi hatalar yapıldı. Bizde nasıl 1980'de darbe olduğunda halk Kenan Evren'i alkışladıysa Mısır'da da halk çıkıp orduyu alkışladı. Darbenin halk tarafından bir desteği vardı. Halkın Müslüman Kardeşlere bakış açısında ciddi sorunlar var. Bu yüzden de MK imaj yenileme çalışması içinde olması gerektiği muhakkak. Bunun da temel nedeni, Müslüman Kardeşler bir cemaat ve bu süreçleri yönetirken cemaat refleksleriyle hareket etti pek çok zaman. Örneğin, Mısır'da istihbaratın başındaki adam darbeden sonra şunu söyledi. Biz de Mursi'ye Cumhurbaşkanı olduğu zaman İstihbarat raporlarının götürüyorduk. Ama baktık ki bu süreçte sıkıntı var biz de son 6-7 aylık dönemde raporları Mursi'ye teslim etmedik. Halbuki tüm bu kurumların başı. Sebep olarak da şunu söyledi. Siyasi süreci bir cemaat refleksiyle yönettiler, biz ne kadar rapor verdik Mursi gitti bunları, hem Hayrat Şatır ile hem de Muhammed Bedii ile paylaştı. Yani hareketin mürşidi ile paylaştı biz de bu yüzden rapor vermeyi kestik dedi. Hikaye ne kadar doğrudur bilmiyorum ama doğru olma ihtimali yüksek. Mursi bunu yapmıştır niye çünkü cemaat refleksi var. Tüm bu süreçlerde önemli dersler aldılar. Kendi içlerinde de bunların tamamını konuşuyor tartışıyorlar ve ciddi anlamda prestij kaybettiklerinin farkındalar. Zaten mısırlılarla konuştuğumuz zaman görüyoruz ki bizim Müslüman Kardeşlere baktığımız gibi onlar bakmıyorlar. Onlar çok daha eleştirel, çok daha katı, hatta yaşanan zulüm ve mahkemenin kararlarına rağmen tepkisel konuşan çok fazla konuşan Mısırlı görüyoruz”.

Özetle söylenebilir ki, Müslüman Kardeşler yargılama süreci ile birlikte yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu sürecin süreci değişiklik gösterse de, halk gözündeki itibarını, saygınlığını, popülaritesini ve güvenilirliğini yeniden kazanmak için pek çok adım atacaktır. Yeni yönetimi ile birlikte Mısır dışından sevk ve idare edilecek cemiyet yeniden devrim için daha tecrübeli ve daha hevesli çalışmaya devam edecektir.

SONUÇ

Çalışmada ayrıntılı biçimde incelenen Müslüman Kardeşler hareketi, kurulduğunda bir dini cemiyet ve vakıf niteliğindedi. 1930 yılından itibaren Mısır'daki iç politikaya paralel olarak siyasete ilgileri artmış ve ardından devlet, monarşi, ülkedeki işgalci güçlerle çok yönlü ilişkiler kurmaya başlamışlardır.

Müslüman Kardeşlerin yeteri kadar siyasi deneyime sahip olmaması ve iç politikayı etkileyecek kadar güçlü olmaması Wafd aleyhine monarşi ile ikili ilişkilere girmiş, ardından da monarşiyi kendince dini nedenlerle kutsamıştır. Sonrasında ülkedeki siyasi değişim sonucu İngilizlerin etkilediğini düşündüğü monarşiye karşı Wafd veya diğer politik gruplar ile iş birliği yapmıştır. Bu süreçler içerisinde dini tarafını hep korumuşlardır. Çalışmamızda da görüldüğü üzere Müslüman Kardeşler hareketinde görülen en önemli olgulardan biri ise hiçbir zaman yabancı bir güç ile çıkar ilişkisine girmekten uzak durmasıdır.

Müslüman Kardeşler hakeretinin başladığı döneme Mısır'da İngiliz hegemonyası hakimdi. O dönemde siyasal hayat çoğulculuktan uzaktı ve liberal bir yaklaşım yoktu. Ülkenin kilit role sahip her noktasında İngilizlerin büyük bir etkinliği söz konusuydu. O dönemde ekonominin en önemli dinamiklerinden olan tarım faaliyetleri Mısır halkının elinde değildi. O dönemde İngiltere güdümünde yapılan tarımsal reformlar, ekonominin en önemli ayaklarından biri olan tarım sektöründe ipleri yine bu ülkeye verilmesine sebep oldu. Bununla birlikte eğitim alanında da ciddi sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu alandaki sıkıntıların en büyüğü olarak da Mısır coğrafyasının büyük bir bölümüne hakim bulunan misyonerlik faaliyetleriydi. Yine bu dönemde eğitim alanında faaliyet gösteren misyonerler kendi ideolojileri doğrultusunda ve Mısır kültürüne uzak bireyler yetiştirme çabasındaydı. Hatta Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kurucusu Hasan el-Benna, misyonerlik faaliyetleri yürüten eğitim kurumlarına karşı "Hassafiler Hayır Cemiyeti" cemiyet dahi kurmuştur. Askeri alanda ise Mısır'ın tamamını sarmış hastalıklı yapı, İngiliz subayların üst komuta kademelerinde, Mısırlı subayların ise alt komuta kademelerinde yer bulması şeklinde, kendini göstermekteydi. Burada özetlenen durum

Müslüman Kardeşler hareketinin nasıl bir ortamda dünyaya geldiğine ayna tutmaktadır.

Müslüman Kardeşler ideolojisine bakacak olursak, “İslami esaslarla modern algıların harmanlandığı yeni bir İslam modernizmi” görürüz. Cemiyetin ilk günlerin bakıldığı zaman görürüz ki yeni bir devlet kurulması amaçlanmamıştır. Tersine var olan devlet yapısını geliştirmek ve devleti İslami usüllere göre yönetmek hedef olarak belirlenmiştir. Yani Müslüman Kardeşler, devlet iradesinin İslami kurullara göre hükmetmesini ister ve bu ideoloji doğrultusunda devlet her alana müdahale etmelidir. Hasan el-Benna hatıralarında amaçlarından bahsederken iki önemli noktayı ön plana çıkarır. Bunlardan ilki İslam topraklarını yabancı güçlerden temizlemek olarak dikkat çeker. Çünkü cemiyetin içinde doğduğu toplumda İngiliz hakimiyeti her alanda kendini hissettirmekteydi ve tedavi edilmesi gereken hastalıklı bir devlet yapısının parçasıydı. İkinci nokta ise gayrimüslimlerden arındırılmış özgür topraklarda İslam hükümlerini uygulamak olarak adlandırılabilir. Müslüman Kardeşler Cemiyetinin kurulduğu ve onu takip eden dönemlerde ülkeyi yönetme arsusu yoktu, amaç, ülkeyi yönetenlere yardımcı olmatı. Bu doğrultuda Müslüman Kardeşler tam anlamıyla ne bir dernek, ne bir vakıf, ne de tam anlamıyla bir siyasi parti olmuştur. Yani tam anlamıyla uzunca bir süre iki arada bir dere kalma durumunu yaşamışlardır.

Hasan el-Benna hatıralarında Müslüman Müslüman Kardeşler hareketi ideolojisine nasıl bağlı olduklarını farklı ifadelerle anlatmıştır. Bunlardan biri “İslam hem din, hem de devlettir; Kur’an ve kılıçtır.” sözleridir. Burada anlatılmak istenen İslam dininin hakim olduğu bir devlet için yine İslam dininden temel alıp bu uğurda savaşacaklarını anlatmaktadır. Benna’nın önemli sloganlarından biri Arap Baharı sürecinin ardından Mısır’da yaşananlara ve sonrasını yorumlamak için önemli ip uçları vermektedir. “Gayemiz Allah, önderimiz resulullah, anayasamız Kur’an, yolumuz cihad, en büyük arzumuz Allah yolunda şehid olmak.” Buradan da anlaşılacağı gibi Müslüman Kardeşlerin her üyesi bu sözleri yol olarak benimsemiştir ve onlar için ölmek, sıradan bir ölümden çok daha fazla şey ifade etmektedir.

Müslüman Kardeşler Cemiyetinin kurucusu Hasan el-Benna'ya sonuç bölümünde de yer vermeden geçmek ideolojisini özetlerken bir eksiklik olacaktır. Fakir bir ailenin çocuğu olan el-Benna, İslam'a sıkı sıkıya bağlı ve okulunda da başarılı bir öğrenci olarak dikkat çeker. Daha ilk okul yıllarında, İslamiyetin hayatın tüm alanlarına etki etmesini sağlamak ve yaşamak için cemiyetler kurmuştur. Eğitim hayatı boyunca el-Benna, zamanında namaz kılmayanları uyarmak için "Ahlak ve Edep Cemiyeti", isimsiz mektuplarla günah işleyenleri uyardıkları "Haram İşlenmesini Önleme Cemiyeti", üstün ahlaka çağırarak ve misyone faaliyette bulunanları engellemek amacıyla "Hassafiye Hayır Cemiyeti" adlarında cemiyetler kurmuş ve amaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunmuştur. El-Benna 1928'de arkadaşlarına İsmailiye'de "İslam yolunda cihad etmek üzere biatleşerek, Allah'a söz verip, İslama hizmet yolunda kardeş olalım" diyerek çağrıda bulunur ve İhvan-ı Müslimin, yani Müslüman Kardeşler kurulur. Hızlı bir şekilde büyüyen cemiyet Mısır'ın tamamına ulaşır ve pek çok alanda halkın ihtiyaçlarına cevap vererek sevgi ve saygı kazanırlar. İlk dönemlerinde siyasete mesafeli duran Müslüman Kardeşler, dergi çıkartır, kahvehanelerde konuşmalar yaparak Mısır halkını iyi bir Müslüman olmaya davet eder, üniversitelerde topluluklar kurar, izci grupları kurar, Filistin davasına destek verir, dini bayramlar ve günler için kutlamak düzenler.

1952 yılında Mısır'da Hür Subaylar Darbesinin ardından Cumhuriyet ilan edilir ve Müslüman Kardeşler için sıkıntılı dönemler başlar. Öyle ki 1954'te dönemin cumhurbaşkanı Nasır'a yönelik başarısız bir suikast girişimi, Müslüman Kardeşlerin baskı ve yasaklanmaya maruz kaldığı dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde ayrıca Müslüman kardeşler ilk kez ideolojik bir bölünme yaşar. Öyle ki şiddet yanlısı bir politikanın her zaman karşısında olan Müslüman Kardeşler içinden Seyyid Kutub önderliğinde yeni kliklerin oluşmasına ve daha radikal-şiddet yanlısı ideoloji benimsemesine yol açar. Mısır'da toplumun tepeden inmece bir politika ile İslamlaştırılması gerektiğini savunan Kutub, şiddet eğilimleri sonucunda 1966'da idam edilse de ideolojisi Müslüman Kardeşler hareketi içerisinde her zaman yer bulur. Öyle ki şiddete karşı olan bir ideolojiye sahip olan cemiyet, zaman zaman şiddete başvurmuştur. Başarısız suikast girişimleri, zaman zaman başarıya ulaşanlar ile birlikte hep tartışılmıştır. Bu bağlamda "Özel Aygıt" (bazı kaynaklarda "özel

birim” ve “özel düzen” adıyla da anılır) kurulmuş ve faaliyetlerde bulunmuştur. İsmi her zaman suikast girişimleriye alınan bu birimin varlığı Müslüman Kardeşler tarafından hiçbir zaman kabul edilmez.

Nasır döneminde yer altına inen ve faaliyetlerine gizli olarak devam eden Müslüman Kardeşler Cemiyeti için Enver Sedat dönemi, yeniden canlanma adına büyük bir fırsat olacaktır.

Müslüman Kardeşler cemiyeti siyasi yasaklarının kalkmasıyla birlikte Enver Sedat döneminde yeni vizyonlar geliştirmiştir. Özellikle 1970’lerin başlarında cemiyet üyelerinin serbest bırakılması, siyasi yasaklarının kaldırılması, sosyal ve ekonomik alanda yeniden canlanmasına sebep olmuş, hatta dergi çıkartılmasına dahi izin verilmesi, cemiyetin yeniden gündelik yaşamda aktif hale gelmesini sağlamıştır. Çok partili döneme geçişle birlikte bağımsız adaylar ile meclise giren Müslüman Kardeşler, Enver Sedat’ın yerini sağlamlaştırmak adına verdiği imkanlar sayesinde gücünü arttırma olanağı bulmuş ve bir sonraki Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek rejiminde yapacağı sıçramanın alt yapısını tamamlamıştır.

1981’de Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Hüsnü Mübarek’in iktidarı sırasında Müslüman Kardeşler Altın dönemini yaşamışlardır. Bunun en önemli etkenlerinden biri Mübarek rejiminin ılımlı ve radikal ayrımı yapması üzerine Müslüman Kardeşler cemiyetine sıcak yaklaşması, radikal İslami temelleri benimseyen gruplara ise daha sert şekilde tepkiler vermesi olmuştur. Bununla birlikte Mübarek döneminde Müslüman Kardeşlerin, “Şiddet hangi taraftan gelirse gelsin karşısındayız. Kavgamız yönetimle değil insanlardaki cahiliye iledir. Yönetimle hiçbir zaman kavgaya girmeyin.” ilkesini benimsemiş olması da önemli etkenlerden biridir. Bu dönemde cemiyet, tamamen yasal hale gelmese de önceki dönemlerde kıyaslandığında daha serbest hareket etme imkanına ulaşır. Ve yine bu dönemde farklı partiler aracılığıyla cemiyet meclise milletvekili sokma başarısını gösterir. 1987’ye gelindiğinde ise yönetimdeki yerini sağlamlaştıran ve bir kez daha cumhurbaşkanı seçilen Mübarek’in tavrında değişmeler olur ve pek çok cemaatle birlikte Müslüman Kardeşler hareketine karşı tavrını da sertleştirir. 1992’deki depremde sosyal bir vakıf

bilinciyle hareket eden cemaat halkın gönlünü kazanır. Buradan güç alarak Mübarek rejimine daha sert eledirilerde bulunan Müslüman Kardeşler baskıları “devlet terörü” olarak adlandırınca kara listeye girer ve 100’den fazla üyesi hapis ile cezalandırılır. 2000’li yıllarda 17 bağımsız milletvekili ile temsil edilen Müslüman Kardeşler, ABD’nin Ortadoğu politikalarındaki demokrasi yanlısı değişimlerinden etkilenir. Ve bu dönemde Mısır için yeni bir döneme girildiğinin göstergesidir.

Sivil toplumun siyasi süreçlere katılımın zor olduğu Arap dünyasında, Müslüman kardeşler sivil toplumun kısmen de olsa taleplerinin siyasi alana taşınmasına yardımcı olmuş ve çok önemli rol oynamıştır. Tüm dünyayı saran Arap Baharı döneminde ise Müslüman kardeşler etkili rol almışlar ve Mısır’da Hüsnü Mübarek’in devrilmesiyle yapılan seçimlere Hürriyet ve Adalet partisi adıyla girmiştir. Bu seçimlerin sonucunda parlamentodaki sandalye sayısının büyük bir kısmını almıştır.

Arap Baharı’nın Tunus’ta başlaması, ardından Libya’da devam etmesi Mısır’da yaşanacakların bir habercisi gibiydi. 2000’li yılların başında başlayan protestolarda, halk, “ABD, İsrail ve Emperyalizm”i hedef alarak sokaklara çıktı ve bu doğrultuda adımlar atsa da Arap Baharı ile birlikte sloganlar değişti. 2011’de “ekmek, özgürlük, sosyal adalet, demokrasi” sloganlarıyla Tahrir Meydanı’na çıkan Mısır halkının protestolarına hayır diyemeyen Mübarek, yönetiminden çekilmek zorunda kaldı. Mısır halkı demokrasi hayaline kan dökmeden, ulaşmış oldu.

Ardından yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Müslüman Kardeşler’in desteklediği aday Muhammed Mursi az da olsa oy farkıyla Cumhurbaşkanlığı seçilmiştir. Böylece Mısır’da Müslüman Kardeşler, ilk defa yapılan demokratik seçimlerle 2012 yılında bir cumhurbaşkanı çıkartmıştır.

Mısır’daki 25 Ocak Devrimi’nin ardından siyasi boşluğu fırsat bilen Müslüman Kardeşler cemiyeti Hürriyet ve Adalet Partisini kurarak girdiği seçimlerde %47 oy aldı ve büyük bir başarı kazandı. Bu sinerjiyi devam ettirmek için de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Muhammed Mursi’yi destekledi ve iki turlu seçimin

ardından büyük bir zafer kazandı. Müslüman Kardeşler cemiyeti böylelikle tarihi boyunca ilk kez iktidar olma fırsatını yakaladı. Ancak demokratik ortamda yapılan seçimlere katılımın %50 seviyelerinde kalması bu bilinci oluşmasının zaman alacağını göstermektedir.

Mısır'da Muhammed Mursi dönemi, önceki dönemlerle kıyaslandığında çok sancılı geçmiştir. Mursi'nin seçim vaatlerinde yer alan 100 günde tüm sorunları çözememesi, ihtiyaç olan yeni anayasanın yazımının uzaması, sert adımlar atarak eski düzenin temel taşlarını hızlı bir şekilde temizlemeye çalışması, Tahrir Meydanında yapılan porotesto gösterilerinin hedefini kendisine çevrilmesine yol açacaktır. Bu dönemde Muhammed Mursi için, Mübarekleştığının söylenmesi, bu coğrafyada demokrasinin tam anlamıyla uygulanmaya başlamasının hiç de kolay olmayacağını göstergesidir. Bununla birlikte sosyal ve ekonomik alanda büyük bir söz sahibi olan Mısır ordusunun Mursi yönetimine sıcak bakmaması, ekonomi ve en önemli geçim kaynaklarından biri olan turizmdeki gelirlerin düşmesi, işsizliğin artması, uzayan akaryakıt kuyrukları, MK'nın aktif olduğu emniyet teşkilatı ile ortaya çıkan şiddet olaylarının önüne geçememesi Mursi için tehlike çanları çaldığını gösteriyordu. Bir yıl süreyle iktidarda kalabilen demokratik yollarla seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi dönemi siyasi ve demokrasi anlamında tam bir zafer olarak nitelendirilebilir. Ancak sosyal ve ekonomik alanlarda irdelendiğinde ise bu dönemin bir hayal kırıklığı bir hüsrana olduğu görülmektedir. Seçildiği dönemde halkın tüm tabakalarını kucakayan Mursi'nin bu özelliğini zaman içinde kaybetmesi tepkilerin zirveye ulaşmasına yol açmıştır.

Temmuz 2013 yılına gelindiğinde ise Mısır'da dönemin Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Sisi tarafından yapılan darbe ile birlikte Cumhurbaşkanı seçilen Muhammed Mursi tutuklanmış Müslüman kardeşlerin yönetimi sona ermiştir. Bunun sonucunda yapılan seçimler Müslüman Kardeşler tarafından boykot edilmiş ve katılım düşük olmuştur. Darbeci Sisi ise Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

“Oligarşinin Tunç Kanınları” Mısır’da yenide işlemiş ve eski diktatörlük rejiminin asker ve bürokratları yapılan tüm devrimleri ve kazanımları sona erdirmiştir. Bunun ardından da Müslüman Kardeşler ve Muhammed Mursiyi destekleyen onbinlerce kişi Rabia-tül Adeviyye meydanında ve ülkenin dört bir yanında toplanmış ve bir pasif direniş göstererek darbeyi protesto etmişlerdir. Hiçbir şiddet eğilimi olmayan gruba yönelik önce keskin nişancılar ile ardından da askerler ile silahlı saldırılar yapılmış ve yüzlerce kişinin ölümüne yol açan katliamlar yapılmıştır. Tüm katliamların ardından meydanları terk etmeyen protestocular ile birlikte camiler ateşe verilmiş ve sıkı yönetim ile protestolar bastırılmıştır.

Halkın desteğiyle iktidara gelen Müslüman Kardeşler için bundan sonraki sürecin daha zor geçeceği aşıkardır. Bununla birlikte hareket yönetim kadrosunu değiştirmiş ve amaca ulaşırken kullanacağı yöntemleri yeniden gözden geçirme sürecine girmiştir. Bu sürecin ardından da iktidar tecrübesi kısa, ama yasaklarla birlikte yaşama alışkanlığı fazla olan cemiyet eski günlerine geri dönerek yer altında gizli bir örgütlenme ile hayatına devam edecektir.

Müslüman Kardeşlerin, terör örgütü olarak gösterilmesi ve batılı devletlerin Müslüman Kardeşler üzerinden desteklerini çekmesi ile Mısır’da nasıl bir politika izleneceği merak konusudur. Bununla birlikte yargılanan Müslüman Kardeşler üyelerine ve seçilmiş cumhurbaşkanı Mursi’ye verilen idam cezaları da cemiyeti yeni stratejiler yeni atımlılar ve yeni vizyonlar oluşturması konusunda zorlamaktadır.

Arap dünyasının en güçlü ülkelerinden biri olması, stratejik ve jeopolitik konumu, İsrail-Filistin ilişkilerindeki kilit rolü, Doğu Akdeniz’deki doğalgaz kaynakları, Y kuşağının günümüz Mısır’ına etkileri ve MK’nın gençlerin devrimini çaldığına inanmaları, Mısır’da demokarisi bilincinin hala oturmamış olması, demokartik seçimlere katılım oranı %50’ye güçlkle ulaşırken, Sisi’nin %95’in üzerinde oy alması, Muhammed Mursi’nin iktidarı döneminde pek çok alanda diktatör gibi hareket etmesi, ABD, Avrupa Birliği, Rusya ve İran’ın Mısır üzerindeki etkileri, bölgede siyasal İslam’ın güç kaybetmesi, Türkiye ile tamamen kopan ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde Müslüman Kardeşler cemiyetinin yeniden güçlenim

yer yüzüne çıkması, ve faaliyetlerine legal olarak devam etmesi uzun bir süre alacağını göstermektedir.

Şu unutulmamalıdır ki 1928’de kurulan Müslüman Kardeşler Cemiyeti, 2012’de hiçbir yokken tecrübesi çok zorlu süreçlerden geçerek iktidara gelmiştir. Ve yeni atılımlarla, yeni yönetimi yeni yollar belirleyerek, iktidara yeniden yürüyecektir. Mısır için demokrasi uzak bir halaydır ama, Müslüman Kardeşlerin daha önce bir kez başardığı bu demokrasi sınavını bir kez daha kazanması ve daha uzun bir süre iktidarda kalması kimseyi şaşırtmamalıdır.

KAYNAKLAR

- "Mısır'da tutuklanan Mursi yanlılarına saldırı: 36 ölü". <http://www.trt.net.tr/Anasayfa/anasayfa.aspx>, 18.06.2015.
- "Reactions vary to the Rebel movement's 30 June plans". Daily News Egypt.
- "Abul Fotouh to Run as Independent", 17 Mayıs 2011, Ikhwan Web, <http://www.ikhwan.co/article.php?id=28580&ref=search.php>, 12.06.2015.
- "Christians Withdraw from Egypt's Constitutional Commission", 6 Nisan 2012, New American, <http://www.thenewamerican.com/world-news/africa/item/10169-christians-withdraw-from-egypts-constitutional-commission>, 12.06.2015.
- "Egypt Parliament Election Turnout 62 Percent", 2 Aralık 2012, Radio Free Europe, http://www.rferl.org/content/egypt_election_turnout_62_percent/24410021.html, 12.06.2015.
- "Egypt Salafis back Abol Fotouh for president", 29 Nisan 2012, Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/2012428234136158208.html>, 12.06.2015.
- "Küresel Ekonomik ve Jeopolitik Görünüm 2014", <http://politikaakademisi.org/kuresel-ekonomik-ve-jeopolitik-gorunum-2014/>, 22.06.2015.
- Abdalla, Ahmed. **The Student Movements and National Politics in Egypt 1923-1973**, Cairo, The American University in Cairo Press, 2008.
- Akbaş, Z. **Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Ankara: Barış Kitap, 2011.
- Akıllı, E. "Türk Dış Politikası Zemininde Arap Baharı" **Ortadoğu Analiz**, Ocak 2012, 4 (37), 2012, 39-45.
- Al Youm, Al Masry. "Brotherhood will not field presidential candidate, says former supreme guide", 28 Mart 2012, <http://www.egyptindependent.com/news/brotherhood-will-not-field-residential-candidate-says-formersupreme-guide>, 12.06.2015.
- Alavi, S.A. (January 13, 2012). "Can Turkey Really Be a Political Model for Its Region?" http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1385%3Acan-turkey-really-be-a-political-model-for-its-region&catid=

216%3Aanalyses-on-turkey-and-neighbourhood&Itemid=336&lang=en,
21.04.2015

Altıntaş, Ramazan. "Kelami Epistemolojide Aklın Değeri", **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 3,1999.

Altun, Fahrettin. **Modernleşme Kuramı-Eleştirel Bir Giriş**, 2. baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2011.

Anadolu ajansı, 20 Haziran 2012 Tarihli Haber, 18.06.2015.

Anadolu Haber Ajansı, 3 Mayıs 2012 Tarihli Haber, 18.06.2015.

Anonymous, "In Egypt, the 'Deep State' Rises Again". **The Wall Street Journal**, 18.06.2015.

Araştırmalar Merkezi, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011325_orsam.libya.2.pdf,s.9, 12.06.2015.

Ayhan, Veysel Libya Savaşı, Uluslararası Müdahale ve Türkiye, Ortadoğu Stratejik

Ayubi, Nazih. **Arap Dünyasında Din ve Siyaset**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Cep Kitapları A.Ş., 1993.

Bağlıoğlu, Ahmet. *İnanç Esasları Açısından Dürzilik*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2004.

Bağlıoğlu, Ahmet. "Dürzilik", İslam Mezhepleri Tarihi el Kitabı, Ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu, Grafiker ayay., Ankara, 2012.

Başer, E. **Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, Hece Yayınları, Ankara, 1999.

Bayer R., Keyman E.F. "Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?", **Globalizations**, 9 (1), 2012, 73-90.

Beaumont, P. "Mohamed Morsi signs Egypt's new constitution into law", Guardian, 26.12.2012.

Bezci, Bünyamin, Çiftçi, Yusuf. "Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite ve/veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme", **Sakarya Akademik İncelemeler Dergisi**, 7(1), 2012.

Bilgen, Bahar; "Mısır'da Bir Sosyal Devrim Hikayesi: Urabi Hareketi", **Journal of Historical Studies**, 4, 2006, 13-18.

- Bilgenoğlu, Ali. **Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri**, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007.
- Bowen, J. Mısır: Devrim coşkusundan trajediye, 2013. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130816_misir_jeremy_bowen_analiz, 22.06.2015.
- Bozan İrfan, Tunus Devriminde Uzlaşa Sağlandı, <http://www.aljazeera.com.tr/imzalihaberler/tunus-devriminde-uzlasi-kazandi>, 21.05.2015.
- Bozkurt, A. “İdealist Söylem-Realist Eylem İkileminde Türkiye'nin Son Dönem Olayları Karşısında İzlediği/İzlemek Zorunda Kaldığı Paradoksal Siyaset”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 7 (28), 2011, 147-151.
- Bölme S.M., Küçükkeleş, M., Ulutaş, U., Özhan, T., Yılmaz, N., Ensaroğlu, Y. “25 Ocak'tan Yeni Anayasa'ya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi”. **SETA Rapor**, 2011.
- Bulut, Faik, **İslamcı Örgütler 2**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
- Canbegi, H.İ. **Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti**. İstanbul: Öteki Adam Yayınları, 2013.
- Carter, John Mackenzie. **The Battle of Actium: The Rise & Triumph of Augustus Caesar**, Hamilton, 1970.
- CNNTurk, “Muhaliplerden Mursi'ye Mübarek hatırlatması”, 11.02.2013.
- Comparing Egypt's 1971 constitution to today, Al Jazeera, 9 December 2012.
- Çağlayan, Selin, **Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık**, İmge Kitabevi, Ankara, 2011.
- Çaha, Ömer. v.d. **Siyaset Bilimi**, Ankara, Orion Yayınevi, 2011.
- Çakmak, Cenap, Çolak, F.Gözde Yetim, Mustafa. **Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye**, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2011.
- Çakmak, Cenap, Çolak, F.Gözde, Yetim, Mustafa. **Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye**, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2011.
- Çelebi, Celalzade. **Mustafa Kanuni'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ**, İstanbul, Kariyer Yayıncılık, 2011.
- Çubukçu, Mete, **Yıkılın Bu Düzen: Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

- Dağ, Ahmet Emin. **Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler: Hasan el-Benna**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2011.
- Dahshan, M.E. “Tunisia stakes a claim.” Foreign Policy Middle East Channel. http://transitions.foreignpolicy.com/posts/2012/05/21/tunisia_stakes_a_claim, 21.05.2015.
- Daily News Egypt, 03.06.2014, “Time for work, says Al Sisi in post-victory address”,<http://www.dailynewsegypt.com/2014/06/03/time-work-says-al-sisi-post-victory-address/>, 25.06.2015.
- Daily News Egypt, 29.12.2013, “The draft constitution doesn’t violate Sharia: Grand Mufti”, <http://www.dailynewsegypt.com/2013/12/29/the-draft-constitution-doesnt-violate-sharia-grand-mufti/>, 16.06.2015.
- Demir, Yeşim. “Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Son Dönemde Ortadoğu’daki Etkinliği ve Siyaseti”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 5(6), December 2012.
- Diriöz, A.O. Libya’daki Politik Dönüşümün Sorunları ve Fırsatları, Ortadoğu Analiz, Yaptırımların Hedefi Kaddafi, (2011), Habertürk, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/605237-yaptirimlarin-hedefi-kaddafi>, 21.05.2015.
- Doster, B. “Arap Baharı’ndan Demokrasi Beklemek”. **Ortadoğu Analiz**, 5(50), 2013, 55-59.
- Dudoignon, Stephane A., Lisao, Komatsu, Yasushi, Kosugi. **Intellectuals in the Modern Islamic World: Transmission, Transformation, Communication**, London and New York, Routledge, 2006.
- Dunne, C.W., After Mubarak, <http://www.mei.edu/Publications/WebPublications/MEICommentaries/CommentariesArchive/tabid/624/ctl/Detail/mid/1531/xmid/1651/xmfid/13/Default.aspx>, 10.06.2015
- Eda Kılıç, Arap Dünyasında Entropi: Tunus, Mısır, Libya ve Suriye’de Halk Ayaklanmaları, İstanbul: Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi (TUIÇ-YADAM) Rapor No: 1, Ekim 2012.

- Egypt Independent, 03.12.2013, "Parties start campaigns to support new constitution", <http://www.egyptindependent.com/news/parties-start-campaigns-support-new-constitution>, 16.06.2015..
- Egypt parties end deadlock over constitutional panel, BBC, 18.06.2015.
- El-Benna, Hasan. **Müzekkirat'ul-Dava ve'd-Daiyye** (Hatıralarım: Müslüman Kardeşler), çev. M.Beşir Eryarsoy, Osman Arpaçukuru, 3. baskı, İstanbul, Beka Yayınlan, 2012.
- El-Medeni, Muhammed Zafir. **Şazeli Tarikatının Esaslan**, çev. Muhammed Önder, İstanbul, Bedir Yayınlan, 2006.
- Ersoy, M.A. Trt Haber Muhabiri. Sözlü Mülakat, 2015.
- Benli, Fatma. Sonlandırılan Mısır Demokrasisi'ne Hukuki Bakış Raporu, 2013, <http://www.fatmabenli.com.tr/hukuk/uhub-sonlandirilan-misir-demokrasisine-hukuki-bakis-raporu/>, 22.06.2015.
- Ferhad İ., Wedel, H. **Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları**, der. çev.Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Foça, M.A. Mursi'nin devrilmesi: Mısır'ın 'Y kuşağı' nasıl görüyor?, 2013. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130801_misir_y_kusagi, 22.06.2015.
- Ganim, İbrahim el-Beyumi. **Hasan el-Benna'nın Siyasi Düşüncesi**, İstanbul, Ekin Yayınlan, 2012.
- Gerges, Fawaz, **Amerika ve Siyasal İslam**, Anka yay., İstanbul, 2001.
- Göze, Ayferi; **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 11. baskı, İstanbul, Beta Basım, 2007.
- Hacısalihoğlu, Y. Mursi'ye idam kararı; millet iradesine gözdağı, 2015. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasar-hacisalihoglu/586326.aspx>, 11.06.2015
- Hasan Alper Sönmez, Toplumsal Hareket Anlamında Müslüman Kardeşler Hareketi, **Yüksek Lisans Tezi**, Akdeniz Üniversitesi, 2013.
- Hershlag, Zvi Yehuda. **Introduction to the Modern Economic History of the Middle East**, Leiden, E.J.Brill, 1980. <http://ar-ar.facebook.com/Alwafdparty>, 15.06.2015.

<http://carnegieendowment.org/2011/01/28/day-of-anger-new-protest-scene-in-egypt/fll>, 21.05.2015.

<http://carnegieendowment.org/2011/01/28/day-of-anger-new-protest-scene-in-egypt/fll>, 20.05.2015.

<http://english.ahram.org.eg/>, 25.06.2015.

<http://english.ahram.org.eg/NewsContentMulti/42975/Multimedia.aspx>, 12.06.2015.

<http://gate.ahram.org.eg/NewsContent/13/105/215652>, 3 Haziran 2012 Tarihli Haber, 18.06.2015.

<http://haber.star.com.tr/dunya/musluman-kardesler-lider-karosunu-degistirdi/haber-1023286>, 25.06.2015.

<http://turkish.tribe.ir/haberler/dis-haberler/item/258969-%C3%B6mer-s%C3%BCleyman-aday-olam%C4%B1yor>, 18.06.2015.

<http://www.aa.com.tr/tr/haberler/533601--misir-halki-sisinin-bir-yillik-yonetiminin-memnun-degil>, 25.06.2015.

<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/egyptsource/english-translation-of-egypt-s-2013-draft-constitution>, 16.06.2015.

<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/egyptsource/english-translation-of-egypt-s-2013-draft-constitution>, 16.06.2015.

<http://www.bbc.co.uk/>, 18.06.2015.

<http://www.derginokta.com/idam-cezasi-kaldirildi-muebbet-hapse-carptirildi.html>, 25.06.2015.

<http://www.dw.com/tr/do%C4%9Falgaz-do%C4%9Fu-akdenizde-dengelerinde%C4%9Fi%C5%9Ftirdi/a-16747467>, 25.06.2015.

<http://www.gazeteilahiyat.com/bedii-ile-darbe-karsiti-311-kisi-11-ocakta-hakim-karsisinda.html>, 25.06.2015.

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/863866-misirda-en-kritik-cuma>, 25.06.2015.

<http://www.impr.org.tr/misirda-cumhurbaskanligi-secimleri-kesin-sonuclarinin-degerlendirilmesi/#.VYu5DvntlBd>, 22.06.2015.

<http://www.impr.org.tr/misirda-sisinin-cumhurbaskanligi-ve-turkiye-iliskiler/#.VYu5EPntlBd>, 25.06.2015.

- http://www.ntv.com.tr/dunya/misirda-14-kisinin-idam-cezalari-onandi,kX_kzhoKH0i_bLK-ibxRgw, 25.06.2015.
- <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3825>, 18.06.2015.
- <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=93591&q=devrimden-demokrasiyetunus-un-secimi>, 21.05.2015.
- <http://www.setav.org/tr/mursi-ve-liberal-Mubarekizm/yorum/1344>, 18.06.2015.
- İnan, Afet. **Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti**, 3. baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- İslamoğlu, Mustafa. **İslami Diriliş Hareketleri**, 3. baskı, İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2011.
- John L. Esposito, **Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör**, Oğlak yay., İstanbul, 2003.
- Kalabalık, A.A. Mısır'da Mübarek döneminden kalma bir seçim, 2014. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/misirda-Mubarek-doneminden-kalma-bir-secim>, 25.06.2015.
- Kapan İ. Firavun Adaleti ve Dünya, 2015. <http://akademikperspektif.com/2015/06/19/firavun-adaleti-ve-dunya/>, 25.06.2015.
- Karaman, Hayreddin. **İslami Hareket Öncüleri**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.
- Kassem, Maye. **Egyptian Politics: The Dynamics of Authoritarian Rule**, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2004.
- Khalil, Ashraf "Egypt: President Morsi's Ouster Angers Islamist Supporters". 2013. World.time.com, 18.06.2015.
- Khalil, M. "Egypt's Muslim Brotherhood and Political Power: Would Democracy Survive?", **The Middle East Review of International Affairs**, (10)1, Marc 2006. <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue1/Khalil.pdf>, 05.05.2015.
- Kılavuz, M. Tahir, M. Mercan, Hüseyin, Güder, Süleyman. **Ortadoğu'da İslamcı Siyaset: Değişim Sürecinde Müslüman Kardeşler ve Nahda Raporu**, İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE), İstanbul, 2012.
- Kılavuz, M. Tahir, M. Mercan, Hüseyin, Güder, Süleyman. **Ortadoğu'da İslamcı Siyaset: Değişim Sürecinde Müslüman Kardeşler ve Nahda Raporu**, **İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE)**, İstanbul, 2012.

- Kösebalan, Hasan Mısır'da Zor olan Devrimden İstikrara Geçiş, Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr/Perspektif/Yazarlar/kosebalaban/2012/02/04/misirda-zor-olandevevrimdenistikrara-gecis>, 12.06.2015.
- Lia, Brynjar. **Müslüman Kardeşlerin Doğuşu**, çev. İhsan Toker, 2.baskı, İstanbul, Ekin Yayınlan, 2012.
- Marsot, Afaf Lutfi Al-Sayyid. **Mısır Tarihi-Arapların Fethinden Bugüne**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınlan, 2007.
- Mazlum, İ. **İsrail Siyasal Yaşamının Temel Dinamikleri**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013.
- Michels, Robert. **Political Parties**, Glencoe, IL: Free Press, 2008.
- Morsy issues new constitutional declaration, Egypt Independent, 18.06.2015.
- Munson, Z. "Islamic Mobilization: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood", **The Sociological Quarterly**, 42(4), 2001.
- Mura, Andrea; "A Genealogical Inquiry into Early Islamism: the Discourse of Hasan al-Banna", **Journal of Political Ideologies**, 17(1), 2012.
- Mutlu, Kayhan, v.d. **Orta Doğu Raporu**, Ankara, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Naylor, Phillip Chiviges. **North Africa: A History from Antiquity to the Present**, Texas, University of Texas Press, 2009.
- NPR, 4 Şubat 2011, <http://www.npr.org/2011/02/04/133440196/with-upheavalhow-large-is-the-opening-for-islam>, 15.06.2015.
- Okçuoğlu, İ. Ortadoğu'da Jeopolitik Algılama Oyunları - Güçler Dengesi ve İt Dalaşı. 2013. <http://ibrahimokcuoglu.blogspot.com.tr/2013/07/ortadoguda-jeopolitik-algilama-oyunlari.html>, 22.06.2015.
- Oliver Roy, **Küreselleşen İslam**, çev.Haldun Bayrı, Metis yay., İstanbul, 2003.
- Ortaylı, İlber; "İskenderiye Kütüphanesi", **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, 20(1), 2006, 85-88.
- Osman, F. **İhvan-İslam ve Demokrasi**, Endülüs yayınları, İstanbul. 1991.
- Owen, Lord Cromer. **Victorian Imperialist, Edwardian Proconsul**, Oxford, Oxford University Press, 2004.

- Öğütçü, M. Doğu Akdeniz Gazı: Riskler Fırsata Çevrilebilir Mi?, 2015. <http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/03/01/dogu-akdeniz-gazi-riskler-firsata-cevrilebilir-mi/>, 25.06.2015.
- Örtlek, M. “Mısır’da yeni anayasa referandumu: İhvan ve Darbe Anayasasının Karşılaştırmalı Analizi, Referandumu Destekleyenler ve Karşıtları”. **IMPR**, 2014.
- Papadimitriou, J. Doğu Akdeniz'de stratejik ortaklık. 2014. <http://www.dw.com/tr/do%C4%9Fu-akdenizde-stratejik-ortakl%C4%B1k/a-18056309>, 25.06.2015.
- Peköz, M. Mısır’da darbe ve politik yansımaları, 2013. <http://www.sendika.org/2013/07/misirda-darbe-ve-politik-yansimalari-dr-mustafa-pekoz/>, 22.06.2015.
- Primakov, Y. **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, Timaş yay., İstanbul, 2009.
- Ramadan, Abd el-Azim. "Fundamentalist Influence in Egypt: The Strategies of the Muslim Brotherhood and the Takfir Groups", ed. Marty E. Marty, R. Scott Appleby, **Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economies and Militance**, Chicago, Chicago University Press, 1995.
- Richard Mitchell, **The Society of the Muslim Brothers**, Oxford University Press, New York, 1993.
- Roy, O. **Siyasal İslam’ın İflası**, çev.Cüneyt Akalın, Metis yay., İstanbul, 2005.
- Rutherford, Bruce K. **Egypt after Mubarak: Liberalism, Islam and Democracy in the Arab World**, Princeton, Princeton University Press, 2013.
- Saliha Ziya, Libya Büyükelçisi Ali Kemal Aydın: “Libyalılar devrime sahip çıktıklarını gösterdiler” Yorum&Haber, 31 Ağustos 2012.
- Selin Çağlayan, **Müslüman Kardeşler’den Yeni Osmanlılar’a İslamcılık**, İmge Kitabevi, Ankara, 2011.
- Sennett, Richard. **Otorite**, çev. Kamil Durand, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Serpil Açıkalın, ”Mısır’da Neler Oluyor?”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1824>, 21.05.2015.
- Serpil Açıkalın, Mısır’da Neler Oluyor?”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1824>, 10.06.2015
- Tanrıverdi Nebahat, Yaşar, O. “Mısır’daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 4(44), 2012.

- Tanrıverdi, Nebahat Yaşar. "Mısır'da Sivil-Asker Çekişmesi: Aktörler Arası İlişkiler ve Öngörüler", <http://www.orsam.org.tr/>, 26 Haziran 2012 Tarihli Haber, 18.06.2015.
- Tarakçı, N. Mesele Mısır ve Suriye Değil: Doğu Akdeniz, 2013. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5077/mesele_misir_ve_suriye_degil_dogu_akdeniz_, 16.06.2015.
- Tarakçı, N. Mesele Mısır ve Suriye Değil: Doğu Akdeniz, 2013. <http://www.pau.edu.tr/zyilmaz/tr/sayfa/mesele-misir-ve-suriye-degil-dogu-akdeniz>, 25.06.2015.
- Telci, İ.N. İdam kararlarının Mısır devrimi için anlamı, 2015. <http://haber.star.com.tr/acikgorus/idam-kararlarinin-misir-devrimi-icin-anlami/haber-1038050>, 25.06.2015.
- Telci, İ.N. **Mısır'da Askeri Darbe Sonrası Süreç ve Yeni Anayasa**. İstanbul: Seta Yayınları, 2014.
- Timeturk, "Mısır'da Şefik ve Mursi ikinci turda", 01.06.2012.
- Toga, H. "Arap Baharı"nda Türkiye" 2011, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1624/arap-baharinda-turkiye.aspx>, 12.06.2015.
- Wagner, Heather Lehr. **Anwar Sadat and Manachem Begin: Peace in the Middle East**, New York, Infobase Publishing, 2007.
- Walter E. **Bizans ve İlk İslam Fetihleri**, çev. Mehmet Özay, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000.
- Weinbaum, Dr.Marvin. Egypt's Brothers Rise, <http://www.mei.edu/Publications/WebPublications/MEICommentaries/CommentariesArchive/tabid/624/ctl/Detail/mid/1531/xmid/1905/xmfid/13/Default.aspx>, 12.06.2015.
- Yenişafak. "Nobelli Bradley yarıştan çekildi", 15.01.2012.
- Yıldırım, R. **Mısır'da Askeri Darbe**. İstanbul: Dübam yayınları, 2013.
- Yıldırım, R. ve Abdulcelil, T. "Mısır'ın Siyaset haritası", **SETA**, Ankara, 2011.
- Yıldırım, Ramazan, Abdulcelil, "Tarık. Mısır'da Siyasi Aktörler, Partiler, Dini Hareketler", **SETA**, Ankara, 2012.
- Yıldırım, Ramazan, Abdulcelil, Tarık. "Mısır Siyasi Haritası", **SETA Analiz**, sayı 1, 2011.

Zaid, Al-Ali. "The new Egyptian constitution: an initial assessment of its merits and flaws", **Open Democracy**, 26 December 2012.

Zaman, "Mısır anayasa mahkemesi parlamentoyu feshetti", 15.06.2012.

Zaman, 22 Haziran 2012 Tarihli Haber, 18.06.2015.

Zeatire, Yaser, Ed-Dustur, 19 Haziran 2012